Dar kochanego
Ucznia mojego
JPa Antoniego
Zatwarskiego.
1825

ANATOMIA KROTKO ZEBRANA

ANATOMIA

KROTKO ZEBRANA

Chcącym ſię uczyć Lekarſkiey i Cyrulickiey nauki, lubo bez wyobrażeń, ale dokładnie i z pracą napiſana.

Naturalia, ſi liceant? Sunt turpia nunqam—.

w KALISZU

w Drukarni J. O. X. Jmć PRYMASA Arcy-Biſkupa Gnieznieńſkiego.

Roku Pańſkiego 1790.

WSTĘP
Do ANATOMII.

Dzieło z zacności swoiey nayszlachetnieysze Ręki Naywyższego wystawiam ci Czytelniku przed oczy, rozpatruy się w nim, i zdumiewaj się nad sprawami Stworcy. Wszystko co tylko stworzonego widzemy, ma swoy porządek, swoy związek, ma i koniec zamiaru, dla ktorego ie Ręka Stworcy udziałała, iedne z nich martwe będąc, drugie żyiące, końca swoiey bytności nieznaią.

Człowiek ieden tylko z tylu dzieł Boskich wie czym iest i na iakowy koniec bytność iego utworzona, to dzieło wspaniałe, składaiące się z dwoch J.

stot.

ſtot, myśli i zaſtanawia ſię, lecz zaſtanawianie ſię iego, nigdy ſzlachetnieyſzym być niemoże, iako gdy nad ſobą ſamym czyni uwagi, zaſtanowienie ſię takowe, odkrywa mu, i prawie palcem pokazuie Przedwieczną Mądrość Stworcy w wyprowadzeniu człowieka zniczego, w ſpoieniu kości z kością w ułożeniu wſzyſtkich części ciała by też naymnieyſzych do iednego końca dążących, w krążeniu ſokow ciała i krwi, bez żadney przerwy i zamieſzania, czaſem przez lat ſto i więcey, wſpoieniu duſzy z ciałem, ktora nim powoduie i rządzi.

Lecz zepſute rządze ludzkie, dążące zawdy na zgubę iego, przyprowadzaią to tak ſzlachetne dzieło, do prętſzego zniſzczenia onego przez wylew w ſzelkim gatunku zbytkow, niedoſtatku, lub przypadkow, przez co dążenie nawzaiem wſzyſtkich ſokow, i części ciała, ku iednemu zamierzonemu końcu, ruynowanym, lub w cale przerywanym bywa.

W razie takowym potrzebne okazuie ſię być zapobieganie przerwaniu, lub ſporządzanie zruynowanych iuż iego części, ale: chcąc temu zadoſyć uczynić, znać wprzod całą budowlę, cały ſkład, i cały związek, ludzkiego ciała doſkonale potrzeba, tey zaś znania ſię nauki iedynie uſilnością w czytaniu Kſiążek Anatomicznych, i bywaniu przy rozbieraniu trupow Anatomicznym, nabywać można.

W tym zamiarze, napiſałem te krotko zebraną o Anatomii Kſiążeczkę, dla chcących ſię uczyć Lekarſkiey i Cyrulickiey nauki, ktora lubo krotka, ale porządna, i prawie za rękę czytelnika, zacząwſzy od wirſzchołka głowy, aż do oſtatniego palca u nogi prowadząca, opiſuiąca mieysce każdego członka i części ciała, poſtać, kſztałt, potrzebę, powinność, ſkutek, i zamiar końca, wymieniaiąc wſzyſtko w Języku Narodowym, i nazywaiąc każdą cząſtkę wſzczegul-

gulności, dla łatwieyszego Uczniow i Czytelnikow pojęcia, ktorą to Kſiążkę w tey mierze, tak łatwą być ſądzę, że po kilkukrotnym oney z pilną uwagą przeczytaniu, a przy uſilnym pod czas rozbierania trupow Anatomicznego w ręku onęż trzymaiąc, w patrowaniu ſię, razy, dwa lub trzy powtorzonym, będzie mogł Uczeń Lekarſkiey, lub Cyrulickiey nauki, dać z ſiebie doſtateczny z Umieiętności Anatomiczney na Examinie dowod.

TRESC

TRESC NAUK

w Tey Kſiążce zawartych.

V.

ROZ-

OMYŁKI ZNACZNIEYSZE.
w Tey Kſiążce.

Karta.	Wierſz.	Czytaſz.	Popraw.
13	13	*Diathorsus*,	*Diarthroſis*
37	2	*Actabulum*	*Acetabulum*
118	22	*Nerverum*	*Nervorum*
-	-	gurny	gorny
-	-	dulny	dolny
201	14	*Enterni*	*Externi*

reſztę omyłek łaſkawy Czytelnik poprawi.

NB. *Wyidzie tegoż Autora Kſiąszka już pod Praſą będąca*, Nauka Położna, *to ieſt*: Spoſob Odbierania Dzieci.

ROZDZIAŁ I.

o Budowli i Podziale Ciała Ludzkiego ogulnym.

§. 1.

ANATOMIA, iest Nauka sztucznego rozbierania ciała ludzkiego, ktorym iego części w swey istocie, postawie, położeniu czynnościach i użytkach iaśnie okazanemi bydź mogą.

2. Ciało ludzkie dzieli się na Pień, czyli Kadłub i na Członki.

3. Kadłub *Truncus* dzieli się na Głowę, Szyię, Piersi i Brzuch.

4. Głowa iest naywiększą częścią ciała ludzkiego, iest warsztatem zewnętrznych i wewnętrznych zmysłow, ta się

rozciąga od Czaſzki aż do Szyi, a w niey ſię zamyka Muzg.

5. Powierzchownie ma włoſy, czyli pewną część pokrytą włoſami, ktorey ſzczyt nazywa ſię Ciemieniem. *Vertex* Ta zaś część od karku nazywa ſię tyłem głowy. *Occiput* A ta ku przodowi, iak daleko włoſy okrywaią, zowie ſię przodem głowy. *Sinciput*

6. Część gładka teyże Głowy, nazywa ſię Twarzą, w którey od góry Czoło, po iego obydwoch ſtronach Skronie, te nieco zaklęſłemi bywaią, poniżey obok tych uſzy, w pośrzodku twarzy ieſt Nos, Oczy, Jagody czyli Policzki, Uſta z wargami, a na końcu Broda.

7. Szyia ieſt położoną między Głową i Pierſiami, tey przednia część nazywa ſię gardłem, w ktorego pośrzodku krztoń, tylna część nazywa ſię karkiem.

8. Pierſi czyli wyżſza część kadłuba, zaymuie mieyſce od ſzyi, aż do Przedziałowey błony, w ktorych Serce z otaczaiącym go Oſierdziem, Płuca z Wiatrociągiem, i to wſzyſtko, co tylko ſkóra podżeberna ſobą otacza.

9. Część tylna pierſi nazywa ſię Grzbietem, przednia zaś właściwie Pierſiami, lub Moſtkiem, na ktorym iedna i druga Pierś, w tym zaś mieyſcu, gdzie ſię Moſtek z dolną częścią Kadłuba łączy, ieſt nizina zaklęſła, Nadołkiem nazwana.

10. Dolna część Kadłuba rozciąga ſię od Przedziałowey błony aż do Podbrzuſza, i zamyka w ſobie żołądek z kiſzkami, wątrobę, przy ktorey pęcherzyk z żołcią, śledzionę, nyrki, pęcherz z moczem, i wſzyſtko to, co tylko Przedziałowa błona ſobą obeymuie wraz z Członkami przyrodzonemi, w pośrzodku zaś Brzucha zewnętrznie oſadzonym ieſt Pępek.

11. Ten to Brzuch ma ſwoie trzy podziałowe ſtrony.

a. Gorna ſtrona pomiędzy nadołkiem i pępkiem leżąca, nazywa ſię górną częścią brzucha, *Regio Epigaſtrica* ktorey boczne ſtrony pod żebrami, nazywaią ſię ſłabiznami, lub bokami. *Hypochrondia*

b. Srzednia część brzucha, ktora ſię tylko na dwa palce poniżey pępka opuſzcza, nazywa ſię Pępkową ſtroną, *Regio umblicalis* tey boczne ſtrony Kulſzami. *Jlia*

c. Nayniżſza część brzucha aż do Pachwin, nazywa ſię Podbrzu-

 ſzem,

szem, *Regio Hypogastica* ktore-go przednią częścią iest, Łono, czyli Sromota z przyrodzonemi członkami; tylną zaś, są Zadne policzki, powyżey tych znayduią się Lędzwie czyli Biodra, *Lumbi* a obok Łona Pachwiny *Inguina* założaią.

12. Członki *Artus sive extremitates* dzielą się na dwoiste, gorne i dolne.

13. Przez gorne członki rozumieią się Ramiona i Ręce, i to, co się tylko od barkow aż do kończyn palcow znayduie, to iest: Barki, Łopatki, Ramiona, Łokcie, Ręce, u ktorych część przednia dłoni, korzeniami palcow nazwana, srzodek ręki Dłonią, Grzbietem zwierzchnia strona dłoni, i palce, to iest: Wielki, Skazuiący, Srzedni, Obrączkowy, czyli Serdeczny, a ostatni Mały palec.

14. Dolnemi członkami nazywaią się Nogi, przy tych Uda, Kolana, Golenie, Łytki, Kostki, przody nóg czyli Postępki, srzodki nóg czyli Więzia, Pięty, Podeszwy i Palce.

15. Części istotne ciała ludzkiego, *Partes essentiales* naylepiey dzielić można na Ciekie czyli Płynne, i tęgie czyli twarde.

16. Części tęgie *Partes solidæ* znowu dzielą się na dwoie, to iest: na Samotne i na składane.

17. Samotne części *Partes similares* są szczegulnie Włokienka, *Fibræ, Fibrillæ* z ktorych wszystkie części ciała dziwnym sposobem utkanemi są, i od nichże swoy początek, osnowę, wystawę i tęgość maią, podobnemi będąc do naycieńszych przędziwek, rożney postaci i własności, iedne bowiem z nich są twarde, iako to: Kości i Chrząstki; inne zaś miękkie, iako Powłoczki *Tunicæ*, Więzy *Ligamenta*, Cięciwy żyły suche *Tendines*, Myszki *Musculi*, Nerwy *Nervi*, Zawałki *Gladulæ*, Żyły pulsowe i krwawe, Naczynia wodne i mleczne.

18. Składanemi częściami *Partes dissimilares* są: Skora i Wnętrzności, te zaś dzielą się na części szlachetnieysze czyli dotkliwsze, *in Partes nobiliores* i na podleysze czyli podufalsze, *in ingnobiliores* ktorych to obrażenie nie bywa śmiertelne.

19. Części ciekłe czyli płynne *Partes fluidæ* nie co inszego są, iak tylko soki ciała ludzkiego, ktore się w tęgich częściach znayduią, między ktoremi pier-

pierwsze mieysce ma Krew, *Sangvis* Woda lipka, *Lympha* Woda słona, *Serum* Pot, Mocz, Sok tuczący, żywiący, *Chylus* Mleko, Nasienie, Sok nerwowy, Łzy, Smalec w uszach, kliykowatość nosa, ślina, sok krysek i zawałkow, żółć, i w stawach ślinna lipkość, i tam daley.

Części Anatomii te są:

1. *Osteologia*, czyli Nauka, ktora szczegulnie o Kościach naucza.

2. *Sarcologia*, ktora o mięśnych częściach naucza, do niey należą:

a. Dermatologia, Nauka o pospolitych powłoczkach ciała ludzkiego.
b. Splanchnologia, ktora o przymiotach wnętrzności mowi.
c. Angiologia, o Zyłach naucza.
d. Nevrologia, o Nerwach obiaśnia.
e. Myologia, poznawania Myszek naucza.
f. Adenologia, Nauka poznawania Zawałkow czyli Gruczołow.

ROZ-

ROZDZIAŁ II.

Nauka, ktora szczegulnie z strony Kości i twardych części Ostealogia iako gruncie i utwierdzeniu Ciała Ludzkiego wiadomość podaie.

§. 1.

Kości *Ossa* są twardemi, białemi, nieczułemi, po większey części dziurkowatemi istotami ciała, te pierwiastkowo z samych włókienek składaiąc się, daley do skórki podobnemi wyglądaią, potym do chrząstki, a nakoniec twardemi i zkościałemi stawszy się, miękkim częściom za podpory, utwierdzenia i obrony służą, same będąc Kościoskórem *Periostium* powleczone.

2. *Periostium*, Kościoskór, iest to Nerwowato-żyłkowata, a w naywyższym stopniu dotkliwa skórka, ta prawie wszystkie kości zewnętrznie i wewnętrznie, nawet

nawet i same zęby tak daleko, ile w dziąsłach ukrytemi bywaią, otacza i odzieWa, zkąd kosci wzrostu i czucia nabywaią, ieżeli bowiem w ktorym miyscu ta obrażoną zostanie, w tym mieyscu kość trupieszeć musi, sprochniałość w kosci się rzuca, i rożne wyrosty, gruczoły, i tym podobne skazy wynikaią.

Na całym zaś pudle Głowę ludzką skadaiącym, takowa skóra Czaszkoskórem *Pericranium* nazywa się.

3. Kosci maią swe własne Nerwy i krwiste Naczynia, ktore osobliwszemi drogami one w siebie przyimuią, aby tym łatwiey tłustość spikową w sobie codzielać mogły, maią także swoie więzy *Ligamenta* cięciwy *Tendines* i chrząstki *Cartilagines* ktorych powłoczki nazywaią się Chrząstkoskórem *Perichondrium*.

4. Spik *Medulla* składa się z oleiowatey, tłustey, i subtelney istoty, i z iak naydrobnieyszych plewkowatych pęcherzykow, w ktore z pulsowey krwi w pod(?)ddzielnie oleiu, ta tłusta materya oddzieża się, i w wydrożeniach kości, czyli ich rurach bywa składana. Naczynia bowiem spikowe przenikaią pomie-

nionemi drogami, ktore czasem tu i owdzie wyraźnie widzieć się daią aż do naymnieyszey i ostateczney cząstki kosci, i onę odwalniaią. Zyły pulsowe dostarczaią im tey tłustości, żyły krwiste odbieraią od nich nazad zbytnią krew, Nerwy zaś nadaią im dotkliwości, lubo w mieyscach napełnionych tłustością nieco tępszey. Ta to subtelna tłustość czyli oley wpoioną będąc w pustości między zatoczenia kosci, zachowuie one od prędkiego łamania się, i utrzymuie ie, by oschłością własną nie próchniały.

5. Chrząstka *Cartilago* iest kostkowata, miękka, biała, śliska istota, ktora z włókienek składaiąc się, twardszą niżeli więzy, a miekszą niżeli kości bywa, daie się w nosie, w uszach, w wiatrociągu, a naywięcey po końcach wielu kości oglądać, ma swe własne pulsowe i krwiste żyły, służy zaś nie tylko do spaiania kości do kupy, do ich obrotu i śliskosci, ale też i do nakrywania wielu części sobą.

6. Więz czyli sucha żyła, *Ligamentum* mocą ktorey kość iedna do drugiey przymocowaną bywa, iest tęgą i mocną istotą, trzymaiącą srzode- między

dzy Nerwami i Chrząstkami, będąc z wieu włókienek złożoną, służącą do umocowania części z częściami, i do ruszania się onychże w stawach.

7. W każdey kości trzeba mieć baczność na *Dyaphisim Apophysim*, i *Epiphisim*.

a. Diaphisis iest fundamentem oraz nayprzednieyszą i naywiększą częścią kości, ktora u małych dzieci nayprzod twardnieie.

b. Apophisis, sive Processus, item Prominentia, Protuberantia, Eminentia Tuberculum, Tuberositas, iest dalszy Pociąg czyli wydanie się kości nakształt grzbietu wystaiącey, iednę wspoł składaiący kość, a ta podług rożności swey, różne też miewa nazwiska, pierwsza iey okrągła część nazywa się Kapturkiem czyli Głową, *Condylus vel Caput* obdłużna część pod nią nazywa się Szyią, *Cervix, Collum*, zaostrzony czyli spuszczony dalszy iey wysmukły ciąg, nazywa się Mieczykiem, *Mucro, Rostrum*, albo Dziubem, iey zas wyniosły, a szeroki pociąg, nazywa się Ościeniem.

c. Epi-

c. Epiphysis sive Appendix, Dodatek, czyli przysada kości, iest to mała cząstka kości, ktora chrząstką bywa z większą spoioną i zrosłą, tak iednakowoż że nie stawa się iednąż z tamtąże koscią, ale owszem od tamtey kości być może odłączoną, te u Dzieci bywaią całe Chrząstkami, potym kostkowacieią, a dopiero w latach dalszych gdy się z drugiemi mocno zrastaią, stawaią się z nich dalsze Kości, czyli Pociągi.

8. Znayduią się także po Kościach rozmaite wydrożenia i pustości *Cavitates* większe i mnieysze niektore z nich nazywaią się dziurami *Foramina* czyli przechodami żył i Nerwow, inne nazywaią się kanałami *Meatus* zwłaszcza w długich kościach czyli rurach, w ktorych się śpik znayduie; inne ieszcze nazywaią się rowami *Fossæ* a inne - nizinami *Sinus*, z tych co głębsze zowią się Solniczki *Acetabula* w ktorych kości swoy obrot miewaią; mnieysze od tych nazywane bywaią Dołkami *Foveæ* po niektorych zaś wydanych mieyscach po wierzchu kości są Brozdy *Sulci*, w ktorych żyły poprzeciągane leżą.

9.

9. Złączenie czyli spoienie do kupy kości *Connexio ossum* raz bywa, gdy kości z wszelką łatwością spoionemi będąc, ruszać się mogą, co *Arthrosis* czyli właściwiey *Diarthrosis* nazywać się zwykło, a drugi raz: gdy kości tak się do kupy zrastaią, że iuż nayWmnieyszego poruszenia między sobą mieć nie mogą, co zupełnym zrośnieniem się *Symphysis & Concretio* nazywa.

I. *Diarthrosis*, czyli spoienie kości z oczywistym onych między sobą ruszaniem się, iest troiakie, to iest:

a. *Enarthrosis*, Głębokie wpoienie, gdy kapturek kości czyli piszczela, w drugiey kości stawie, łatwo się ruszać może, lub gdy staw iedney kości bywa głęboki, kapturek zas czyli głowa piszczela, do tegoż stawu należącego, będzie obdłużnio-okrągła, iak naprzykład głowa udowego piszczela w swoiey solniczce.

b. *Arthrodia*, czyli *Articulatio lævis* lekkie wpoienie, czyli spoienie kości bywa, gdy staw płaski, czyli płytki, kapturek zaś kości, ktora ma w niego wpadać, i z nim

z nim bydź złączoną, bywa nieco przygnieciony m, iak kapturek kości ramienney, z stawem kości łopatczaney, lub dolney szczęki z skroniowemi kościami.

c. *Ginglymus*, czyli Przemianowe wpoienie, to iest: gdy kość iedna w drugą wpadaiąc, iedna drugą przyimuie, i nawzaiem znowu od niey przyimowaną bywa, iak naprzykład piszczele Łokciowe z piszczelem Ramiennym.

II. *Diathorsus*, czyli Spoieniu kości, z ich ruszaniem się, iest przeciwne *Sinarthrosis* to iest Spoienie kości albo z bardzo nieznacznym ich ruszaniem się, iak korzeni palcow *Ossa Carpi* końca dłoni, czyli śrzodka *Meta Carpi* kości postępkowych, *Tarsi* i więzi *Metatarsi* i tam daley. Albo też bez naymnieyszego poruszenia zostaiące, a tych iest trzy gatunki:

a. Szew *Sutura* iest zębate spoienie kości, to iest: gdy iedna z drugą iakby dwie piły zębami się z sobą scisle złączaią, a te bywaią:

1. Prawdziwe Szwy *Veræ Suturæ* iako Szwy Czaszki, to iest Szew

Szew Wieńcowy *Sutura Coronalis*
Szew Strzelisty *Sutura Sagittalis*
Szew Węgielny *Sutura Lambdoidea* alboli też

2. Fałszywe Szwy *Suturae spuriae seu Mendosae* iak naprzykład Skroniowe Szwy.

b. Harmonia, iest ziednoczenie kości iedney z drugą, iakie bywa szczęki górney z dolną, między ktoremi tylko widać linią poprzeczną, rozłączaiącą one.

c. Gomphosis, iest wpędzenie kości iedney w drugą, właśnie by gwoździa w ścianę, iako zębow w kómorki szczek.

III. *Symphysis*, czyli zrośnienie się kości bez poruszenia się. Co się dzieie albo bezpośrzedniczo, iako w kości czoła *Osse frontis* w szczęce spodniey *Maxilla inferiori* w kościach bezimiennych *Ossibus innominatis* w pacierzach *Vertebris*; lub też pośrzedniczo, a to troiakim sposobem:

a. Zrośnienie się kości przez Chrząstkę, *Synchrodrosis* iako kości Piersiowey zrośnienie się za pomocą chrząstek z żebrami, niemniey łonowych kości iedney z drugą, i tam daley.

b. Spoienie kości ciałem lub myszkami między sobą *Syssarcosis* iakowe kości ięzyczney iest złączenie się przez myszki z kością piersiową, tak też łopatek z pacierzami między żebernemi.

c. Spoienie kości Cięciwą lub Więzem *Synevrosis* iako kości iabłka kolannego, więzem z piszczelem udowym.

Otoż to takowym sposobem sztucznie, i cudownie Naywyższy w ciele ludzkim kości iednę z drugą pospinał.

Ktoby zaś chciał kości człowieka iuż zmarłego z ciała obnażone do kupy pozłączać, i na widok wystawić, ten liczby kości i podziału ich następuiącego trzymać się powinien.

Wystawa Kościotrupa. Sceleton

Podział onegoż.

1. Głowa, *2. Kadłub*, *3. Członki.*

Kościotrup *Sceleton*, Człowieka w doyrzałym wieku zmarłego, zamyka w sobie 260. kości, aż do ostatniey rachuiąc, to iest:

Kości

Kości 8.	w Pudle Głowy . . .	59. w Głowie.
6.	Słuchowych	
13.	u Górney szczęki . .	
1.	u Dolney szczęki . . .	
32	Zębow	
5	Językowych	
4.	u Wierzchu Wiatrociąga	
24.	Pacierzowych	53. w Kadłubie
24.	Zeber	
1.	Piersiowa, czyli Mostek	
1.	Swiętą nazwana . . .	
1.	Kuper sam	
2.	Bezimiennych	
2.	Łopatki	72. w Górnych członkach.
2.	Oboyczyki	
2.	Piszczele Ramienne . .	
2.	Piszczele Łokciowe . .	
2.	Pręty, czyli małe Piszczele	
16.	w Przodku Rąk . . .	
8.	w Srzodku Rąk . . .	
30.	Palcowych	
8.	Międzystawowych . .	
2.	Udowe Piszczele . . .	66. w Dolnych członkach.
2.	Goleniowe Piszczele .	
2.	Sprychy przygoleniowe	
2.	Jabłka nakolenne . .	
14.	Postępkowych . . .	
10.	Więzi	
26.	Palcowych	
8.	Międzystawowych . .	

260. Kosci razem wynosi.

W Dzie-

W Dziecięciu zaś nowo-narodzonym, czyli niemowlęciu, bywaią kości prawie aż do siodmego roku, od kości człowieka doyrzałego wieku znacznie odmiennemi, tak co do liczby, iako też i onych istoty; przy ktorych wiela widzieć się daie Przysad czyli Dodatkow, *Epiphyses* ktorych prawie na 124. pokazaćby można. I ztąd to w ludzkim ciele powinnoby się na 384 kosci ogulnie rachować.

UCINEK I.

o *Kościach do Głowy należących.*

Głowa wierzchołkiem Ciała Ludzkiego będąc osadzoną, iest na pierwszym pacierzu w karku znayduiącym się, i składa się częścią z Pudła Muzgu, częścią ze Szczęk.

a. Co się Pudła Muzgu *Cranium* tyczy, to z Ośmiu Kosci złożonym iest, z tych:

Pierwsza kość Czelna *Os Frontis* ktora u dorosłych ludzi pospolicie całą bywa, u dzieci zaś szwem strzelistym do nosa idącym, na dwoie dzielić się

zwykła, ſpaia ſię u góry wieńcowym ſzwem z kościami przodek głowy ſkładaiącemi, u dołu zaś z ſitową koscią, z kością klinowatą, z kosciami łzowemi, z iarzmowatą kością, a nakoniec z górną ſzczęką, ma w ſobie górkowatosci pięć i dwoie zaklęśnień, w ktorych znayduią ſię dziurki do nozdrzow prowadzące. i pięcioro dalſzych pociągow, *Apophyses* z ktorych cztery układaią ſię we dwa Okotwory, *in Orbitas* piąty zaś kościom noſowym utwierdzeniem ſię ſtaie, a ztąd *Nasalis* Noſowym Pociągiem nazwany.

Kość druga i trzecia, czyli kość przodu głowy *Oſſa Sincipitis, Bregmatis, ſive Parietalia* ktore ſię ſzwem wieńcowym z czelną kością, ſzwem węgielnym z tylną kością głowy, ſzwami ſkroniowemi, z tegoż nazwiſka kościami, a nakoniec ſzwem ſtrzeliſtym z ſobą ſię złączaią; w ktorych to znayduie ſię kilka wydrożonych brózd *Sulcus* na ſchranianie ſię w nich żył pulſowych ſłużących, u Niemowlątek zaś górne części obydwoch pomienionych kości, nie bywaią zkościałe, ale tylko podobnemi do ſkórki, i ſkładaią wraz z końcami wierzchnemi kości obydwoch czelnych, na

na ów czas ieſzcze ſkórkowatych błonkę nadmuzgową, czyli drżące Ciemię. *Fontanella seu Fons pulsatilis.*

Kość czwarta i piąta, ſą to oboie ſkronie *Oſſa temporum*, ktore po bokach głowy leżą, i łączą ſię z kością czelną, z kościami przodu i tyłu głowy, i z kością klinowatą. Kości te ſkroniowe maią w ſobie rożne dziury na krwiſte naczynia, maią dwa ſtawy, w ktore ſię ſzczęka dolna z ſwoiemi przytłoczonemi nieco kapturkami w puſzcza, oraz ma i 4. dalſzych pociągow, to ieſt: iarzmowaty, *Zigomaticus seu Jugali*, Trzonkowaty czyli rylcowaty, *Styloides*. wymionowaty, *Mammillaris seu Maſtoideus*, i ſkaliſty, *Petrosus*.

Szuſta kość, ieſt to tylna kość głowy *Os occipitis*, ktora ſię ſzwem węgielnym, z kością przodku głowy i ſkroniami, ſpodem zaś z klinowatą kością, i w karku z pierwſzym pacierzem do kupy zchodzi i złącza, ma w ſobie rozmaite dziury, i zaklęśnienia, dla przechodzenia krwawych, i nerwowych naczyń, także iednę dużą dziurę, przez ktorą pacierzowy mlicz przechodzi.

U tey ſą dwa pociągi, ktore ſię guzami, czyli guzikowemi pociągami

Processus Condyloidei nazywaią, i obydwa się w stawy pomienionego karkowego pacierza wpuszczaią, na ktorych głowa spoczywaiąc, ruszać wygodnie, i obracać się może czasami się też w niey trzegraniaste kostki *Ossa wormiana triquetra* utkwione widzieć daią.

Kość siodma, iest to klinowata kość *Os Cuneiforme, sive Sphenoideum* ktora między kościami tyłu głowy, skroni, i sitową kością leży. Na tey zewnętrznie znayduie się sześć skrzydlastych pociągow *Processus alares* wewnątrz zaś znayduie się siodło Tureckie *Sella Turcica sive Equina* pod ktorym w klęśnina czyli staw *Sinus Sphenoideus*. Ma tedy wszystkich trzynaście pociągow czyli pociągowych dodatkow *Apophyses* między ktoremi skrzydlaste nayznaczniey-szemi są, ma także dołkow trzy *Foveae* ieden w siodle, a dwa w Pociągach, niemniey ma i innych więcey rozmaitych dziurek, dla przyimowania i wypuszczania, tak krwawych, iako też i nerwowych naczyń.

Kość osma, iest to sitowa kość *Os Cribrosum seu Ethmoideum* leży wewnątrz środkiem, między czelną kością i klinowatą, ta bardzo podziurawiona iest z przy-

z przyczyny nerwow powonienie sprawuiących, ktora to część podziurawiona, nazywa się sitowym tłem, *Lamina Cribrosa*, wewnątrz teyże kości, pociąg gurny do grzebienia koguciego, *Crista galli*. podobnym iest, spodni zaś pociąg, iest częścią scianki nosowey, ma ieszcze ta kość dwa poboczne zrazy, ktore się gurnemi gąbkowatemi kościami *Ossa Spongiosa superiora* nazywaią, pod ktoremi ze spodu wiela zaklęsnin *Sinuli* znayduią się. Tych to kości ośm składaią muzgowe pudło, w ktorym on niewzruszonym i niedostępnym zachowuie się.

Pomienione kości u Nowonarodzonych dzieci nie cale zupełnemi widzieć się daią, iako też z nich niektore z rozmaitych kawałkow składane, widywać można, szwow zaś naymnieyszego sladu u nich domacać się niepodobna.

Przy każdey skroniowey kości, a osobliwie przy skalistey części, daią się widzieć kości, do słuchu należące *Ossicula auditus*, a tych się sześć rachować może, to iest: po każdey stronie po trzy kostki.

1. Młotkiem *Malleus*.
2. Kowadłem *Incus*.
3. Strzemieniem *Stapes* nazwane.

Ta

Ta znowu kostka, ktorą wielu za czwartą słuchową kostkę rachuie, ktora między kowadłem, i strzemionem zalega, iako też i ta okrągła talerzykiem *Os Orbiculare* rzeczona, nie są to osobne kostki, ale są pociągami, czyli dodatkami przydłuższey od nogi kowadelney, te się znayduią w kanale słuchowym *in meatu auditorio*, i służą do wzmocnienia słuchu.

6. Z pudła muzgowego spuszczamy się do szczęki, tych tedy iest dwie, gurna i dolna.

I. Gurna szczęka *Maxilla superior* ktora pod przednią częścią pudła muzgowego leżąc, bez naymnieyszego poruszenia zostaie z sześciu par kostek, i iedney nieparzystey składaiąca się, co razem rachuiąc trzynaście kostek wynosi.

Pierwsza para tych kostek Łzowemi *Ossa Lachrymalia seu Ossa unguis* ktore to z siebie w oku kącik większy składaią, nazywaią się.

Druga para nosowemi kościami *Ossa Nasi*.

Trzecia para Iarzmowemi kościami, *Ossa Jugalia, seu Zygomatica*, ktore mnieyszy kącik w oku składaią, prawie pod

pod oczami leżąca, to iest na boku wspodku skroniowych kości.

Czwarta para iest złożona z szczękowych kości *Ossa Maxillaria* maiąca 5. pociągow *Apophyses* to iest 1. oczny *Apophysis Orbitalis*. 2. Pociąg iarzmowaty *Jugalis*, 3. pociąg gurnonosy, *Nasalis superior*, 4. pociąg dolnonosny, *Nasalis inferior*. pociąg podniebienny. *Palatina*.

Piąta para iest niższych gąbkowatych kosci *Ossa spongiosa inferiora*, te zbyt małemi, i kruchemi będąc, spodem w bocznych częściach nozdrzy, do szczęki przypieraią, i znowu na przodzie i zadzie, rozdzielaią się.

Szosta para składa się z kości podniebiennych *ossa palati*, ktore w tylney, i przedniey części ust leżą, i aż do nozdrzow podaią się.

Trzynasta nieparzysta kość Lemieszem nazwana *Vomer*, ta obie strony nozdrzy nakształt scianki rozdziela, sama z pośrodka podniebienia w gurę wywiedzioną będąc.

Jeszcze uwagi godne pod oczy podpadaią dwa duże okotwory *Orbitae* czyli gniazda, w ktorych oczy osadzonemi będąc leżą, te z sześciu złożone-

żonemi są kości, to iest: z kości wieńcowey, z kości klinowatey, z kości sitowey, z iarzmowatey kości, szczekowey kości, a z szoftey łzowey.

II. Dolna szczęka, ta ruchomą będąc, z iedney się tylko składa kosci, umałych zaś dzieci ze dwoch maiąc z kazdey strony po dwa w gurę zadarte pociegi, z ktorych obydwa przednie dziubowemi *Apophyses coronoideli* lub wieńcowemi nazwane, tylne zaś obydwa, ktore się z skroniami spoieniem łączą guzikowemi, lub brodawczanemi *Condiloidæ* mianuią, a te są czerepem powleczone, ma ieszcze oprocz tego, ta szczęka w sobie dziur 4. ktore się we dwa kanały składaią, dla krwistych i nerwowych naczyń.

W każdey szczzce tak gurney iako i dolney znayduie się od czternastu aż do szesnastu zębowych kumurek *Alveoli* w ktorych to zęby osadzone trzymaią się.

Zęby ktorych 28. lub 30. a nay więcey 32. się liczy, są kościami bardzo twardemi, wewnątrz nieco wydrożonemi, a spikowatą tłustością napełnionemi, dzielą się zwyczaynie na 4. przednie siekaczami *Incisores* nazwane, kto-

ktorych wierszch szyroki i ostry, u spodu zaś korzeń ieden czopowaty. Następuiące dwa podocznemi czyli kłami *Oculares seu Canini* nazwane, te wierzch miewaią spiczasty, a korzeń zasadny. Daley za temi 10. trzonowych zębow *Molares* ktorych wierszch czworograniasty, a po trzy lub cztery odnogi miewaią, z ktorych częstokroć ostatnie w kącie dwa, w Roku 30. a często aż w 50. a nawet i w osiemdziesiątym życia wykłuwaią się, i ztąd to zębami Mądrości *Dentes sapientiæ* nazywanemi bywaią, w odnogach wszystkich zębow od spodu małe dziureczki widzieć się daią, a te na przyimowanie krwistych i nerwowych naczyń.

Szczeki w raz z zębami służą do gryzienia i żucia strawy, iako też i do wymowy, dziąsła *Gingivæ* służą szczegulnie do zębow przymocowania.

Kość dwurożna *Os Hyoides, seu Ypsiloides, seu Bicorne* iest utwierdzeniem i fundamentem, na ktorey ięzyk wsparty wspolega, u dzieci małych z trzech sztuczek składa się, wdorosłych zaś z pięciu, a tych w kupę spoionych, i w iedną zrosłych.

Je-

Jeszcze powinny tutay być rachowane u wierzchu, czyli u głowy wiatrociągu znayduiące się chrząstki, *Cartilagines Laringis* ktorych cztery, a te w ludziach doyrzałych pospolicie się w kości obracaią, imiona ich: *Thryoides, seu Scutiformis, Cricoides, seu Annularis*, i dwie *Aritenoides, sive Guttales*, słusznie się w liczbę kości, liczyć powinny.

Jeszcze nam także pozostały do przeyrzenia dziury w kościach pudła mużgowego *Foramina Ossium Cranii* te dzielą się na zewnętrzne, i wewnętrzne.

Wewnętrzne w zaklęśnieniu czaszki daią się dosyć iasno widzieć, ale zewnętrzne powierzchownie lepiey pokazuią się.

I. Wewnętrznych dużych rachuie się 11. par przez ktore nerwy, żyły pulsowe i krwiste przechodzą, a iedna dziura iest nieparzysta, to iest ta wielka dziura w tyle głowy *Foramen Occipitale magnum* ktorędy drzeń obdłużny *Medulla oblonga* i karkowa krwista żyła *Vena vertebralis* przechodzi, iako też grzbietowe nerwy Winulszowemi nazwane, i karkowa pulsowa żyła *Arteria vertebralis* taniże w chodzą.

Wła-

Właśnie zaś pierwszą parą dziurek sitowey kości przechodzą niby iakowes włukienka pierwszey pary powonieniowych nerwow *par Olfactorium*. Lecz trzeba wiedzieć, że ta mianowana para dziurek, nie że dwoch tylko dziurek złożoną iest, ale owszem z wielu bardzo, nie zbyt od siebie odległych, ktore się tylko pod imieniem dziurek kości sitowey *Foramina Cribrosa* zawieraią. Przez drugą parę dziurek, w kości klinowatey zostaiących, dziurami wzroku *Foramina Optica* nazwanemi, przechodzi druga para nerwow, to iest: wzrokowych nerwow *par Opticum* w raz z żyłą pulsową, a to do okotworu idącemi.

Przez trzecią parę w klinowatey kości zostaiącą, ta że nierowną iest, i niby rozdartą zdaie się *Fissurae sphoenoidales* przechodzi trzecia para nerwow oczy ruszaiących *Oculorum motorium*. Czwarta para nerwow rżących *par Patheticum*. Piątey pary nerwow, odnoga pierwsza *ramus Optalmicus*. wraz z niektoremi pulsowemi, i krwawemi żyłami zaymuie.

Czwartą parą dziurek w kości klinowatey znayduiących się, ktore okrągłemi dziurami *foramina rotunda* nazwane

ne, idzie druga odnoga, piątey nerwowey pary, ta szczękową gurną *Nervus maxillaris superior* mianowana bywa.

Przez piątą parę dziurek, klinowatey kości, ktore obdłużnio okrągławemi będąc *Foramina ovalia*, przechodzi trzecia odnoga, piątey pary nerwow, ktora się szczękową dolną *Nervus maxillaris inferior* nazywa.

Szustą parą dziurek kości klinowatey, ościeniowemi nazwanych *foramina spinosa* przechodzi niby mała odnożka, od zewnętrzney żyły pulsowey, w skroni będącey, do błony muzg otaczaiącey twardą nazwaney idąca.

Przez siodmą parę, ktore tylko szczerbinami *Incisuræ* będąc, między siodłem klinowatey kości, i między skalistym pociągiem, skroniowey kości, nieprzechodzą zgoła, ani krwiste, ani też nerwowe naczynia, ale tylko pokrywa one swym końcem twarda muzgowa błona.

Osmą parą dziurek w skroniach będących *foramina Carotica* nazwaną, przechodzi wewnętrzna skroniopulsowa żyła *Arteria Carotis interna*.

Przez dziewiątą parę w skroni, wewnętrznym kanalem słuchowym *Meatus Auditorius internus* mianowanym, idzie siodma para nerwow, to iest nerwow słuchowych *par Acusticum seu Auditorium*.

Dziesiątą parą dziurek odszczepionemi *foramina lacera, seu disrupta* nazwanych pomiędzy kości tylney części głowy i skroni przechodzi. Osma para nerwow błąkaiącemi się nazwanych *par Vagum* wraz z nerwem grzbietowym *Nervus spinalis*, i z bocznemi pustościami twardey błony muzgowey *sinus laterales duræ Matris* rzeczonemi.

Przez iedenastą parę w kości tyłu głowy będącą ięzycznemi *Foramina Lingvalia, seu Condyloidea anteriora* nazwaną, przechodzi dziewiąta para nerwow, ktora nerwami smaku *par Lingvale seu gustatorium* zowie się.

Ieszcze w skalistey kości wewnątrz, daią się widzieć zbyt drobne dziureczki, z ktorych iedna, przez siebie odnogę słuchowego norwu, idącego do twardey muzgowey błony przepuszcza, a przez drugą dziurkę, naczynia krwiste do Błędnika przechodzą.

II. Zewnętrznych dziurek w kości Czelney znayduie się dwie nad Okotworem *Supra orbitalia*, przez ktore przechodzą Willisyuszowemi nazwane Oczne Nerwy, miasto ktorych czasem powierzchownie tylko szparka daie się widzieć, a cztery pospolitych w cienkich na kształt papieru plewkach, w samych iuż Okotworach ukazuie się. Ieszcze dziurek dwie idzie, a każda w kąciku poniż Oka wewnątrz *foramina infra orbitalia*, ktorędy iedna odnoga, od wzrokowego Nerwu *Ramus nasalis*, do Nosa i do Sitowey kości przechodzi. w Sciankowey czyli pośredniey kości, iest iedna dziurka *foramen parietale* nazwana, dla przechodu krwistey żyły, idącey od Czaszkoskuru do strzelistey wklęsiny, a z tamtąd do muzgowey błony.

W każdey Skroniowey kości, iest po trzy pospolitych dziurek, z ktorych pierwsza *Foramen jugale*, czyli w Jarzmowey kosci dziurka, przed przechodem Snowey myszki *Musculus Cratophilidis*, druga dziura iest znacznieysza, przez ktorą karkowa krwista żyła przechodzi, a trzecia, iest to przesmyk Eustachiego *Luctus Eustachii*, pomiędzy skalistą i kli-

nowa-

nowatą kość, idący od Ust, do wnętrznego kanału Ucha.

Bywa niemniey w tychże kościach ieszcze po trzy dziurki właśnemi rzeczone, pierwsza iest kanałem słuchowym. Druga *Aquae ductus Fallopii*, pomiędzy wymionowatym i Rylcowatym pociągiem, ktory przez twardą część słuchowego Nerwu przechodzi. Trzecia iest, za Wymionowatym pociągiem, obok zprzodku wchodu krwistey żyły, do pobocznego wydrożenia *foramen mastoideum postitum* idąca.

W tylney kości głowy, iest dziurek dwie, po za Pociągami *Cudyloidei* rzeczonemi *Foramina condyloidea postica* przodkiem, przed przechodem pacierzowych krwistych żył, do pobocznych dziurek twardey Muzgowey błony, ale tych dziurek u wiela ludzi niedostaie.

W Klinowatey kości, znayduią się ieszcze, oprocz wewnętrznych dziurek, ktore się iuż opisało, i oprocz dziurek Nozdrzowych, iuż pomienionych, niektore pospolite, idące przez podniebienną kość, ktore są otworami Nozdrzy, do Ust idącemi.

W Sitowey kości znayduią się nayprzod pospolite, z czelną kością, wewnątrz

wnątrz Okotworow po bokach zostaią-ce, o ktorych iuż wyżey namieniło się. Powtore znayduią się otwory *Sinuum Ethmoidalium* do nosa prowadzące.

Daley daią się widzieć dziury gurney szczęki, pierwsza za przedniemi zębami, dziurą przednią podniebienną nazwana, ktora nic przez się nie przepuszcza. Druga pod Oketworem leżąca, ktora Nerwow parę piątą przepuszcza. Trzecia dziura iest, po za ostatniemi trzonowemi zębami, ktorędy naczynia i nerwy szczękowe przechodzą. Czwarta iest, zacios po zewnętrzney stronie od spodu oczney zawałki, ktory z klinowatą kością spułkuie, a ten służy do przechodu naczyniom idącym, do oka i nosa. Piąty kanał n zdrzy, ktory i łzowey kości *Os Unguis*, własnym iest. Szusta dziurka: otwor kanału w Nozdrzach, a siodmą dziurą bywa posledni otwor w podniebieniu, ktory z kosciami podniebiennemi spułkuie, i iedrę niby gałęź od drugiey odnogi, piątey pary nerwow pochodzącą, do gurney szczeki, podniebienia, i ięzyczka idącą przepuszcza.

W kości iarzmowatey, znayduie się nayprzod, dziura pospolita Iarzmową rze-

rzeczona, powtore znayduie się dziura własną nazwana, ktora u niektorych poiedynczą, a u niektorych podwoyną widzieć się daie, ktorą nerwy, i krwiste naczynia przechodzą.

W Kości podniebienney, oprocz iuż opisany h pospolitych, iest ieszcze iedna własna dziura, ktora się z pociągiem skrzydlastym wiąże, a ta służy do przechodu nerwom idącym do podniebienia.

W dolney szczęce iest dziurek dwie wewnętrznych, dla przepuszczania pulsowo krwistych żył i nerwow, w istotę składaiącą szczękę idących, a to dla iey, i zębow w niey będących w zrostu, drugie dwie są zewnętrzne, a te dla wychodu tymże samym naczyniom do dziąseł, i do podbrodka służące.

Jeżeli ieszcze iakowe gdzie bądź więcey w kościach głowę składaiących, mogłyby się powynaydować dziurki, te zapewne będą do przepuszczania rożnych naczyń, i ożywiania wszelkich kości służącemi.

C UCI-

ANATOMIA.

UCINEK II.

w Kadłubie liczy się 53. kości.

Do tych należą:

1. **G**rzbiet *Spina Dorsi, seu Spina vertebrarum* ktory się począwszy od pierwszego pacierza, czyli bardziey od dziury w tylney kości głowy będącey, ciągnie aż do samego kupra, w tym wewnątrz wskroś mlicz się znayduie, a składa się z 24. pacierzy, z tych 7. do szyi, 12. do grzbietu, a 5. do biodr należy.

Każdy z pomienionych pacierzy *Vertebra* składa się z miąższey istoty, z siedmiu pociągow, z wielkiey dziury, i z czterech pułdziurkow, czyli zaciosow, z tych Pociągow tylny Ościeniowym się nazywa *Apophysis Spinosa.* Pociągi dwa duże poboczne, gdyż po każdey stronie pacierza po iedemu odstaią, poprzecznemi pociągami *Transversales* a pozostałe 4. pokątne, z ktorych dwa od gurney, a drugie dwa od dolney płaszczyzny tkwiącemi będąc, kosemi pociągami *Obliquæ* nazywaią się.

U ludzi iuż dorosłych każdy pacierz składa się z iedney sztuki, u niemowląt zaś ze trzech w ktorych nawet Oście-

Ościeniowy pociąg, aż dopiero potym zaczyna wyrastać.

Z siedmiu iuż pomienionych szyiowych pacierzy, pierwszy nazywa się unoszącym *Atlas* u ktorego niemasz Ościeniowego pociągu, drugi pacierz nazywa się zwrotnym, albo skrętem. *Epistrophus vel Axis* ktory oprocz wszystkich pospolitych, ieszcze sobie tylko samemu własny ma pociąg zembatym, *Dentiformem, seu Dentoideum* nazwany, reszta Pacierzy żadnego nienia osobliwego nazwiska.

2. Kuprowa czyli Swięta kość *Os Sacrum* zaraz następuie po prawdziwych pacierzach, składa się z 5. lub 6. kostek u małych dzieci, lecz u dorosłych zrasta się w iednę, a że zpozoru cos niby do pacierzy ma podobieństwo, dla tego też onę pięcią czyli sześcią fałszywemi nazywaią pacierzami *Vertebræ spuriæ.*

3. Kuper *Os Coccygis, seu Coccygis cauda seu Cuculus*, ktory u dzieci ze trzech a czasem i z czterech chrząstkowaty h kostek składa się, u dorosłych zaś powsz echnie iedną kością bywa, wyglądą na ksztalt fałszywych pacierzow, ktore gipkiemi chrząstkami zrosłemi bywaią.

4. Kość pierſiowa, czyli moſtek *Sternum*, ieſt gąbkowato w puł chrząſtkowatą kością, ta ſię z oboyczykami i zprawdziwemi żebrami zraſta, u ktorey na ſpodzie w ſrzodku, daie ſię widzieć mieczykowata chrząſtka *Cartilago Enſiformis*.

5. Zebra ktorych 24. to ieſt z każdey ſtrony po 12. wiążą ſię wſzyſtkie w tyle z pierſiowemi pacierzami, z przodu zaś tylko pierwſze ſiedm z kością pierſiową, i ztąd prawdziwemi żebrami *Veræ ſeu Legitimæ* rzeczone, pozoſtałych zaś 5. Zebrami fałſzywemi *Spuriæ* nazywamy, a to ztąd: że niemaią związku z pierſiową kością.

Bezimienne kości *Oſſa innominata*, ktore po bokach kości Swiętey leżą, z tych każda wdziecku do lat ſiedmiu na troie łatwo ſię daie rozdzielać, To ieſt:

1. Na Biodrową. *Os Jllium*.
2. Na Kulſzową *Os Iſchium*.
3. i na Łonową *Os Pubis*.

Od tych iuż lat czym daley tym bardziey zraſtaią ſię kości z ſobą: tak dalece: że u człowieka w doſkonałym wieku będącego, iuż i poznaki nie zoſtanie z roſłości kości. Ziączenie, i zroſnie-

śnienie ſię z ſobą tych trzech kości, prawie ſtaie ſię w ſzrodku ſtawu *Aetabulum* czyli ſolniczki, ktora w ſiebie kapturek udowego piſzczela chowa. I z tych to dwoch bezimiennych kości, a trzeciey kuprowey, ſkłada ſię owa wydrożałość Miednicą *Pelvis* nazwana.

UCINEK III.

w Gornych członkach, rachuie ſię 72. kości

Z tych.

1. Oboyczyki *Claviculæ* powyż pierſi, z obydwoch ſtron po iednemu oſadzone ſą, coś podobnemi będąc do litery S. wiążą ſię z kością pierſiową i barkami, z gąbkowato - dziurkowatey iſtoty będąc utworzone, kruchemi, i do złamania łatwemi bywaią.

2. Łopadki *Scapulæ*, z tych każda po iedney ſtronie będąc, od pierwſzego, aż do ſzoſtego żebra zaymuie, poſtać maiące troygraniaſtą niby tarcze, o czterech pociągach. 1wſzy pociąg nazywa ſię *Acronium* Tok barkowy. 2. *Proceſſus caracoideus*, *ſive Anchoroideus* Kruczy dziub, lub kotewka nazwany. 3. *Brevis ſive cervix* krotkim pociągiem, albo ſzyiâ

ią rzeczony. 4. *spina* ościeniowym nazwany. Łopatka, będąc śrzod iem cienką, brzegami ku pociągom grubieie, iey piaszczyzny bywaią niciednakowe, bo wewnętrzna bywa zaklęsła, zewnętrzna zaś wypukłą i nierowną, miewa oprocz tego dwa narożniki, ieden gorny *Angulus supercor* ktory naprzeciwko szyi osiadł, drugi dolny, *angulus inferior* ma także i trzy zaciosy, to iest: pierwszy duży, między pociągiem ościeniowym i krotkim, szyią rzeczonym, drugi mały, między gornym iey brzegiem, i kruczym dziubem, trzeci śzrednim nazwany, między kruczym dziubem z drugiey strony, i stawem zalegaiący.

3. Kość Barkowa, czyli Ramienny piszczel, *Os humeri sive Brachii* iest to kość twarda, wydęta i szpikiem napełn ona, z końca gornego, maiąca okrągłą głowę, czyli kapturek, ktory do połowy, a to zukosa ku stawowi chrząstką powleczonym będąc, w tymże pomienionym stawie łopatczanym chowa się, maiący pod swą głową, czyli kapturkiem szyię *Collum* także bokiem głowy idącą bruzdę, a śzrodkiem piszczela chropowatą garbaciznę, dla utwierdzenia myszek służącę, ipodem maiąc niby

2.

2. guziki *Condyli* i 3. zaklęśniny, do wiązania się niemi z łokciem.

4. Łokieć *Cubitus* zdwoch piszczeli z kładaiący się.

a. Piszczel łokciowy większy *Ulna, seu Cubitus, stricte sic dictus* z gury bywa grubszym niżeli od boku, u ktorego wierzchu. 2. dziubom podobne znayduią się pociągi *Rostra* z tych ieden wieńcem *Corona* drugi garbem *Ancon, seu Olecranon* nazywanemi bywaią, śzrodkiem, między temi pociągami, idzie zapadlina znaczna, niby wpuł mieśiąca zataczaiąca się *Cavitas sigmoidea* łączy się i wiąże z Ramieniowym piszczelem, i zmnieyszym łokciowym piszczelem Prętem nazwanym, wdrugim końcu od spodu, z tymże samym prętem, przy pomocy karbow niby zębow grzebieniowych zkorzeniami palcow, zapomocą zaklęśniny, i małego niby Rylcowego pociągu, cały ten człon ek iednoczy się.

b. Mały piszczel łokciowy, czyli Pręt wierzchem dużego piszczela

idą-

cy (ktore obydwa między sobą składaią własny członek) maiący u gornego końca kapturek, z przygniecionym ſławem, dla wpuszczania w niego, guzikowatey głowki piszczeli Ramiennego, tey głowki Grzebień *Crista* wpułmiesiączkowatą zapadlinę, Ramiennego piszczela zapada. Szyia zaś, i owa na środku piszczeli garbacizna służy do utwierdzenia myszek Dwoygłownemi nazwanych, w końcu dolnym uwagi godną bywa głowka grubsza i graniastsza, niżeli tamte u końa gornego, maiąca w sobie znaczny dołek, czyli staw *Cavitas glenoidea* dla spaiania się z przednią częścią ręki. Na wewnętrzney stronie, znayduie się pułmiesiączkowata zapadlina *Cavitas semilunaris* dla łatwieyszego obracania się w niey, grzebienia piszczela większego łokciowego sporządzona. Na powierzchowney zaś stronie, znayduie się krotki, a gruby pociąg, utwierdzaiący sobą staw na wszystkie strony. Pręt pomieniony ma ieszcze w sobie z tylney stro-

strony płaskie niby zaciosy, dla spoczywania w nich żył suchych, do ruszania palcow, a osobliwie wielkiego palca służące.

5. Korzenie palcow, czyli kostki, część przednią ręki składaiące *Ossa Carpi* tych w każdey ręce po 8. znayduie się, nierowney wielkości, niby we dwa rzędy ułożone i z sobą spoione będąc, podług liczby swoie nazwiska maią, część gorna, czyli wyniosła tey ręki *Dorsum* Grzbietem, dolna zaś zapadliną *Cavitas Carpi* nazywa się. Tych kosci w przodku ręki znayduiących się, iest spoienie troiakie, pierwsze, między sobą, iedney, z drugą, drugie spoienie z łokciem, a trzecie z średnią częścią ręki.

6 Kostki dłoni czyli średniey części Garzci *Ossa metacarpi* między przednią częścią ręki, i palcami zalegaiące, tych po 4. w każdey ręce rachuie się, lecz licząc i wielkiego palca pierwszy członek do nich, wynosić na pięć kostek będzie iedna przy drugiey leżących, postać ich obdłużnio okrągława, wewnątrz wydęte i szpikiem napełnione, tych wielkość przeniesi wielkość kostek palcowych, gorna strona garsz-

garszci udaie grzbiet, dolna, dłonią się nazywa, wielkość tych kostek, nawet między sobą iest rożna, kostka nay-mnieyszy palec nosząca, bywa także między niemi naymnieysza, końce ich łączące się z przednią częścią ręki, bywaią nierowne drugie zaś z palcami z tykaiące się, opatrzone dostatniemi skurkami nakształt błonek będąc, niemi się z stawami kostek palcowych spaiaią.

7. Kostki palcow *Ossa digitorum* tych w liczbie iest trzydzieści w każdey ręce po 15. rachuiąc, Palec każdy miewa ich po 3. nierachuiąc w to międzystawowych kostek, czyli z kościałych chrząstek, przy dużych, i naymnieyszych palcach znayduiących się.

8. Międzystawowych kostek *Ossa sesamoidea* u Człowieka w doyrzałym wieku będącego nad 8. więcey się rachować niemoże, to iest 4. u obydwoch wielkich palcow po 2. u każdego rachuiąc, 4. także przy małych palcach z stawami średniey części ręki z tykaiących się, przy odwodzących myszkach tychże palcow zalegaiących. Często się trafia, że iedna takowa między kostka na zewnętrzney stronie kostki, (średniey części ręki, czyli na grzbiecie dło-

dłoni) palec pierwszy czyli skazuiący utrzymuiącey, bywać zwykła, ale też za to czasem, u palca wielkiego drugiey niedostaie i z tych to przyczyn rzadko więcey nad osiem ukazać ich można.

UCINEK IV.

w Dolnych członkach czyli nogach rachuie się kości 66. ktore całe ciało noszą.

to iest:

1. Piszczel udowy *Os Femoris* między bezimienną kością i goleniem zalegaiący, iest kością naywiększą w całym ludzkim ciele, cokolwiek obłą czyli z giętą wyglądaiąc, maiącą w sobie szpik wewnątrz, a u wierzchu obdłużno okrągławy kapturek w chrząstkę oprawiony, w stawie czyli w solniczce kości bezimienney chowaiący się, w ktorey rowek na schowanie dosyć grubego więzu, z piszczelem ią wiążącego znayduie się, ma i szyię z kruchey istoty utworzoną, miewa ieszcze i po dwa pociągi u każdey kości skrętami *Trochanteres* nazwane, ieden większy a drugi mnieyszy będący, ktore osadzeniu myszek Biodro-

drowych są potrzebnemi ale u małych dzieci iak Dodatki tylko *Epiphyses* wyglądaią.

U Dolnego końca ma dwa guziczki *Condyli* między ktoremi wytoczenie podobne szrubie do spaiania się zpiszczelem większym goleniowym służące, u każdego kapturka, obok stawu, bywa mały garbeczek, dla utrzymywania myszki służący, w ostatniego zaś kapturka garbku, widzieć się daie rowek dla duzey spaiaiącey kostki *Junctura* służący podobny temu, widzieć się daie czasem na kapturku wewnętrznego karbiku, dla małey spaiaiącey kości służący, lecz to tylko u ludzi w doyrzałym wieku będących.

2. Jabłko nakolenne *Patella seu Rotula* a czasem i *Mola* nazwane, leży na wierzchu udowego piszczela i goleni, z gąbkowatey istoty będąc utworzone, z tąd też kruche bywa, u dzici chrząstkowato wygląda, służy do umocowania udowego z Goleniowym piszczelem zapomocą żył suchych, i więzow.

3. Goleń, składaiąca się ze dwoch piszczeli.

a.

a. Duży piszczel *Tybia* leży niżey udowego piszczela, nad, przednią częścią nogi maiąc u gornego kapturka, dwa cokolwiek przypłaszczone stawy, między ktoremi nakształt szruby wychodzącą wydatność, do spaiania się z udowym piszczelem służąca, ma ieszcze, na zewnętrzney stronie kapturka, od spodu cokolwiek ku tyłowi udaiący się garbek, do spaiania się z mnieyszym piszczelem, czyli sprychą służący, ieszcze ma dołem, bokiem pięty wynikaiący pociąg, i robiący z siebie kostkę wewnętrzną *Malleolum internum* dla utwierdzenia spoienia oney z stopą służący.

b. Piszczel mnieyszy, czyli sprycha *Radius, seu Fibula. vel Gerone* leży zewnętrznie na dużym piszczelu, bokiem wewnętrznym maiący płaskate wydrożenie, czyli mały rowek, do spaiania się z garbikiem piszczela większego, na zewnętrznym kapturku będącym, na dolnym zaś końcu, pociągiem swoim formuie kostkę drugą zewnętrzną *Malleolum externum* do umocowania

iey

iey zprzednią częścią nogi służącą.

4. Przednia część nogi Postępkiem nazwana *Ossa Tarsi* maiąca w każdey nodze po 7. kostek w tych pierwsza nazywa się występną *Talus seu Astragalus* druga piętą *Calx* trzecia czołenkowatą *Os Naviculare, Scaphoides* czwarta czworgranną *Os cubiforme, C boides* piąta, szósta, i siodma, nazywaią się klinowatemi kostkami *Cuneiformia.*

5. Kostki szredniey nogi więzią nazwane *Ossa Metatarsi* są obdłużnemi, wewnątrz dętemi, przy sobie leżąc, między przednią częścią nogi i palcami mieysce zaymuią, ktorych w każdey nodze po 5. się znayduie.

6. Kostki palcowe *Ossa digittorum* tych rachuie się do 26. to iest w każdey nodze po 13. wyglądaią podobnie iako i u ręki, lubo trochy mnieyszemi bywaią, a u dorosłych ludzi cieńszemi, palec każdy miewa takowych kostek po 3. ale duży, i mały, tylko ich po dwie miewaią.

Po końcach palcow tak u rąk, iako też i u nog, znayduią się osadzone paznokcie, maiące u swego spodu nad ciałem białawy kabiączek *Lunula.*

7.

7. Z kościałych Chrząstek, czyli Międzystawowych kost k *Ossa sesamoidea* u dolnych członkow, rzadko więcey nad osiem znayduie się, tak iak i u gornych, to iest po dwie u każdego wielkiego palca rachuiąc, lecz częściey po iedney tylko bywać zwykło, ale za to częstokroć widzieć one można na zewnętrznych węzłach kulszowych, po iedney, także po iedney widzieć się daią na kostce czworgranney wpostępkach będącey, albo w łytkach na cięciwach tylnych myszek, lub też na wewnętrznym węzle kulszowym, lubo to rzadko się trafia, wszystkie takowe z kościałe chrząstki zawisły na cięciwach rożnych myszek, wyiąwszy te: ktore się na węzłach kulszowych znayduią, te bowiem wyrastaią na końcach myszek, puszczaiąc wierzchem siebie suche żyły czyli cięciwy, gdzie się zaś trafiać zwykło, że pomienionych kostek po dwie się w kupie znayduie, te bywaią krutkim więzem z sobą spoionemi, a suchą żyłę, czyli cięciwy puszczaią środkiem po między siebie bruzdą umyślnie do tego służącą. Postać tych zkościałych chrząstek bywa rozmaita, i nierowna, bo u dzieci bywaią w cale chrząstkowatemi, i dla tego u do-

doroſłych łatwiey one rozeznać można, powinnością ich ieſt przykładać ſię do czynności myszek, i ſłużyć im zamiaſt Windowych klub, moc i ſiłę ich pomnażaiących.

Pociągi u rożnych kości znayduiące ſię ſłużą do łatwieyszego zginania ſię członkow w ſwoich ſtawach, ſtrzegąc oraz wywichnienia ſię prętkiego onychże. Czczość czyli wydętość wszelkich piszczeli i niektorych kości nadaie onym lekość i łatwieyſzą zwrotność. Sawy ſpoieniami ſwoiemi ułatwiaią podług potrzeby lub woli człowieka, zwrotność, kibić, i łatwość zginania ſię wszelkiego. Zrośnięcie ſię złamanych kości, lubo na razie zwykło bywać miękie, zczasem iednak twardnieie, a do puł roku ſtaie ſię twarde, podobne inszey kości, co ſię nazywa zroſliną, czyli narośtem *Callus*.

ROZ.

****

ROZDZIAŁ III.

Nauka o Mięſnych Częściach *Sarcologia.*

Do ktorey nayprzod należy

Nauka o powszechnych powłoczkach ciała ludzkiego *Dermatologia ſive Doctrina de Tegumentis.*

Powszechnemi powłoczkami ciała ludzkiego nazywaią ſię 1. Skurka, lub powierzchowna powłoczka. 2. Skura. 3. Bil po podſkurzu przeciągniony. 4. Mięſna błona, czyli pęga.

1. Skurka, czyli powierzchowna powłoczka *Cuticula ſive Epidermis* ktora zewnętrznie ſkurę pokrywa, ieſt to cięka, przezroczyſta, i nieczuła ſkurka maiąca w ſobie wiela drobnych plewek i dziurek, całe ciało ſobą otacza, łączy ſię mocno z ſkurą, że prawie niemoże być od niey odłączoną. Przy rozbiera-

D ra-

raniu trupow, niedaie się inaczey od ſkury oddzielić, aż wodą wrzącą polana, toż ſamo i u żywych ludzi widzieć się daie gdy się czym poparzą, lub gdy komu Pryszcze *Veſicatoria* ſtawianemi bywaią, co się dzieie przez rozſzerzenie się w takowym razie, iey kanalikow, i z Nerwow utkanych brodaweczek w ſkurze będących. Skurka ta, ſłuży tak do piękności ciała, iako też do ochrony pod nią leżącey ſkury, ktora bardzo dotkliwą bywa. Nadewſzyſtko ſłuży ona, ażeby wilgoci wſzelkie zbytecznie i nadto z ciała nieparowały, ani też powierzchowne, iakoweżkolwiek rzeczy, nazbyt ciała nieobrażały, od czego łatwo bronić może, będąc ſama nieczułą, pod tą ſkurką leży ieszcze druga bardzo cienka nakſztałt błoneczki, niezliczonemi dziurkami napełniona, ktora Błonką ſiatkowatą *Corpus reticulare Malpigii* albo też Tkanką ſiatkowatą nazywa się.

2. Skura *Cutis* zaraz pod ſiatkowatą Tkanką zalega, będąc grubą i mocną z ſamych włokienek i cięciwek utkaną, miewa w ſobie, bardzo drobniuchnych krwiſtych naczyń, i dziurek potnych porow podoſtatkiem, z ktorych niemal wſzy-

wszyſtkich włoſy wyraſtaią, i ktoremi pot z parą ciała na wierſzch wyſtępuie, ma też i ſzramy lub Marſzki *Su cos* a te iey i ſkureczcze bywaią ſpolnemi. Skura ta, niby pokrowiec obciąga ſobą wſzyſtkie członki ciała, i pomaga im potami, wszelkie nieczyſtości z ciała paruiące wymiatać, przyspiesza przeduch *Transpiratio* przy poſzrednictwie Nerwow, przez co ułatwia się dotkliwość i czucie.

3. O Skurze mowiąc nietrzeba przepominać włosow i paznokciow, iako rzeczy zwilgoci teyże ſkury ſwoy początek biorących.

4. Włosy *Pili, Capilli* te lubo na głowie naygęſtſzemi bywać zwykły, wſzelako po całym ciele znayduią się, będąc dętemi rurkami w rożnych kołorach i poſtaci utworzone, ieſtność ſwoią maiące ze zbyteczney wilgoci ſkury; ieſzcze w żywocie macierzyńſkim roſnąć zacząwszy, co raz daley złatani znacznieyſzemi okazuią się maiąc każdy w ſkurze korzonek z cybulką *Bulbus* utrzymiony, z ktorego się wywiia. Włosy na głowie wyroſłe ſłużą iey do zagrzewania, a oraz i do ozdoby. Reizty włosow potrzeba nie tak się oczywiście

ukazuie, wyiąwszy brwi, i włoſki w powiekach trzmiące, a te częścią dla ozdoby, częścią też dla ochrony wydanemi są.

5. Paznokcie *Ungvens*, te ſię po kończynach palcow u rąk i nog widzieć daią, ſwoy wzroſt podobny włosom maiące, ſą niemniey iak i tamte iſtoty regowey a przędziwkowatey, ſkładaią ſię z plewkowatych obdłużnych brodaweczek, te ztwardniałemi będąc, przyzwoicie w porządku z ſobą powiązanemi zoſtaią, ochraniaią kończyn palcow, i utwierdzaią one, ułatwiaią wſzelkich rzeczy uięcie, a wygodnemi dosyć bywaią, do podrapania, gdy ciało świerzbi, u nog będące umacniaią w chodzie ſtąpanie, i zapobiegaią wyſtawianiem ſię ſwoim bolesnemu trącaniu ſię w palce. krotko mowiąc: paznokcie będąc niby ſkuwkami kończyn palcow, zaſtawiaią ſię, by w tamtych częściach Nerwy, i ſoki ciała zoſtaiące, iakowey ſkazie, lub ſzkodzie niepodlegały.

6. Bil z ſwoią błonką *Pinguedo Adeps* ieſt to biała oleiowata, i nieczuła iſtota, ktora ſię od ekrwi oddziela, a z nieźliczonych pęcherkow między ſobą utkanych, będąc złożonym, prawie po ca-

całym ciele pomiędzy Myſzkami rozpościera ſię, czyni części ciała sliſkiemi, zapadliny, i niziny rużne w ciele znayduiące ſię wypełnia, zawściąga zimno, i żywi czasami ciało, nazywa ſię także Błonką bilową *Panniculus adiposus.*

7. Błona mięſna czyli Pęga *Panniculus carnosus*, ma mieyſce ſwoie pod ſkurą, lecz nie wszędy ogulnie, ale tylko po niektorych mieyscach, naprzykład na twarzy, ktora tę, i ſkurą na niey rusza, i marszczki ſprawuie.

8. Otoż to takowym ſpoſobem, tymi cztyrema pokrowcami całe ludzkie ciało: to ieſt: Skurką, czyli powłoczką, Skurą, Bilem, i Mięſną błoną, czyli Pęgą okrytym, i odziane będąc, ciepło w ſobie utrzymuie.

Po opisanych iuż pospolitych powłoczkach ciała ludzkiego, naſtępuią teraz do Opisania powleczenia własne, niższey części brzucha ſłużące.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

Nauka o przymiotach wnętrzności *Splanchologia.*

czyli

o Brzuchu, iako pierwszey części Kadłuba *de Abdomine.*

Część dolna Kadłuba czyli Brzuch *Abdomen* iest to owa część, ktora się zacząwszy od żeber i Przedziałowey błony, aż do początkow Ud rozciąga, przy ktorym to uwagi godnemi są:

a. Pempek *Umbilicus* ktory na środku brzucha zostaiąc, pozostałą bliznę odpadłego pępkowego flaka pokazuie. Ma do siebie należące Naczynia Pępkowe *Vasa Umbilicalia* ktore się z dwoch Pulsowych żył, z iedney krwistey, i Moczowego flaka składaią.

b.

b. Biała krysa *Linea alba* ktora się pozdłusz całego brzucha rozciąga, i niby na dwoie przedziela, ta krysa uplecioną iest z suchych żyłek rużnych Myszek w brzuchu znayduiących się, albowiem się ich końce, w teyże to krysie z oboch stron z chodzą i złączaią.

Części ktore zamykaią w sobie wnętrzności w brzuchu zostaiące *Partes continentes*, są następuiące.

c. Powszechne Powłoczki *Integumenta communia* o ktorych się iuż wprzeszłym Rozdziale mowiło, że ich iest 4. teraz:

d. Następuią pod niemi leżące, a tych iest pięć par *Musculi abdominis* ktore cały zupełnie brzuch zaymuią, o tych mowić się będzie niżey, w Nauce poznawania Myszek w Rozdziale X. §. 21.

e. Otaczaiąca błona *Peritoneum* iest cienką gładką, i niby we dwoie idącą rozpiętą skurką, krwistemi, Nerwowemi, i wodnemi naczyniami opatrzoną, ta nie tylko całą wydętość brzucha sobą obeymuie, czym samym wnętrzności wszystkie

kie w sobie zawarte trzyma, ale też wnętrzności, i kiszki sobą obwija. Ktora to błona ma do siebie to uwagi godnego, że pociągi iey *Processus peritonaei* ktorych 2. a te u Męszczyzn po obuch stronach wraz z jądrami, i nasiennemi naczyniami, od niey poobwijanemi będąc, z sobą do Moszen spuszcza, u Kobit zaś obeymuie tylko okrągłe w ęzy Maciczne *Ligamenta uteri rotunda* i z niemi daley się ciągnie.

Zawarte w brzuchu części przednieysze *Partes contentae* są następuiące. Siatka, żołądek, Kiszki czyli bebechy, Kryski, Mliczne żyły, Sciek mliczny, Mlicznopiersiowe żyły, Wodne naczynia, Kryskowa zawałka, śledziona, Wątroba, Pęcherz żułciowy, Nyrki, Pęcherz moczowy, i członki do płodzenia służące.

I. Siatka *Omentum Reticulum* iest to we dwoie złożona bardzo tłusta błonka, podobna do worka, lub strzeleckiey torby, leży powierzchu wnętrzności w brzuchu, zaraz pod otaczaiącą ią błoną, i pospolicie się ciągnie aż do pępka, a czasami i po niż niego spuszcza się, kto-

ktorey wirszchny brzeg czyli koniec, przyrasta do żołądka i sledziony, spodni zaś przyrasta do Morzyskowey kiszki, ma swoie własne Pulsowe i krwiste żyły, iako też niemniey Nerwy, i wodne naczynia. Powinnoscią iey iest zagrzewać wnętrznosci, ułatwiać ich, rusźanie się, żułci dodawać soku, i w bidzie żywić ciało.

II. Zołądek *Ventriculus* leży gurą na lewey stronie pomiędzy wątrobą i śledzioną zaraz pod otaczaiącą błoną, wygląda niby wydęty skurzany worek, albo niby dudy, ktory iadło i napoy w siebie spuszczone gardzielem zabiera. Iego części są następuiące.

1. Gurne lewe uście *Cardia* rzeczone, albo też *Orificium sinistrum ventriculi* ktoredy iadło i picie do żołądka wchodzi, iest do Otchłani przyrosłe, dla wiela Nerwow tam znayduiączch się bardzo dotkliwe.
2. Spodek żołądka *Fundus ventriculi* iest to iego duże zakrzywienie się, czyli iego druga połowa, na ktora iadło i picie przez Otchłań leci i osiada, w ktorey się nie tylko wiela fałdow, czyli marszczkow widzieć

dzieć daie, ale też i wiela zawałkow tam zostaiących zobaczyć można, z ktorych to Rożczyna żołądkowa *Liqvor gastricus, seu Fermentum ventriculi* się sączy, ktory do strawiania potraw, i wzbudzania apetytu potrzebnym iest.

3. Prawe żołądka Uyście *Pylorus* czyli Odzwiernik prawy, ktorym wszystko to, co na dnie żołądkowym z strawionego bywa, do kiszek się przesuwa, ma swoią własną zastawkę czyli Pastkę *Valvula* od ktorey się kiszki zaczynaią, przy zubocżystym położeniu żołądka, dla łatwieyszego strawy z suwania się. Ma oprocz tego żołądek.

a. Pulsowe żyły *Arterias gastricas* ktore ze pnia wielkiey żyły pochodzą i tamtędy krew do żołądka przeprowadzaią.

b. Krwiste żyły *Venas gastricas* ktore z żołądka krew znowu nazad do Wrotney żyły odprowadzaią, gdzie nayprzod krutkie Naczynia, ktore do śledziony prowadzą, widzieć się daią, iako też i wieńcowa żyła ukazuie się.

c. Ner-

c. Nerwy a te dosyć znaczne, osobliwie u lewego Uścia, rożno wkrętnie się snuiące.

d. Naczynia wodne ktore od ścieku soku żywiącego *Chylus* pochodzą.

e. Zawałki, ktore od żyły żołądkopulsowey sok żywiący oddzielaią, a same pod powłoczką brodawczaną *Tunnica Villosa* spoczywaią, ktorey istota iest błonkowata, a z czterech innych powłoczek składaiąca się, z pierwszey Pargaminowey *Membranacea* drugiey Myszkowatey *Musculosa* trzeciey Nerwowey *Nervea* czwartey Brodawczaney *Villosa seu Papillosa.* Czynnością tedy żołądka czyli powinnością iest, Jadło i napoy przyimować, w sobie go zatrzymywać, onże trawić, a nakoniec Uyściem odzwiernym one do kiszek przesławszy, nowe łaknienie, i pragnienie wzniecać.

III. Kiszki *Intestina* ktore strawne z żołądka wypchniętą, do siebie przyimuią, mogą mieć długości swey blisko razy Sześć, ile Człowiek w zrostu ma, a ze wszech stron przy rozmaitym onychże

że zaginaniu i zwracaniu, do kryſek przymocowanemi bywaią, rozwlekłość ich, ieſt od żołądka, aż do Pośladka, ieſtność one ſkładaiąca, taż ſama ieſt, co Otchłani i żołądka, bowiem ony ſą iednymże flakiem, i niby iedną kanał formuiącą kiſzką, będąc ziednakichże błonek złożonemi, maią podobne żołądkowym pulſowe, krwiſte, i wodne żyły, iako tyż Nerwy i zawałki. Te kiſzki dzielą ſię na grubſze i cieńſze.

A. Kiſzki cienkie *Inteſtina tenuia* ktore po większey części w dole leżą. Są te:

1. Dwunaſtucalowka *Duodenum* długości ma w ſobie na 12. palcow poprzecznych, zakręcą ſię od żołądka, ku lewey Nyrce, w tę to wyliwa ſię żułć *per ductum cholodochum* a zaś kryſkowych zawałkow ſok *per ductum pancreaticum*, tamże ſię zliwa.
2. Puſtą kiſzka *Jejunum* ma z tąd ſwoie imię, że po większey części prożną bez ſtrawy znaydowaną bywa, zaymuie całą okolicę po nad pępkiem *Regionem Epigaſtricam* ma w ſobie wiela pulmieſięczkowatych zatoczeń i fałdow *Valvulæ conniventes* ſeu *Rugæ* a długość iey na 15. piędzi wynoſić może.
3. Krzyżowa, czyli Koſa kiszka *Ileon* pomiędzy wſzyſtkiemi ieſt naydłuższa bo na 20 piędzi bliſko wynoſząca, iey mieyſce ieſt pod pępkiem *in Regione Hypogaſtrica* przy kości bezimienney, i idzie pomiędzy *inteſtinum cœcum* do grubych kiſzek, gdzie ſię daie dziwna widzieć Paſtka *Valvula coli Bauhini*.

B. Grube kiſzki *Inteſtina craſſa* maiące w ſobie obſzyrność wielką. a te ſą:

1. Slepa kiſzka *Cœcum* na 4. palce ſzeroka, od ktorey wiſi pociąg Robaczym nazwany *Proceſſus ſive Appendix Vermiformis* ſłuży do przeymowania w ſiebie żołądkowego wyrzutu, a to by nie nagle, i nie gwałtownie w kiſzkę Morżyſkową *Colon* oſuwały ſię, z kądby bol był wzniecony.
2. Morżyſkowa kiſzka *Colon* będzie bliſko 6. piędzi wzdłuż miała, po prawym boku leży, idzie od ślepey kiſzki proſto w gurę, ku Wątrobie i żułci, i ugina ſię potym po

pod

pod żołądek ku śledzionie, przy ktorey nie co się skrzywiwszy, idzie prosto na doł, ma w sobie wielkie zagięcia i fałdy *Juga intestinorum* a na końcu duże zakrzywienie się, ku kości kuprowey; tey powinnością iest wyrzuty żołądkowe zwolna przepuszczaiąc chamować, by człowiek ustawicznie nie był przymuszonym do biegania na stolec.

3. Prosta kiszka *Rectum* tylko ma na dłoń szyrokości i długości, i pochodzi prosto od Morzyskowey kiszki, aż do otworu Pośladkowego, czyli Dziurnika, ma ku swey potrzebie służących Myszek trzy, iednę obrączkowatą ku zawściąganiu Uyścia samego, a dwie ku rozszerzaniu, i otwieraniu onegoż O czym w Naucę o Myszkach. Skutek tedy czyli potrzeba iest, nayprzod cienkich kiszek, żeby strawione iuż pokarmy w sok żywiący przemieniały, on ze wszelkich plugastw oczyszczały, a resztę do grubych kiszek popychały. Grubych zaś kiszek powinnością iest, wyrzuty żołądkowe z cienkich kiszek odebra-

brawszy, one zkupiać, a potym przyzwoitego czasu wyrzucać.

IV. Kryski *Mesenterium* iest to gruba okrągława szyroka, niby we dwoie złożona, a tłusta błona, leżąca pośrodkiem kiszek, ktorey długości będzie około łokci cztyrech, początek swoy biorąca od trzech gurnych biodrowych pacirzy, a kończąca się, między kiszkami scisłym, zrośnieniem się z niemi. Część ta kryssek, do ktorey przyrosłemi są cięnkie kiszki nazywa się *Mesaraeum* Cieńszym ich końcem, część zaś druga, ogobliwie gdzie iest Morzyskowa kiszka przymocowana do nich, nazywa się grubszym końcem *Mesocolon* po obuch końcach tych kryssek, widać wiela fałdow *Plicae* w podobieństwie kołnierza uszczykanych, na ktorych dużo znayduie się Nerwow, Zawałkow, pulsowych i krwawych żył, i wodnych naczyń, te to kryski, będąc grubemi i tłustemi, łatwo się rozciągać za kiszkami, i podawać mogą.

Krwiste naczynia w kryskach będące podobnemi są kiszkowym, wiela także z nich formuią wysep, a te się *Vasa mesaraica* nazywaią.

Kry-

Kryſek ten ieſt pożytek i potrzeba, ażeby kiſzki porządnie uſnowane, i ułożone, w tymże ſtanie utrzymywały i utwierdzały Krwiſte i Mleczne Naczynia zachowywały, a przytym drogę mliku idącemu, do ścieku Mlicznego, bliſzſzą ſporządzały.

V. Mliczne żyły, czyli Naczynia *Vasa lactea* ktorych w pośrod kryſek bardzo wiela daie ſię widzieć, ſą to cienkiemi, białemi, błonkowatemi żyłami, czyli raczey ſą rurkami, ktoremi mliko i żywiący Sok *Chylus* z kiszek, w ktorych ſię poczyna, do Zawałkow, i do Scieku mlicznego odprowadzaiącemi z cedza ſię. Naczynia te od cieńkich kiſzek do zawałkow prowadzące nazywaią ſię *Vasa Lactea primi generis* drugie zaś będąc więkſzemi, a od zawałkow do ścieku mlicznego idącemi *Vasa lactea secundi generis* zowią ſię, iak te, tak tamte bywaią wielą bardzo Paſtkami opatrzone, ktore zabraniaią wſtecznego powrotu ſokowi.

Sokiem żywiącym *Chylus* ieſt mliczna wilgoć, ktora zpotraw w żołądku, i Kiſzkach ſporządzoną bywa.

VI. Sciekiem mlicznym *Ciſterna lactea ſive receptaculum Chyli* ieſt nieco obſzerne mieysce ſchodzących ſię do kupy Mlicznych żył nazwane, przy lewey nyrce leżące, do ktorego *Vasa lactea* czyli naczynia mliczne ſwoy ſok, a wiela naczyń wodnych ſwą ciekłość, by do iakowego ſkładu zlewaią.

Obydwa te ſoki, będąc iuż z ſobą pomieſzane płyną dopiero razem, przez przyległe im mliczno pierſiowe żyły.

VII. Mliczno pierſiowa żyła *Ductus Thoracicus* ieſt to cienka a długa rurka, ktora z Scieku Mlicznego pozdłuż pierſi, po lewey ſtronie grzbietu, pomiędzy wielką pulłową, i nieparzyſtą krwawą żyłę wielą Paſtkami *Valvulæ* czaſami przedzielaną bywaiąc, proſto w gurę, aż do lewego Oboyczyka krwawey żyły ſię rozciąga, na ktorym to mieyſcu przy iey Otworze ieſt oſobliwa Paſtka *Valvula semelunaris* na ten koniec, by tak wodę, czyli ciekłość z ich naczyń, iako też bardziey mliko z żywiącym ſokiem z Scieku mlicznego do gury w lewego Oboyczyka krwawe żyły ſprowadzała, gdzie zmieſzawſzy ſię ze

krwią za pomocą wydętey żyły *Vena cava* do Serca doprowadzała.

VIII. Lipkowodne, czyli Ciekłe naczynia *Vasa Lymphatica* są to wycmukłe, i przezroczyste, wielą bardzo pułmiesiączkowatemi, a to podwoynemi Pastkami opatrzone naczynia, ktore pospolicie w sobie lipką ciekłość *Lympha* miewaią, ktora to ciekłość, tak do roztworzenia, czyli rozpuszczenia soku żywiącego, iako tyż i zgęstłey krwi służy, i potrzebną iest. Początek swoy te Naczynia biorą po rożnych mieyscach ciała, a kończą się nietylko w ścieku Mlicznym, ale też po rozmaitych dużych krwawych żyłach, ba i owszem niektore aż w kanale Mliczno-piersiowym. W kiszkach zaś zwłaszcza w cienkich przeprowadzaią gdy tego potrzeba, w czasie strawności, sok żywiący, a na ten czas iuż się Mlicznemi naczyniami nazywaią. Nayważnieyszą ich powinnością iest, aby zbyteczną ciekłość, czyli wodę z strawy pochodzącą *Lympham*, albo do serca iako źrodła krwi, albo tyż do Mlicznych kanałow z rożnych części ciała odcedzały.

IX. Kryskowa zawałka *Pancreas* iest to iedna z naywiększych zawałkow; położenie iey iest, pod żołądkiem, pomiędzy Sledzioną, i Dwunastucaluwką, koloru szarego, a nieco rumianego, podobną będąc do psiego ięzyka, długości maiąca, na 8. lub 9. poprzecznych palcow, szyrokości na 2. a grubości na 1. składa się z bardzo wielu malinkich zawałkowych kanalikow i żyłek, ktore razem w kupie, w osobną błonkę zawiniętemi bywaią.

a. Te zawałki oddzielaią kwaskowaty Sok ze krwi

b. Rurki zaś prowadzą go z zawałek, do wielkiego kanału.

c. Ten wielki Kryskowych zawałek kanał, *Ductus pancreaticus* idzie podłuż, środkiem przez zawałkę, i dostarcza soku Dwunastucalowcee. Gdzie uważać potrzeba.

d. W ktorym mieyscu Kanał Kryskowey zawałki *Ductus Pancrearicus* z kanałem żułciowym *Ductus Cholidochus* się ztykaią i zchodzą, i wspolny obom, lubo nieco krutki kaualik formuią, w tym się sok zawałki Kryskowey z żułcią łączy, i miesza.

e. Uważać należy Uyście, ktorym oba soki do Dwunastucalcowki spływaią.

Z Kryskowey zawłki pomieniony sok *Succus pancreaticus* iako czysta, wodnista istota ze krwi odłączonym będąc, wzwyż przerzeczonym kanałem, do Dwunastucalowki przechodzi, i sobą ziedzione rzeczy, dla lepszey strawności ich, i wygotowania z nich Soku żywiącego roztwarża, i rozpuszcza.

X. Sledziona *Lien Splen* bardzo ciemną a nieco rumianą do tego mięką istnością iest, po lewey stronie wbrzuchu będącą, pomiędzy żołądkiem, i fałszywemi żebrami, z pozoru podobna ięzykowi, na 6. calcow maiąca długości, na 3. szyrokości, a na ieden grubości, zewnętrznie wypukła, a wewnątrz zaklęsła, pospolicie tylko poiedyncza, a czasem podwoyną i potroyną daie się widzieć, będąc do żołądka naczyniami krutkiemi *Va a brevia* oraz do kryskowey zawałki, do siatki, do lewey nerki, i do Otaczaiącey błony przymocowaną, ma swoie Krwiste i pulsowe żyły, składa się zrozmaitych cieniutyńkich żyłek, i nerwow, powierzchownie będąc tylko poie-

iedyńczą błonką powleczona, ona krew rozrzadza, i ułatwia, by żułć w wątrobie łatwiey oddzielaną być mogła.

XI. Wątroba *Hepar* ktora prawie na oddzielanie żułci poświęconą być się zdaie, iest naywiększą częścią wnętrzności w brzuchu zawartych, Rumianego koloru, zaraz pod Otaczaiącą błoną po prawey stronie, przy krutkich żebrach leżąca, częścią iedną przykrywa, czyli zaymuie żołądek, sama będąc na dwa zrazy *lobos* podzieloną, zewnątrz wypukłą, wewnątrz zaklęsłą, w ktorym to mieyscu Pęcherzyk z żułcią napełniony swoie siedlisko ma, część wypukła wnętrzney strony, ktorędy Wrotna żyła *Vena Portæ* do wątroby wchodzi, bierze od niey nazwisko, i nazywa się Wrotami *Porta* będąc do wiela przyległych części przymocowaną, osobliwie szyrokim więzem *Ligamentum suspensorium* do Przedziałowey błony, iako tyż okrągłym więzem *Ligamentum Umbilicale* do pępka, niemniey ieszcze wzmocnioną bywa Naczyniami, a zwłaszcza wydętey, i wrotney żyły.

Istota iey składa się iedynie z drobnych żyłek, sama będąc zewnątrz cienką plewką powleczoną. Należą do niey:

a.

a. Zyły pulsowe, ale te zbyt drobne.
b. Wiela odnog od dużey wydętey żyły.
c. Cała z wirszchnia część, czyli Wrotna żyła.
d. Ciekłey wilgoci naczynia, ktorych tutay, bardzo dużo się znayduie.
e. Nerwy, iako tyż, i rużne sciszki żułci, *Vasa biliaria* to iest:
1. *Ductus Hepatico Cysticus* Rurka czyli ściszka ktora żułciowy sok z wątroby do Pęcherzyka zułciowego prowadzi.
2. *Ductus Hepaticus* Sciszka, ktora żułć z wątroby do Dwunastucalowki prowadzi.
3. *Ductus Cysticus* Sciszżka, ktora żułć z Pecherza ieyże własnego wyprowadza, i
4. *Ductus Cholodochus* Sciszka ktorą żułć wyprowadzoną, tak z wątroby, iako też i z pęcherzyka żułciowego płynąc, do kupy się zlewa.

XII. Pęcherzyk żułci *Vesicula fellis* iest to z obdłużnia okrągława torbinka, podobieństwem do gruszki, leżąca w wnętrzney zaklęsłey stronie wątroby, ktorego to pęcherzyka, okrągło zamknięta

ta strona nawiasem wisząca, nazywa się dnem *Fundus* szczudlasta zaś strona, będąc otwartą wąsko ku gurze podaną, nazywa się szyią *Collum* złączony iest ten pęcherzyk z wątrobą, przez pospolitą błonę, ktora od Obtaczaiącey błony pochodzi, poczęści tyż wzwyż wzmiankowanemi krwistemi naczyniami, i kanalikami żułciowemi przymocowany, a składa się z cztyrech błonek, z pierwszey powłoczki powszechney *Tunica communis* ktora mu z wątrobą iest pospolitą, zdrugiey Pęcherzykowatey *Vasculosa*, trzeciey Myszkowatey *Musculosa*, a czwartey Nerwowey *Nervea*.

W Pęcherzyku tym żułciowym zbiera się płynnowodnista żułć, ktora zwątroby wycieka, i swą tęgością, iako tyż przeraźliwym kolorem, części wedle siebie leżące, i sam pęcherzyk napawa, służy żołądkowi, do łatwieyszego przenikania rzeczy rozwięzywania, i przenikania rzeczy ziedzionych, aby tym łatwiey i lepiey strawność skutkować mogła.

Ta to iest żułć *Bilis* ktora będąc żultym, gorzkim, i płynnym sokiem, iuz w wątrobie wygotowanym, z niey i z pęcherzyka żułciowego, sciszką żułciową do Dwunastucalowki, dla lepszego wy-

wygotowania ſtrawy i ułatwienia Robaczokrętego poruchu kiſzek *Motus Periſtalticus* ścieka.

XIII. Nyrki *Renes* ſą to dwie rumiane iſtoty, po obydwoch ſtronach lędźwi będące. Prawa Nyrka leży pod wątrobą, a lewa pod Sledzioną, podobieńſtwo maiące do białego grochu, czyli Fazoli, lubo nierownie większemi będąc, ktorych część wypukła ku bokom, czyli żebrom obrucona, ſkurczona zaś ku wnętrzu podana leży, ſkłada ſię z wielu w kupę pozwiianych żyłek, a te mocz odłączaią, niemniey z wielu malinkich kanalikow, ktore iuż odłączony mocz do Miednicy w Nyrkach będącey ſprowadzaią, ktore ſię nakſztałt brodawek, maiących w ſobie dziurki zakończaią, powirszchownie będąc podwoyną błonką powleczonemi, u doroſłych ludzi, zupełnie głatkiemi pokazuią ſię, w Młodocianym zaś wieku, wielą bliznami przedzielonemi widzieć ſię daią. Nyrki te połączonemi bywaią, z temi częściami ciała, to ieſt:

1. Z przynyrkami *Renes succenturiati, seu Capsulæ atrabiliariæ* ktore to ſą dwiema zułtemi co do koloru, a wy-

wydrożonemi, co do utworu zawałkami, po obydwoch ſtronach nad Nyrkami zoſtaiącemi, te u dzieci lepiey ſię wydaią, niżeli u doroſłych, u ktorych wewnątrz ciemnobrunatny, a gęſty Sok widzieć ſię daie, ktory bywa ze krwi tam odcedzanym, na iakowyby koniec, iak ten ſok, tak tyż i te zawałki utworzonemi były, ieſzcze ieſt rzeczą dotąd dobrze niewiadomą, a naybardziey z tey przyczyny, że od nich żadnego kanału ſpławnego, by tyż naymnieyszego, wyśledzić niemożna *Ductum excretorium* z kądby można, tey lub owey potrzeby o nich dorozumiewać ſię.

2. Zyły Nyrkowe, to ieſt od nich idące, z wewnętrzney ſtrony.

3. Moczowe Kanały *Uretres* ſą to dwie zakrzywione zbłonek złożone rurki, czyli ſciszki, maiące grubość w ſobie do piora podobną, a te obuſtronnie z Nyrek do Pęcherza pomiędzy błonki koso ſpuszczaią ſię.

Miednicą *Pelvis* nazywa ſię mieyſce zapadłe, czyli zaklęſłe w Nyrkach, w ktorym Mocz zbierać ſię zwykł, a dopiero ztamtąd kanałami

mi moczowemi do pęcherza ſpływać ma wolność.

Jeſt więc powinnością Nyrek, przy pośrednictwie żył pulſowych ktore *Emulgentes Renales* nazywaią, krew czyścić, z niey ſłoność odbieraiąc, nie mniey Mocz, czyli raczey ſerwatkę *Serum* do przyzwoitey Miednicy zbierać, onęż ſciszkami Moczowemi do Pęcherza przeſyłać.

XIV. Pęcherz *Veſica urinaria* ieſt obdłużną wydętą torbą, podobieńſtwo gruszki maiący, ktorey gurna ſtrona nazywa ſię dnem *Fundus* ſpodnia zaś ſzyią *Collum* u ktorey znayduie ſię ściągacz *Spincter* a ten na ſamym ſpodzie w brzuchu oblega, u Męſzczyzn przy proſtey kiszce, a u Kobit przy Macicy przyroſłym bywa, niemniey także do pępka przez Moczowy kanał, a dołem do Łona przez otaczaiącą błonę, oraz do wſtydliwych członkow, Moczową rurką.

Jak inne wnętrzności tak tyż i pęcherz rownież z cztyrech ieſt złożonym błonek, maiącym w ſobie dziurek, czyli Otworow 3. to ieſt: dwa po bokach dla

dla Kanałow moczowych, a ieden dołem, w ktorym moczowa rurka.

Moczowa Rurka *Urethra* ieſt to zbłonek złożony kanalik, ktory u Kobit bardzo krutkim bywa, u Męszczyzn zaś nierownie dłuższym, bo przez cały korzeń przechodzi, a nią u oboyga mocz odchodzi, u Męszczyzn ieſzcze nie tylko mocz ſam, ale i natura w czaſie ſpułki wytryſka.

Tu możemy wygodnie całą robotę gotowania Soku żywiącego, i krążenia onegoż roztrząsnąć. Uważaiąc, iż:

1. Potrawy, czyli wszelkie iadło w gębie bywa zębami z ſiekane i zżute.
2. Sliną, lub iakowym napoiem roztworzone.
3. Gardzielem do żołądka ſpuszczone.
4. Na dnie żołądkowym leżąc, za pomocą ſoku żołądkowego *Liquor gaſtricus, seu Fermenti ventriculi* czyli raczey Rozczyny bywa zgotowanym i ſtrawionym. a ſtrawione iuż:
5. Prawym Uyściem żołądkowym, czyli Odzwiernikiem, w Dwunaſtucaluwkę przepuszczone, tamże dopiero *per ductum Cholodochum & pancreaticum.*

6.

6. Z żułciowym, i z Kryſko-zawałkowym ſokiem będąc wymieszanym i rozwolnionym, z czego: niby iakoweyſi miszanininy *Alcali et acidi per effervescentiam.*
7. Bywa wygotowanym żywiący Sok *Chylus* co ſię osobliwie:
8. W małych Kiſzkach ſporządza, ktory to ſok, potym Robaczokrętym poruchem kiſzek *Motu periſtaltico* od wyrzutu żołądkowego *Excrementa* oddzielonym bywa. A ten potym:
9. Żyły Mliczne *Vasa lactea* w ſiebie ſyſſaią i prowadzą go
10. Z kiſzek do Scieku Mlicznego, zkąd on potym, pierſiomlicznemi żyłami *per ductum Thoracicum* wyżey czyli w gurę
11. do lewey Oboyczykowey krwawey żyły przeszedſzy
12. z Krwią ſię miesza, a za pomocą wielkiey wydętey żyły,
13. do Sercą ſprowadzonym zoſtaie, a to nayprzod do iego prawego Uſzka, potym do prawey kumorki w ſercu będącey, potym

14.

14. przez Sledzionę, do lewego uſzka, a ztamtąd do lewey kumorki, a z tey
15. przez wielką pulſową żyłę i iey odnogi
16. do wſzyſtkich części ciała całego rozchodzi ſię. Z kąd wſzelkie czynności wſzyſtkich członkow zawiſły.

o Członkach do płodzenia należących, oboiey płci.

Do rozmnożenia Ludzkiego rodzaiu, przykładaią ſię, tak Męſkie iako i Białogłowſkie płodzenia członki.

a. Męſkie płodzenia członki *Genitalia virorum* ſą naſtępuiące.

I. Naſienie gotuiące naczynia *Vasa semen praeparantia.*

a. Naſienne naczynia *Vasa spermatica* ciągną ſię z brzucha do iąder, ktorędy krew do nich zſtępować i nazad wſtępować w zgurę zwykła, ſkładaią ſię
1. z Naſiennopulsowych żył, ktore zobu ſtron wielkiey pulſowey żyły *Aorta* pochodzą.
2. z Naſiennokrwawych żył, a te maią ſwoy dwoiaki początek, prawa pochodzi z wydęto-krwawey żyły, lewa

lewa zaś nayczęściey, z Syssaiących żył, obie niemaią pastek, i formuią z siebie *Corpus Pampiniforme, sive Pyramidale* winnemu gronu podobną postać.

3. z Nerwow.

4. z Wodnych naczyń

b. Jądra *Testiculi* są to dwa obdłużnio okrągłe kawałki czyli istoty, ktore także bliźniakami *Didymi* nazywanemi bywaią, a to że ich połpolicie po parze bywać zwykło, albowiem po trzy, lub po iednemu rzadko się trafia, wiszą one na pociągu Otaczaiącey błony, będąc w nię zawiniętemi, a to pod korzeniem w worku nazwanym Mosżna *Scrotum* ktore na dwoie niby szwem śzrodkiem idącym przedzielaią się, i ścianką wewnątrz idącą *Septum scroti* na dwie kumurki rozłączone by się z sobą nie tarły. Jądro tedy składa się z bardzo cieniutkich żyłek, w ktorych nasienie uspos obionym iuż zostawa trzema błonkami iest powleczone, pierwsza błonka iest mięsna *Tunica rubra, seu Musculus Cremaster* czyli kryiąca Ja-

Jądrowa Myszka, druga błonka zowie się pokrowcowa *Tunica vaginalis* czyli właściwe łożysko jądra, ktore od pociągu otaczaiącey błony pochodzi, trzecia *Tunica albuginea* Błonką białą zowie się, a ta dosyć mocną będąc, z istotą jądra sprzęga się, naczynia Nasienne przeymuie, i z nich do wewnętrzney pustości owe delikatne a długie żyłki swoie, czyli naczynia przesyła, te: istotę jądra składaią, i w sobie nasienie usposabiaią.

II. Naczyniami nasienie odnoszącemi *Vasa semen deferentia* Są:

a. Gurne jąderka giermkami nazwane *Parastate, Epididymides* ktore będąc ku dołu zadartemi na jądrach oblegaią, z niemi iedneyże będąc istoty, maią swe własne krwawe, i Nerwowe naczynia.

b. Dostarczaiące naczynia *Vasa deferentia* pod suwaią nasienie do pęcherzykow, i nie są ony czym inszym, iak tylko pociągami giermkow, z kilku kanalikow złożonemi będąc, w iedno się naczynie dostarczaiące przemieniaią, ktore znowu końcem swym

swym zpęcherzykami nasiennemi ztyka się.

c. Pęcherzyki nasienne *Vesiculae seminales* są schowaniami, czyli pokładkami nasiennemi, leżą w tyle wedle szyi pęcherzowey, gdzie i ich wychod, czyli uyscie do moczowych rurek widzieć się daie po obydwoch stronach koguciey głowy *Capitis galli galinacei* ktora to dołem w moczowey rurce, blisko pęcherzowey szyi małą wprawdzie a obdłużnią gurkę formuie: składa się zplewkowych i myszkowatych włukienek, maiące oraz swoie krwiste i nerwowe naczynia, onę obeymuią za pomocą odnoszących naczyń, z iąder przesłane nasienie chowaią w sobie, i wydaią go nazad wspułkowaniu, przez wytryskuiące naczynia.

d. Nasienie *Semen* iest białą, ciągłą, łatwo wywietrzeć mogącą kliykowatością, co prostota Naturą nazywa *Liquor* ktore się z naczystszych cząstek, we krwi znayduiących składa, i szczegulnie do rozmnożenia rodzaiu ludzkiego zdatnym iest, wzwyż przerzeczonych naczyniach gotu-

guiąc się sporządza, a w pęcherzykach nasiennych *in Vesiculis seminalibus* zachowuie, pełne żywych zwierżątek iak się marzy Leuwenhöckowi, lecz wielu o tym powątpiewa, z tym wszystkim iest pewną rzeczą, że się także i Nerwy swą płynną ciekłoscią do nasienia przykładaią, i onoż duchami żywiącemi opatruią.

III. Naczyniami nasienie wytryskuiącemi *Vasa semen excernentia* są te następuiące.

a. Zastępy *Prostatae* złożonemi bywaią z iamych wiotkich zawałkow, postać serca wyobrażaiących, krwistemi i nerwowemi będąc opatrzone naczyniami, błonką iedną tylko powleczonemi, mieysce swoie maią pod szyią pęcherzową, a służą do oddzielania wilgoci, ktora rurki moczowe śliskiemi czyni, a to: by nasienie tym prędzey i silniey w kobitę, dla poczęcia, i lepszey płodności wtryśnionym być mogło, iako tyż, aby nic w Rurce moczowey z niego niezalegało, i nieginęło.

b. Męſki korzeń *Penis* po wierzchu, powłoczką, ſkurą, a nakoniec mięsną błoną pokrytym ieſt, w tym nayprzod znayduią ſię dwie gąbkowate iſtoty *Corpora spongiosa* ktore ſię ścianką między ſobą rozdzielaią, powtore głowka iego czyli żołądź *Glans* do ktorey i przedſkurek, czyli Obrzeżek rachować ſię powinien, potrzecie znayduie ſię w nim para Myszek naprężaiących go *Erectores* po czwarte rozſzerzaiące go Myszki *Dilatatores*.

5. Moczowe rurki, ktoremi tak mocz, iako i naſienie wypuszczane bywa.

b. Kobice płodzenia Członki *Genitalia Mulierum* ſą dwoiakie zewnętrzne i wewnętrzne.

A. Zewnętrznemi ſą te, ktore zewnątrz zobaczonemi być mogą, nie rozcinaiąc członka, ale go tylko rozciągaiąc, a te ſą naſtępuiące.

1. Sromota kobica lub łono *Vulva Pudendum* na ktorym gurą obroſtnica, czyli Hak, *Mons veneris* leży ten dla znayduiącego ſię w nim bilu gur-

gurkowato wygląda, włoſami obroſłym będąc zamiaſt wezgłowia ſłuży, środkiem poniż niego, idzie ſzczelina, czyli ſzpara *Fiſſura* maiąca po obuch ſtronach wargi *Labia vulvæ* ieſzcze daley idąc znayduie ſię grobelka, czyli Taras, między ſromotą i Pośladkowym, otworem *Perinæum*.

2. Kobicy korzeń czyli Kiep *Clitoris* znayduie ſię w zewnętrznych ſromotnych członkach, z wielu miar bywa Męſkiemu podobnym, iednakże nierownie mnieyszym. Ma to do ſiebie uwagi godnego, iż: 1. Ma głowkę czyli żołądź, ale ta niema w ſobie dziurki. 2. Ma i przedſkurek, czyli Obrzezek ktory żołądź w ſobie chowa, ten nerwowemi brodaweczkami opatrzonym będąc, wielką dotkliwością obdarzonym ieſt. 3. Ma boki, z tych dwa ſą wydęte czyli puſte, po między ſobą maiąc ściankę. 4. Ma naprężaiące myszki. 5. Ma także krwawe i nerwowe naczynia. Potrzeba iego czyli pożytek iako dość wielą ieſt wiadomy, tak niewart, aby ſię o tym piſało.

3. Wodne wargi *Nymphæ* są to dwie błonkowate, rumiane, wewnątrz puſte iſtoty, do kogucich kołnierzow pod dziubem podobne, wewnętrznie z bokami tamtych wſtydliwych warg zroſłe, na ktorych zbyt wiela nerwowych brodawek, iako tyż i drobnych zawałkow widzieć ſię daie, a to do oddzielania niby iakieyſi łoiowatey iſtoty ſłużących. Służą nie mniey do powściągania moczu, by po udach nie ciekł, i nog niepoliwał, ale naybardziey do rozpuſzczania Otworu macicy w czaſie rodzenia.

4. Zamek Panieńſtwa *Hymen* ieſt to błonka ktora czasem okrągłą, czasem pułmieſiączkowatą, a u innych czasem rozmaitą miewa figurę, u Panien pochwę Maciczną zwęża, a u małych dziwcząt zawsze ściśnięty bywa, ten przy pierwſzym ſpotkaniu, pęka i rozrywa ſię zkąd nieco krwi wypływa, lecz cz. ſami z rożnych przypadkow, a pod czas i niewinnie, choć w młodych nawet latach, może być rozdarty.

5.

5. Z ktorego to rozdarcia, błonka zbiegła, na dwa lub 3. 4. a czasem i więcey w tymże ſamym mieyscu po bokach ſkurcza ſią gruczołkow.

Uście Moczowey rurki *Orificium Ureteræ* leży zaraz przy Kobicym korzeniu, nad Otworem pokrowca Macicznego, pomiędzy wodnemi wargami, Moczowa ta rurka, długości będzie miała na dwa poprzeczne palce, ſzyrokość zaś iey wewnętrzna ieſt większa niż u Męſzczyzn bywać zwykła, zkąd prędzey mocz wypuszczaią niżeli Męzczyzni.

B. Wewnętrzne części, ktore do zawiązania ſię płodu potrzebnemi ſą.

I. Pochew Maciczna, czyli Pokrowiec *Vagina uteri* ieſt to ſkurżany obſzyrny i długi worek nakſztałt pytli, ktory zacząwszy ſię od ſwegoż Uścia pomiędzy proſtą kiſzką i pęcherzem, aż do Macice przeciąga ſię, ktorego długość na 6. lub 7. calow, a ſzyrokość prawie iak cienki flak wynoſi, wewnątrz ma wiela marſzczkow, tak właśnie iak w prożnym flaku widzieć ſię daie, Uście

tey

tey Pochwy bywa zawdy węższe niż dalsza część iey, w czasie obcowania nabrzmiewa znacznie, i służy do przeymowania Męskiego członka i nasienia, iako tyż do wypuszczania czyszczenia Miesięcznego, Płodu, i Mieysca, a to ułatwiaiąc tamtym wchod, a tym wychod.

II. Dziurki *Lacunæ* takowe właśnie iakie w moczowych rurkach widziemy, i tutay po całey Pochwie nawet w samey szyi Maciczney, wszędy widzieć się daią, tak zaś drobne że czasami zaledwie szczecine przecisnąćby można, a te maią z zawałkami pomiedzy niemi leżącemi spułkę do wyciskania, z siebie kliykiey wilgoci, ktora śliską sprawnie Pochew.

III. Macica lub żywot *Uterus* iest to w Kobitach pusta, a mięsista istota, w dole brzucha między Pęcherzem, i prostą kiszką leżąca, iest pospolitym łożyskiem płodu, postać maiąca obdłużnią, a prawie od kurzego iaia niewiększą, czczość czyli prużność iey wewnętrzna nieprzechodzi fazoli, czyli białego grochu w wielkości. U cieżarnych zaś kobit znacznie się rozciąga, tak dalece: że iuż ostatnich Miesięcy, staie się, do wielkiey

kiey kuli podobną, ktora całą dulną część brzucha napełnia, składa się ze trzech błonek, z pospolitey, Myszkowey, i Nerwowey dzieli się na dno *Fundus uteri*, i na szyię *Cervicem uteri* przyrosłą będąc za pomocą pęcherza do kraiu kości bezimienney, w tyle od prostey kiszki, i kości kuprowey, dno iey, leży w gurze w cale wolne, a to by tym łatwiey się rozprzestrzeniać mogła, ktorego dna oba boki więzami we dwoie idącemi przymocowane są, to iest:

1. Więzy szyrokie są zbłony utworzone, i Mętopyrzowemi nazywaią się skrzydłami, z otaczaiącą błoną, iedney będąc istoty, po obuch stronach wiążą macicę do kości kulszowych, same we dwoie złożoną będące błoną, maię wewnątrz wydrożałość, ktorą dmuchaiąc przez cywkę łatwo wydać można, i wielkie z kryskami podobieństwo.
2. Więzy okrągłe od tylney części Macicy pochodzące, ciągną się, i przechodzą otworem *Annulus* Myszkowym dolney części brzucha, a kończą się w sadle w słabiznach, te składanemi są z podwoyney błony przetkaney naczyniami.

Ma-

Macica zaś sama składa się, z Mięsnych przędziw gęsto bardzo naczyniami utkanych, maiąca swoie pulsowe żyły, od żył nasiennych, i dolney części brzucha pochodzące, te się nakształt wężow na około macicy snuią, iey krwiste żyły idą wstecz, do żył wysysaiących, i do dolno - brzuchowych krwawych żył, ma tyż swoie nerwy i wodne naczynia.

IV. Bokiem macicy, daią się widzieć dwa kanały, ktore Trąbami Macicznemi *Tubas Fallopianas* nazywaią, są wydrożonemi a krętemi niby ściszkami, na 6. 7. lub 8. palcow, ktore się aż do gniazd rozciągaią, u ktorych po końcach ku gniazdom leżących, wiela się fałdowanych niby listkow *Fimbriæ* widzieć daie, a te w czasie obcowania nasienie przepuszczaią do iayka, i dopiero iayko to ktore iuż ztąd zawiązek w siebie zachwyciło, z gniazda wyimuią, i do Macicy przenoszą.

V. Gniazda *Ovaria, vel Testes Muliebres* są mieysca po obuch stronach, maiące w sobie małe iak groch wplewkach pozawiiane pęcherzyki, z ktorych się płod wywodzi, łączą się z Trąbami maci-

cznemi, i zbrzegami Miednice, za pomocą szyrokiego więzu macicznego, i ze dnem macicznym za pomocą okrągłego więzu, a za pomocą nasiennych naczyń wiążą się z innemi częściami. Tych to okrągłych pęcherzykow, czyli iaiek *Ovula* podług wieku i konstytucyi Niewiasty, bywa u iedney więcey, a u drugiey mni, ktorych wewnętrzne napełnienie, podobne białku iaiowemu wygląda, czasami bywa takowych iaiek po 10. 12. i więcey w iednym gniezdzie, a czasami ledwie po iednym, lub po dwoie widzieć się daie.

VI. Ta tedy iest potrzeba, i ten pożytek z Macice że nasienie z Męszczyzny pochodzące, przez pochew maciczną w siebie przyimuie, a duchem, czyli siłą z tegoż nasienia pochodzącą, trąbami macicznemi, do gniazda przesyła, tam iayko tym duchem stawszy się ciężarnym, iuż z zawiązkiem płodu, nazad tąż samą trąbą do siebie sprowadza, Płod w sobie przez Miesięcy dziewięć zachowuie, on cały ten czas żywi, a gdy iuż zupełnie swoiey pory doydzie, mocą swych własnych kurczących się żyłek czyli raczey myszek, z siebie wypycha, i na świat wydaie.

C. Po zayściu w ciężą kobity, nowe niektore części w niey wynikaią, a te doputy tylko w niey trwaią dopoki rozwiązaną niebędzie, to iest: 1. Płod zawiązany w żywocie *Embryo* 2. Błony otaczaiące go. 3. Brzemię, czyli Mieysce *Placenta uteri*. 4. Pępkowy flak, 5. Ciekłość owa napełniaiąca Macicę w ktorey dziecko pływa. Błonki w żywocie Macierzyńskim płod otaczaiące, są te następuiące:

1. Powirszchowna żylasta błona *Chorion* iest nakształt skury, maiąca w sobie dość znaczną grubość, moc, i twardość, będąc gąbkowatą, a zbyt wielą krwistych naczyń napełnioną, z Macicą zrosłą, ale tylko w tym mieyscu w ktorym brzemię *Placenta uteri* leży.
2. Wewnętrzną, czyli drugą błoną iest, Łożysko Owczą błoną *Amnion* nazwane, ta iest cienka i delikatna, że ią prawie przeyrzeć można, w teyto pełno iest lipkiego soku, czyli ciekłości, w ktorey dziecko dopoki w żywocie zostaie, wolno pływa.
3. Ta ciekłość bywa za pomocą zawałkow z krwawych żył w Macicy zostaiących odekrwi odcedzaną, ktora lubo cienką iest, ale mocno karmiącą i zdrową.

Dodaią niektorzy do tych dwoch błon ieszcze trzecią pęcherzową błonkę *Alandoidea* ale ta tylko u niektorych zwirząt znayduie się, ale nie u ludzi.

4. Szyszak *Galea* u Męszczyzn na świat wychodzących, nazywa się ow Kawał błony od Łożyska *Amnion* oderwany, na wierszchu głowy leżący, a ten u dziwcząt Czepkiem się nazywa.
5. Pępkowy flak *Funiculus Umbilicalis* wygląda iak sznurek skręcony, gruby na palec, a długi na 4. piędzi, składa się z dwoch żył pulsowych, ktore z pulsowych żył w biodrach dziecka znayduiących się pochodzą, i z iedney krwawey żyły, ktora przez pępek do wątroby przechodzi, iako tyż i z flaka, od pęcherza moczowego idącego *Urachus* ktory iednym końcem będąc u pęcherza przymocowanym, drugim zamiast więzu wszystkie w gurze utrzymuie.
6. Brzemię czyli Mieysce *Placenta Uteri* iest okrągłą, z żyłek i z zawał-

wałkow utkaną istotą, ktorego wypukła strona wewnątrz do Macicy, wielą żyłami przyrosłą iest, zaklęsłą zaś stroną, do Pępkowego staka i błonki przymocowaną. Pożytek czyli potrzeba iego iest ta, by Płodowi potrzebne pożywienie, z żył pulsowych, w Macicy zostaiących oddzielało, i przeymowało (na podobieństwo iak oddzielaią cienkie kiszki sok żywiący) a potym go pępkową, żyłą krwawą płodowi dostarczało, iako tyż i krew ktora bywa w Macicy dla płodu zgotowaną potym przez pępkowy stak, pępkowemi krwawemi żyłami, do wątroby, a z tey do serca dosyłaną, z kąd znowu nad potrzebę zbywaiącą pępkowe żyły pulsowe wstecz wracaią.

6. Takowym tedy sposobem odbiera Płod w Macierzyńskim żywocie zostaiący swoie pożywienie po części a zwłaszcza wpoczątkach samym pępkowym stakiem, częścią tyż niby z galaretowey ciekłości ustami, a to osobliwie ostatnich Miesięcy, bo pierwszych, obliwa go tylko ta ciekłość *in Amnio* ale w Ostatnich

iuż

iuż iey bardzo mało widzieć się daie, ktora nie gdzie indziey się podziała, tylko od płodu strawioną została, ktoremu tyż do wzrostu, takowey, galaretowey strawy potrzeba.

Nieoprzyzwoitym czasie rodzenie nazywa się Ronieniem, a płod takowy Poronionym. Wczesne zaś rodzenie płodu naprzykład w Siodmym, lub Osmym Miesiącu. — a doskonałe, w Dziewiątym Rodzeniem się nazywa, a płod takowy Dzieckiem urodzonym *Fœtus*.

Rużnica między dzieckiem świżo urodzonym, a między dorosłym.

1. U dziecka nowo narodzonego bywa ciemię otwarte, a Muzg tylko poiedynczą błonką pokryty, mieysce to drżącą błonką *Fons pulsatilis seu Fontanella* nazywa się.

2. Krew wypływa z prawey Serca Kumorki, zamiast coby miała płynąć przez Płuca do owey dziury nad sercem będącey, ktora obie Kumorki z sobą złącza, Jaykowatą dziurą *Foramen Ovale* nazywaiąc się, i pomiędzy *Arteriam pulmonalem i Aortam* ktora się *Canalis Arteriosus* nazywa swą ściszką.

Wszy-

Wszystkie te przechody potym wyszedłszy na świat zarastaią, a płuc niby miechow na ich mieysce zażywać się poczyna.

3. Kanał słuchowy nie zupełnym bywa, i błouką zarosłym.

4. Zęby ieszcze w Szczęce zakryte zostaią.

5. Piersiowa zawałka *Glandula Thymus* bywa nierownie większą niżeli u dorosłych.

6. Płuca leżą opadłe, nienadęte, a cięższe niżeli u dorosłych.

7. Pępkowe żyły bywaią wydętemi, bo niemi pożywienie płynie.

8. Wątroba znaczney wielkości, w ktorey posrodku, daie się widzieć.

a. *Sinus venæ portæ* przez ktory pępkowa żyła krwawa przechodzi.

b. *Canalis venosus* krwi żyle wydętey dostarczaiący.

9. Nyrki powirszchownie wielą bliznami bywaią podzielonemi, Przynyrki wi kśze nad potrzebę, a Robaczokręty po ąg slepey kiszki, nierownie obszyrnie szym.

10. Kości miękie, a tych więcey niżeli u dorosłych, i stawy niedoskonałe.

ROZ-

ROZDZIAŁ V.

o Piersiach *de Thorace* iako drugiey części Kadłuba.

Część gurna Kadłuba czyli Piersi *Thorax* iest to owa część Ciała ludzkiego, ktora między brzuchem, i szyią leży, do ktorey należą rozmaite części *Partes continentes & contenta.*

I. Ogarniaiącemi, czyli Obeymuiącemi częściami, nazywaią się te części ktore niby pustość z siebie gurney części Kadłuba, czyli piersi formuią.

a. Powszechne powłoczki Skurka, Skura, i Bil, czyli tłustość.

b. Pierś iedna i druga *Mammæ* zprzodu od Mostku zawiśle, po obydwoch stronach, osobliwie się u Kobit wydaią. będąc z istoty swoiey białemi, pułokrągło wytoczonemi, zawałkami przetkanemi, nieco twardemi istotami, pokryte pospolite-

litemi powłoczkami, potrzeba ich ieſt ta: by ſłużyły ku ozdobie, iako tyż: aby ſię w nich ſporządzał pożywaiący Sok dla dzieci, ktory my Mlikiem nazywamy, natych daią ſię widzieć zewnętrznie Brodawki, za ktore Dzieci Wargami uymuiąc ſyſaią *Papillæ* naokoło zaś nich otaczaiące ie plamy zowią ſię Toczkami *Areolæ.* Wewnątrz nich znayduią ſię zawałki *Glandulæ* w ktorych ſię mliko oddziela, Mliczne Rurki *Tubuli lactei* ktorych wiela w pierſiach widzieć ſię daie, ſą to błonkowate drożyny, ſłużące do tego, by iuż przez zawałki oddzielone mliko w ſiebie zaymowały i do brodawek go, gdzie ſwoie końce maią ſprowadzały. Mliko zaś *Lac* ieſt przygęſtszym, białym ſokiem, ktory ze krwi dla pożywienia dzieci ſporządza ſię.

c. Wielkie pierſiowe Myszki, iako tyż i te ktore między żebrami wewnętrznie, i zewnętrznie znayduią ſię.

d. Podżeberna ſkura *Pleura* ktora całe wydrożenie Pierſiewe obeymuie, ieſt to gładka rozpięta, we dwoie idąca błona *Membrana* maiąca ſwoie krwawe, wodne, i Nerwowe naczynia, dotkliwą bardzo ieſt, ſłuży do utrzymywania żeber w porządku, i onych utwierdzania, a przytym

tym do Obeymowania wſzyſtkich tych części, ktore ſię tylko w pierſiach znaydować mogą.

II. Ogarnionemi częściami *Partes contentæ* ſą naſtępuiące.

1. Międzypłucna błona *Mediaſtinum* ktora od podżeberney pochodzi, a pierſi, niby na dwie komorki środkiem rozdziela, na ktorey to błonie ſerce wolno ſobie wiſi.

2. Oſierdzie *Pericardium* w ſobie, niby w iakowym worku, Serce chowa zamknięte.

3. Pierſiowa zawałka *Thymus* ta u dzieci bardzo dużą bywa, ktora w gurney części Moſtka, zaraz pod pierſią leży, a na pniu gurney dużey pulſowey, i wydętey żyły ſpolega.

U dzieci nowo narodzonych, naywiększą ſię widzieć daie, bo maiąca długość na trzy palce, ſzyrokości na dwa, grubość zaś iey tylko na puł palca wynoſi. Tey zawałki właściwy pożytek i potrzeba, ieszcze aż do tych czas ukrytą ieſt, ztym wſzyſtkim, że większą bywa u dzieci, w żywocie Matek zoſtaiących, niżeli u na świat iuż wydanych, w noſić ztąd po-

potrzebę należy, że snadź dla rozrzadzania soku żywiącego dla nich, zprzyczyny że niedychaią, a inaczey tyż być rozrzadzonym niemoże.

4. Przedziałowa błona *Diaphragma* iest obszyrną a rozpiętą błoną, wewnątrz Myszkami utkaną, będąc przyrosłą do kości piersiowey, do żebr, i do grzbieta, służy częścią do oddychania, iako tyż do pośpiechu krążenia krwi, i innych Sokow. Niemniey i wstronach dolney części Kadłuba, przykłada się, do wyciskania wyrzutow żołądkowych, i innych grubych nieczystości, niemniey i płodu na świat wypychania, ma swoie własne krwi, Nerwow, i wody naczynia, złożoną będąc ze dwoch Myszek, z tych iedna spodnia z całego okrążenia piersiowego początek swoy bierze, i cały brzeg ten mięsno wyglądaiący z siebie formuie w teyże błonie, a że wszystkie włukienka *Fibræ* iey do środka samego w nieyże z chodzą się, i tam na siebie postać żyłek suchych przeymuią, zkąd na tymże środku tey błony formuią Toczek, ktory się nazywa zbiegiem, czyli zeyściem żył suchych *Centrum tendinum* w ktorym osobliwie uwagi godnych iest dziur dwie, z ktorych, przez prawą żyła

ła wydęta *Cava* a przez lewą Otchłań przechodzi. Druga Myszka, pochodzi od obydwoch stron lędźwiowych pacierzy, maiąca dwie początkowe Osnowy, właśnie iakoby dwiema myszkami były, te się gurą z sobą zchodzą, i w pośrodek zeyścia się żył suchych *in Centrum tendinum* wpadaią. A że dołem przy początkach swoich mievs prożne przy sobie zostawiaią, tym mieyscem przechodzi żyła krwista duża nieparzysta *Aorta, seu vena Azygos* iako tyż: Kanał soku żywiącego, i ciekłości wodney *Ductus Thoracicus* a to tym sposobem, że żyła idzie z piersi do brzucha, a zaś tamte z brzucha do Piersi wstępuią. I o tym ieszcze wiedzieć należy, że przedziałowa błona zwirszchu skurą podzeberną, a ze spodu Otaczaiącą błoną powleczona iest:

5. Płuca lub Lekie *Pulmo* są naywiększą częścią z wnętrzności Piersiowych, ktore po obydwoch stronach wedle serca pustość piersi napełniaią, te Międzypłucna błona, na dwa kawały *Lobos* przedziela to iest: na prawy i lewy, u obydwoch tych kawałow, daią się widzieć rozmaite małe zrazy *Lobuli*, zewnątrz są te płuca wypukłemi,

pod spodem zaś zapadłemi, podobnemi do wołowego kopyta, zraży tych płuc wolno wiszą, u gory tylko same płuca mocno przyrosłemi bywaią, nayprzod do Serca za pośrednictwem płucney żyły, powtore do kości piersiowey zapomocą płucney błony a oraz i do krzyżow, potrzecie do wiatrociągu, z ktorego odnog one swoy początek biorą.

6. Wiatrociąg *Arteria Aspera, Trachea, vel Fistula Pulmonalis* iest to Rura długa długa białą będąc a przytwardszą, ktora się ciągnie od Płuc wzdłuż przez Szyię, pomiędzy Myszki, obok Otchłani aż do języka i krztonia, zachowuiąc swoy pewny podział, ma Głowę, pień, i Odnogi, Głowa, czyli gorna iey część *Larynx* ktora się z Językową kością łączy, ma Chrząstek pięć w sobie *Cartilagines* z ktorych.

Pierwsza chrząstka Tarczowatą, lub żułwią skorupą, lub Ogryzkiem Adama *Cartilago Scutiformis, seu Thyroides, vel Pomum Adami* nazwaną, ta przednią część głowy *Laryngis* z siebie składa, daie się powierzchownie dosyć dobrze widzieć, a wszystkim znaiomą iest pod imieniem Krztonia, Grdyki, lub Ogryzka.

Dru-

Druga chrząstka nazywa się kabłąkowatą *Annularis, seu Cricoides* a ta z tyłu szyroką, z przodu zaś wąską wygląda.

Trzecia i Czwarta Chrząstka, są to ktore z siebie Czołenko formuią *Guttales, seu Aritarnoides* wprzodku ktorego czołenka, iest Otwor, czyli Szpara *Rima* do Wiatrociągu.

Piątą Chrząstką iest Wieczko, Nakrywka, czyli Pastka *Epiglotis* zostaie gurą po nad Otworem Wiatrociągu, będąc w tyle do Czołenkowey Chrząstki więzami przymocowaną, zprzodu zaś wolno leżącą, potrzeba iey iest ta, by nakrywała Wiatrociąg w przełykaniu czego, ażeby w niego nic bynaymniey, ni to ziadła ni zpicia nieosuwało się, coby śmiertelne skutki sprowadzić mogło.

Pień Wiatrociągu czyli środnia część *Truncus Arteriæ Asperæ* ktory przez Szyię i Piersi aż do Płuc sięga, składa się w całym przodku blisko z dwudziestu pułobrączkowatych Chrząstek, druga bowiem czyli tylna część iego, ktorą się z gardzielem ztyka, iest cała z błonek złożoną, ato by iadło wprzechodzeniu przez gardziel niemiało żadney przeszkody i zawady opieraiąc się

o nie-

o niego. Ma swoie własne krwawe naczynia i Nerwy, a składa się ze trzech błonek, na kupę złożonych, z pierwszey Pargaminowatey, drugiey z Myszek, a trzeciey z rożnych naczyń utkanych, gdzie oprocz tamtych, Myszek wiela znayduie się drobnych gruczołkow, a na niższey części głowy Wiatrociągowey *Laryngis* widzieć się daie wielka Zawałka *Glandula Thyroidea.*

Pień ten przy piątym pacierzu w Krzyżach rozchodzi się na dwie odnogi *Bronchia* do Płuc idące, a tam między płucnemi żyłami, tu i owdzie nazbyt drobne korzonki, rozpieszchnąwszy się, aż do Ostatnich kończyn płucnych zasięga.

7. Płuca *Pulmo* złożonemi są zgąbkowatey istoty, ba właśnie by z samych pęcherzykow *Vesiculæ* ktore się kurzyć i rozdymać mogą, i na owych drobniuchnych Wiatrociągu kozonkach, niby iagody w Winnym gronie wiszą. Do nich należą.

1. Pospolita płucna pulsowa żyła *Arteria pulmonalis* ktora krew z prawey serca kumorki swemi odnogami, do płucnych krwawych, żył nagania.

2.

2. Pospolita płucna krwawa żyła *Vena pulmonalis* ktora nagnaną krew, od płucney pulsowey żyły, nazad do serca, w lewą Kumorkę sprowadza.

3. Ich własne żyły *Arteria & Vena Bronchialis.*

4. Jch Nerwy i wodne naczynia.

Ktoreto wszystkie części razem zewnętrznie, lubo zbyt cienką, iednakże mocną są powleczone błoneczką.

Po mimo tego, Płuca są to naczyniem, ktore powietrze Wiatrociągiem w siebie wciągaią, nazad go wypychaiąc, a tym sposobem dychanie i oddychanie sprawuią, do czego się tak Przedziałowa błona, iako tyż i między żebrami zostaiące Myszki przy nabieraniu powietrza piersi rozszerzaiąc, przy oddychaniu zaś, oneż do kupy ściągaiąc wiela przykładaią, a takowym sposobem, Mowę, poruszenie krwi, i oneyże rozrzedzanie sprawuią.

Ażeby się zaś płuca w swym nadymaniu nietarły, i nieobrażały o żebra, cała tamta wydrożałość iest dla tego Podżeberną skurą *Pleura* podwleczoną.

8. Serce *Cor* iest ono samo, lub zupełną Myszką, lub wydrożałą a tęgą isto-

ſlotą, ze Stoszkowato utkanych myſzkowatych włukienek złożonym, będąc znaczną tłuſtością i poiedynczą plewką powleczonym, we środku pierſi, między obiema kawałami płuc zawiſle, krew wzruszaiące, podobieńſtwem może być przyrownane do tępego Stoszku ſiana, lub tyż do Poziomki.

Część zwirſzchnia Serca obſzerną ieſt, i nazywa ſię Oſadą *Baſis* dolna część tępo kończyſtą będąc, zowie ſię *Mucro seu Apex*.

Serce powieszonym bywa od ſtrony Oſadney na Oſierdziu na płucney błonie, na pierſiowey Myſzce, i na Czterech pospolitych żyłach, to ieſt: na Wydętey, *Vena Cava* Płucney pulſowey *Arteria pulmonali* Płucney krwiſtey *Vena pulmonali* i na wielkiey Pulſowey żyle *Arteria magna* z ktorych dwie pierwſze z prawą ſerca kumorką, drugie zaś dwie, z lewą złączaią ſię.

Na Oſadzie Serca, ſą utworzone po obydwoch ſtronach kumorek dwa tęgie ſlaki, Uſzkami ſerca nazwane. *Auriculæ cordis* ale prawe większe ieſt niżeli lewe, w Prawym uſzku kończy ſię żyła Wydęta *Vena Cava* w lewym żyła płucna *Vena pulmonalis* ktore ſą i wyobra-

żaią

żaią niby dwoie uyścia krwi, gdy ſerce bywa *in Syſtole & Diaſtole* to ieſt w ſkurczaniu i rozdymaniu ſię.

Serce ma dwie Kumorki w ſobie Serdecznemi nazwane prawą i lewą, ktore ścianka z mocnych, a myſzkami przetkanych włukienek przedziela *Septum cordis*

Lewa Serca Kumorka *Ventriculus ſiniſter cordis* ieſt obdłużnią a wąſką, aż do końca ſerca ciągnącą ſię, a z nierownie więcey, i to mocnieyſzych Myſzkowatych włukienek złożoną niżeli prawa, przyczyna tego takowa, że lewa kumorka, by krew od wielkiey pulſowey żyły tym lepiey z ſiebie napędzać mogła, potrzeba aby tyż tym mocnieyſzą i żyłowatſzą była niżeli prawa, z ktorey krew ſzczegulnie tylko do płuc wypływa, lewa zaś kumorka odbiera krew nazad wracaiąca ſię z płuc, żyłą płucną przez lewe Uſzko, i ſilnie ią pędzi w Wielką pulſową żyłę.

Prawa ſerca Kumorka *Ventriculus dexter Cordis* bywa mnieyszą niżeli lewa, bo krotką, a nieco obſzyrną, i niedochodzi aż do ſamego końca ſerca, ſkłada ſię także daleko zmniey żyłowatych

włu-

włukienek niżeli lewa, Ta odbiera krew z wydętey żyły, i z prawego Uſzka, a pędzi ią do Płucney pulſowey żyły, i do Płuc.

W obydwoch tych Kumorkach wewnątrz, widzieć ſię daie wiela bruzd *Sulci* i wiela Myſzkowatych więzow, ktore ſię Belkami mięſnemi *Trabes Carneæ* nazywaią, ktore ſłużą ku lepszemu i nieuſtannemu poruszeniu ſerca.

Taſtki u Serca są podwoyne.

1. Troygraniaſte *Valvulæ tricuspides* ktorych ieſt trzy, w żyle wydętey, przy uściu iey do prawey ſercą kumorki.

2. Czapeczkowatych *Mitrales* ieſt dwie przy weyściu żyły krwawey płucney, do lewey ſerca kumorki, ktora to paſtka broni wracania ſię nazad krwi, do krwawych żył, gdy ſię Serce ſkurcza.

3. Półmieſiączkowatych *Semilunares* ieſt trzy, dwie u początku wielkiey Pulſowey żyły, a iedna u Pulſowey płucney żyły, ktore powrotu krwi z żył pulſowych zabraniaią.

Służy przeto Serce do pośpiechu krążenia krwi, i ſprawowania onegoż, co

co ſię dzieie, gdy duża wydęta żyła krwią i innemi ſokami napełnioną będąc, ktore do niey z całego ciała ſpływaią, Uſzko prawe ſerca, ktore ſię w tedy roztwiera, i rozdyma, zupełnie zaliwa, to zalane natychmiaſt ſię zaczyna kurczyć, a przeciwnie znowu Kumorka prawa zaczyna ſię rozwodzić, czyli rozdymać, i otwierać (ktora w przod przy otwieraniu ſię uſzka ſkurczoną zoſtawała) a to: by tym łatwiey też ſamą krew przeiąć do ſiebie mogła. I znowu zaczynaią ſię natychmiaſt do kupy ſkurczać, czym wypędza krew do Płucney pulſowey żyły, gdzie pod tenże ſam czas Uſzko i Płucnopulſowa żyła napełnionemi zoſtawszy, oboie kurczyć ſię zaczynaią, a żyła wyliwa krew iako ſię iuż mowiło do ſerca kumorki, ta zaś wypędza onę do Płucney krwawey żyły. I to ſię dzieie, że oboie iednoż na przemiany robią, bo płucnokrwawa żyła, lewe uſzko ſwoią krwią rozdyma, czym natychmiaſt prawe Uſzko, płucnopulſowa żyła, i lewe Uſzko napełnia ſię, i gdy to oboie pierwsze do prawey Serca kumorki, i do Płucnokrwawey żyły wypróżnia, w tedy lewe uſzko napełnia lewą

wą serca kumorkę, i gdy się te znowu skurczać zaczynaią, w lewy pomienione pod tęż porę rozdymaią się, iako się iuż wyżey mowiło, a tak czynią między sobą na przemiany, lewa zaś serca kumorka na koniec wypędza krew (ktora to zdużey wydętey żyły, do prawego Uszka spłynęła, z kąd do prawey Serca kumorki przelawszy się, z tamtąd do płucnopulsowey żyły, w gurę popędzoną bywa, i w Płucnokrwistą żyłę nagnaną zostaie, ztąd znowu do lewego uszka spuszeza się, i do lewey nakoniec serca kumorki spada do duzey Pulsowey żyły, a ta ią od Serca odnosi, i na wszystkie części ciała ludzkiego swemi odnogami rozlewa, z ktorym to części ciała ludzkiego znowu nazad odnogami żyły wydętey do kupy zbieraną i sercu wracaną zostaie.

Skurczanie się serca *Systole* a rozwodzenie się czyli rozdymanie onegoż *Diastole* nazywa. Gdy zatym prawe Uszko, Płucnopulsowa żyła, lewe Uszko, i wielka pulsowa żyła w skurczaniu się *in Systole* zostaią, w tedy duża Krwawa żyła, prawa serca kumorka, Płucne krwawe żyły, i lewa serca kumorka, w ro-

rozwodzeniu się czyli rozdymaniu *in Diastole* to iest roztwieraniu zostaią.

Serce ma swoie własne, i pospolite krwi naczynia.

Własnemi Krwi naczyniami serca *Vasa propria cordis* są Wieńcowo pulsowe, i krwawe żyły, ktore krew napotrzeby i utrzymywanie serca, do niego sprowadzaią, i z niego wyprowadzaią nazad. Niemniey ma swoie Nerwy i wodne naczynia, iako tyż i zawałki, zapomocą ktorych, tłustość u końca serca i w Osierdziu znayduiąca się, dla soczystości i wygodnieyszego ruszania się onegoż, Surowicą odwilżaną zostaie, albowiem serce ludzkie przez dzień i noc, gdy bez przestanku, biie bez zmordowania się wszelkiego (co pod czas u niektorych przez lat sto i więcey trwa nieodmiennie) może na iednę dobę blisko 100000. razy uderzyć, to zapewne naycudownieyszą rzeczą wszechmocnego Ręki w ludzkim ciele. widzieć się daie.

Powszechne krwawe naczynia dadzą się widzieć w Nauce o żyłach.

9. Osierdzie *Pericardium* iest to z Błony utworzony Worek, lub Moszenka w ktorym serce zawiniętym będąc spoczywa, iego kruy do Serca iest podobnym,

bnym, a to by w nim wygodnie zostawać mogło. Zrosłym będąc z płucną błoną, także z średnią częścią przedziałowey błony, iako tyż zdużemi, i pospolitemi naczyniami serca, a to by serce, zawdy w swoim naturalnym położeniu utrzymywane być mogło, poniewaz bicie iego niedozwala aby ono samo gołe mogło być do przedziałowey błony przyrosłym, zaczym potrzebnym mu iest takowy worek, zapomocą ktorego bicia swoie w nim odprawiać może, składa się on z podwoyny błony, i ma swoie krwiste, Nerwowe, i Wodne naczynia, Woda tam w nim znayduiąca się Surowicą *Liquor pericardii* nazywa się, służy do rozwilżania, do ulżywania, i do tym prętszego bicia serca, iako tyż i do Ochrony iego, by powietrze zimne ktore do Płuc wpada, iakowym bądź sposobem szkodzić onemu niemogło.

10. Otchłań *Oesophagus* iest to zbłony utworzony długi worek, nakształt iakoweysi rury, ta się od Ust. aż do żołądka przeciąga, ktora w samym gardle dosyć obszyrną będąc podobną bywa do Liyki, potym się ku żołądkowi coraz zwęża, i po za Wiatrociąg idąc przez Szyię i Piersi, i przez przedziałową błonę

nę prosto do żołądka z stępuie, iednakże w piersiach z przyczyny wielkiey Pulsowey żyły nieco się zagina, z błonek cztyrech złożoną będąc *ex Tunica Membranosa, Musculosa, Nervosa & Crustavillosa* ktorey gorna część czyli głowa *Pharynx* miewa trzy pary Myszek, z tych 2. pary Otchłań rozszerzaią, a trzecia para do kupy go zciąga (Patrz w Nauce o poznawaniu Myszek w Rozd: X. §. 13.) Ma także swoie własne krwawe, Nerwowe, i Wodne naczynia, iako tyż niemniey rozmaite zawałki, i do wyprowadzania służące kanały, ktore słoną wilgoć do teyże Otchłani i aż do samego żołądka nawet zprowadzaią. Potrzebną iest Otchłań, by do żołądka wszelkie iadło iuż zębami zgryzione i z żute, roztworzone śliną, iako tyż i wszelki napoy sprowadzała.

Otchłań tedy, żołądek, i Kiszki, są to niby iednym długim flakiem, ktory zacząwszy się od gardła, przez całe ciało, to iest Piersi, i Brzuch, aż do otworu pośladkowego, rożnie wprzod nakręciwszy się, przeciąga się i wychodzi.

ROZDZIAŁ VI.

Szyi iako o trzeciey części Kadłuba.

Szyia *Collum* że niemoże być słusznie ni to do Głowy ni tyż do Piersi policzoną, stała się trzecią częścią Kadłuba, to iest cieńszą, pomiędzy Piersiami i głową leżącą, iey długość iest od Kości Mostkowey i Oboyczykow aż do Głowy (Patrz w Rozd: I. §. 7.) składa się z pospolitych powłoczek, z siedmiu karkowych pacierzy, z wielu Myszek, z wielu Pulsowych i krwistych żył, z Nerwow, z Wiatrociągu, i Gardziela, czyli Otchłani. Obszyrniey na swoich mieyscach, o każdey z osobna części czytać można. To iest: O powszechnych powłoczkach, w Roz: III. § 1.

o Pacierzach. - - w R. II. 2.

o Myszkach. - - X. §. 16.

o Pulsowych i Krwawych żyłach. - - VIII.

o Nerwach. - - - IX.

o Wiatrociągu. - - - V. §. 6.

o Gardzielu, lub Otchłani. V. §. 10.

o Zawałkach. - - - XI. §. 3.

o Mliczu grzbietowym. VII. §. 7.

ROZDZIAŁ VII.

o *Głowie, iako o czwartey części Kadłuba.*

Głowa *Caput* ieſt to ta Okrągła, a częſtokroć iaykowata część, ktora w ſamey gurze na Szyi zoſtaiąc na pierwszym Karkowym pacierzu ſpolega, ta powinna być mierną podług proporcyi, ani zbyt długą, ani tyż zbyt małą, a to by cała Oſnowa i ſprawowanie, tak wewnętrznych, iako tyż i zewnętrznych zmyſłow wygodnie w niey pomieſzczone być mogło, i złatwością odprawowało ſię, z tych przyczyn nareſzcie lepſza ieſt głowa, gdy nieco przywiękſzą będzie: niżeli zbyt małą, bo w takiey ſciśnionym będąc rozum, małym ſię pokazuie.

Część przednia ieſt gładką, i nazywa ſię Twarzą *Facies.*

Część zaś tylna, wielu i długiemi włoſami poroſłą bywa. Ktorey to głowy dokładnieyſze opiſanie znaydzieſz w Rozd: I.

Powłoczki iey iedne ſą poſpolite *Communia* a drugie iey własne *Propria.*

Poſpolitemi powłoczkami ſą to owe 4. błonki, o ktorych iuż ſię miuwiło w Rozd: III.

Właſnemi zaś iey powłoczkami *Integumenta propria* ſą te:

1. Myſzki Głowy i Czaſżki, o czym w Rozd: X.
2. Czaſzkoſkur *Pericranium* ieſt mocną we dwoie idącą, a bardzo dotkliwą błoną, zaraz na ſamey kości Czaſżkowey, i reſzcie głowy leżącą, po ſzwach będąc nieco grubſzą.
3. Pudło Muzgowe *Cranium* to Muzg chowa w ſobie, ſkładaiąc ſię z 8. doſyć mocnych Kości ktore na wzaiem między ſobą poſpinanemi, mocą ſżwow ſwoich zoſtaią. Patrzay o tym więcey w Nauce o Kościach w Rozd: II.

W pudle głowy znayduiące ſię części, ſą Błony, i Muzg, Błony ktore ſię *Meninges, lub Matres* nazywaią ſą naſtępuiące.

I. Twarda, czyli tęga Muzgowa błona *Dura Mater* iest zwirzchną błoną, mocną, zaraz pod kością leżącą, na szwach przymocowaną do kosci, maiącą rużne swoie pociągi. To iest:

1. Sierpowaty pociąg *Processus Sagittalis, seu longitudinalis* ktory tak sam Muzg, iako tyż i Muszdzek wzdłuż na dwoie przedziela, ktory też *Falx* nazywaią.
2. Pociągi dwa boczne *Laterales* ą te Muzg od Muszczgu oddzielaią.

Pociągi te *Processus*, składaią się z wedwoie złożoney Muzgowey błony, w pośrodku ktorych gurą daią się widzieć, rozmaite nierowności i zaklęśniny *Sinus* te zaś czym innym nie są, iak tylko naczyniami krwistemi, z ktorych te są przednieysze:

a. Zapadlina Strzalista *Sinus Sagittalis* ta będąc do Szwu Strzelistego przyrosła, od Czoła zacząwszy, aż do końca tyłu głowy, środkiem Muzgu i Muszczku przechodzi.

b. Boczne zapadliny *Sinus laterales* ktorych dwie, a te pomiędzy Muzgiem *Cerebro* i Muszczgiem *Cerebello* się znayduią, obydwie maiąc swo-

swoie wyścia do żył Wolawych, *ad Venas jugulares.*

c. Zapadlina czwarta *Sinus quartus* w tey iest żyła około zawałki Pinellowey znayduiąca się, i wynikaiąca z tamtąd, gdzie inne trzy, w kupie schodzą się, ktore to mieysce, Prasą *Herophili Toraclar* nazywa się.

d. Zapadliny zaś mnieysze, ktore rozmaicie wyglądaią, a te około siodła zalegszy niewiele znaczą.

II. Cienka Muzgowa błonka *Pia Mater* iest to druga błona pod tamtą pierwszą leżąca, wszędzie po Muzgu będąc rozpiętą, wielą drobnych żyłek napełnioną sama z siebie bardzo delikatną.

III. Pomiędzy Grubą błoną, i Cienką błonką, daie się ieszcze iedna widzieć ktora się Paięczynowatą nazywa *Arachnoidea.*

IV. Muzg *Cerebrum* Ten pociągiem Sierpowatym wzdłuż na dwie rowne części rozdzielanym bywa *in Hemisphaeria* na ktorym się, zwirzchu naybardziey, rozmaite zagięcia, i zakręty niby wnętrznosci w brzuchu wyobrażaiące *Anfractus Cerebri* wydaią.

Co do wewnętrzney własności iego, dzieli się.

V. Na własny Muzg *Cerebrum stricte sic dictum* i na Muszdżeg *Cerebellum*.

Muzg się składa z dwoistey istoty.

1. Z zewnętrzney popielatey, myszkami przetkaney istoty *Substantia Corticalis cineritia*.
2. I wewnętrzney białey mliczowatą istotą, a tey pełney dziurawych przędzędziwek *Substantia Medullaris alba* nazwaney.

Sierpem oddzielone boczne części Muzgu, na samym dnie bywaią z sobą złączonemi Narostem Muzgowym *Corpus Callosum* ktory za zwyczay białym i twardym bywa, przy nim daią się widzieć Cztyry zapadliny, czyli kumorki.

We Dwoch pierwszych Kumorkach *Ventriculi cerebri* znayduie się Tkanica z żyłek utworzona *Plexus Choroideus* Prążkowate Ciała lub Istoty *Corpora striata* Odnogi Obdłużnego Rdzenia, *Crura Medullæ oblongæ, seu Thalami Nervorum Opticorum* Sklepik *Fornax* ktory iest ruźnym od Przezroczystey ścianki *Septum pellucidum*.

Trzecia Kumorka *Ventriculus tertius* zamyka w sobie Pinelową Zawałkę, *Glandula pinealis* i wydanych garbikow 4. z kto-

4. z ktorych dwa Pośladkami *Nates* a dwa Jądrami *Testes* nazywaią się, Szczelina, czyli Otwor do Liyki *Vulva* przy nim Leyka *Infundibulum* ktory aż do flegmistey zawałki *Glandula pituitaria* w Siedle Tureckim dosięga, tey wielkość i postać do Fazoli podobną bywa. Tamże ieszcze dziura okrągła do Czwartey Kumorki, czyli Celuscie przy pośladkach czyli iądrach zalega.

Czwarta Muzgowa Kumorka *Ventriculus quartus* zpozoru swego piorem do pisania *Calamus scriptorius*, nazywa się, iest to zapadlina pomiędzy Muszczgiem, i pod nim leżącym obdłużnim Rdzeniem zostaiąca, a iednocząca się z Mliczem grzbietowym.

Muzg to sprawuie swoią zawałkowatą istotą że Sok Nerwowy odekrwi oddzielać się może, i on Mliczowemi rureczkami do Nerwow przesyłać potrafia, ktoremi to Dusza wszystko czuie, i na wszystko dotkliwą się staie.

NB. W niedostatku Muzgu, mieysce iego zastępuie Rdzeń i Mlicz długi grzbietowy ktory z Muzgiem iedneyże istoty będąc, naywięcey z siebie Nerwow wypuszcza.

Musz-

Muſzczek *Cerebellum* leży w tyle głowy, ieſt z gurnym Muzgiem podobney iſtoty, i do niego trzema pociągami przymocowany, ktore Odnogami, lub korzeniami *Pedunculi* nazywaią ſię. Z niego Moſt *Pons Variolli* Waryolowym nazwany, ſwoy początek bierze. Temu to Muſzczkowi poruszenia te, ktore Duſzy nie ſą podległemi przypiſuią ſię.

VI. Rdzeń obdłużny *Medula Oblonga* ktory od Muzgu i Muszczku wynikaiąc, ciągnie ſię, aż do dziury w tyle głowy będącey ma dzieſięć, lecz podług wirſzow iuż znaiomych, Dziewięć tylko par Nerwow, z ſiebie pochodzących.

Olfaciens, Cernens, Oculosque movens Patiensque,
Guſtans, Abducens, Audiensque, Vaganſq; Loquensque.

VII. Mlicz grzbietowy *Medulla spinalis* ten od dziury w tyle głowy będącey, przez wſzyſtkie pacierze, aż do Kupra środkiem przechodzi, iſtota iego wewnątrz popielata, i pełna Zawałkow, zewnątrz zaś biała a Rdżeniowata, iednakże miększa niżeli w Muzgu, i podobnież, iako i Muzg, dwiema błonami, Twar-

Twardą i Mięką *Dura & Pia Mater* ieſt powleczony, ſam Pociągiem Rdzenia Obdłużnego będąc, a Odnogą niby Muzgową w Kościanym kanale pacierzy grzbietowych zawartym maiącym 30. lub 32 par Nerwow.

Potrzeba i pożytek tak Rdzenia Obdłużnego iako tyż i Mliczu grzbietowego, ieſt ta: że Sok Nerwowy ze krwi zbieraią, a za pomocą Nerwow po całym ciele go rozpościeraią.

Naſtępuią Narzędzia pięciu zewnętrznych zmyſłow, Widzenia, Smaku, Powonienia, Słuchu, i Uczucia.

Narzędziami Wzroku, czyli widzenia, ſą Oczy *Oculi* Są to dwie Okrągłe iſtoty, ktore po obydwoch ſtronach Noſa, w Kościanym łożyſku Okotworem *Orbita* nazwanym zalegaią. Te zrozmaitych błonek ſkładaiąc ſię wewnątrz bywaią wydrożonemi, ale rużnemi wilgociami napełnionemi, na wſzyſtkie ſtrony za pomocą własnych ſwych Myſzek, obracać ſię mogące.

Co ſię Koloru Oczu tycze ten bywa także rużny, Czarny, Ciemny, Bury, Niebieſki, i tam daley. Przyległemi częściami obydwom ſtronom Oczu. ſą: Po-

Powieki *Palpebrae* ktorych u każdego Oka, po dwie, to iest gurna i dolna, te Oko nakrywaią, i zamykaią, same będąc z cienkiey skurki, brzegiem chrząstkowaty kabiączek maiące *Tarsus* u tychże Powiek widzieć się daią Kąciki w Oczach *Oculi Canthi*.

1. Wewnętrzny wielki Kąt *Canthus major* przy nosie zostaiący, gdzie Punkcik łzowy znayduie się *Punctum lacrymale* ktory wilgoci zciąga do siebie, i do Nosa sprowadza. I Łzowa Zawałka znayduiąca się tamże ktora zbyteczne wilgoci oddziela.
2. Zewnętrzny mały kącik Oczu *Canthus minor* przy skroniach leżący z Zawałbą bezimienną *Glandula innominata*.
3. Włoski *Cilia* są to włosy małe tego nagięte, w Chrząstkowatych brzegach powiek trzmiące, ktore Muchy i proch, by co w Oko niewpadło wstrzymuią.
4. Rużne drobne zawałki, ktore Oczy, kanałami swemi dosyłaiącemi *Ductus excretorii* odwilżaią.

5. Myszka krążkowata *Musculus Orbicularis* ktora obie powieki zamyka. i
6. Winda powieki gurney *Elevator palpebrae superioris* ktora powiekę podnosi.

Brwi *Supercilia* są to te dwa włosami obrosłe kabłąki, ktore po nad Oczyma, na brzegu Czoła się znayduią, i z ciekaiący pot Czoła, by Oczom nieszkodził wstrzymuią na sobie.

W samym zaś Oku *in Bulbo Oculi* są godnemi uwagami Myszki Oczu, ktorych cztyry prostych, a dwie krzywych iest. Patrzay w Opisaniu o Myszkach w Rrozd: X.

Błonki Oczu są następuiące.

1. Złożona błonka *Adnata* zwirszchu leżąca, szczegulnie tylko zprzodku zewnątrz na oblegaiącey kosci osadzona, ktorą można i przyrosłą nazywać *Conjunctiva, albuginea seu Albumen Oculi* pospolicie Białkiem lub Bilmem w Oczach rzeczona.
2. Twarda błonka *Sclerotica*, *Dura* iey częścią przednią iest.

3.

3. Rogowa błonka *Cornea* ta przezroczystą bywa, iako czysty Rog, i rozdzielać się pozwala.

4. Żyłkowata, lub Przędziwkowata błonka *Choroidea* ktorey wewnętrzna plewka Ruyszyanową plewką nazywa się, te Obydwie bywaią rożnemi naczyniami przetkane, i czarno ufarbowane.

5. Winogronna błonka *Uvea* przy niey Tęcza *Iris* czyli Okrąg, ktory się wielokolorowym przez rogową błonkę przebiiaiąc, być pokazuie, a kurczyć, i rozciągać się może. Daley Rżenica *Pupilla* iest to w pośrodku Oka zostaiąca czarna centka, czyli raczey dziurka, ktorą promienie światła do Oka wpadaią.

6. Siatkowata błonka *Retina* iest rozpiętą tkanką Nerwu Wzrokowego *Nervi Optici* na ktorey się wszystko to, na co tylko okiem rzuciemy wyobraża, i nayprzednieyszą częścią Oka iest. Żyłkowata błonka na końcu rogowey i twardey błonki, swoy początek bierze, z nią się osobnym więzem *Ligamentum Ciliare* mocno ziednacza, a to: by Winnogronna błonka podczas ruszania się iwego zwi-

zwichniętą niebyła, z tego więzu idą na Około niby ziakowego okręgu same drobne czarne Włukienka, aż do Krżyształowey wilgoci, ktora niemi do Szklaney wilgoci przymocowaną będąc, pociągow Rżadłowych *Processus Ciliares* imię biorą.

W tych błonach soki czyli wilgoci znayduiące się, są troiakiemi:

1. Wodna Wilgoć *Humor aqueus* ktora się po większey części wprzodkowey stronie oka, zaraz za Rogową błonką znayduie.

2. Szklana Wilgoć *Humor vitreus* ktora do kropli szkła, bardzo podobną będąc, napełnia w samym tyle Oko.

3. Krżyształowa wilgoć *Humor Cristallinus* podobną iest do Szlifowanego krzyształu, i leży pomiędzy obiema pierwszemi, będąc przymocowaną wpośrodku nich, Pociągami Rżadłowemi *Processibus Ciliaribus*.

Obydwie te ostatnie wilgoci otacza powłoczka Paięczynowata *Tunica Arachnoidea.*

Oko

Oko odbiera pulſowe żyły dla ſiebie, od zewnętrznych czyli powirszchownych ſkroniowych pulſowych żył, żyły zaś krwiſte idą po części do Wolowych żył. I tak Oko ſłuży do widzenia. Widzenie zaś dzieie ſię takowym ſposobem: Gdy promienie światła ze wſzelkich pod wzrok podpadaiących rzeczy do Zrenicy wpadaią, tę wilgoci tam znayduiące ſię łamią, i w tył na powłoczkę ſiatkową *Tunicam Retinam* zwracaią, tam formuią teyże ſamey rzeczy podobne wyobrażenie, ktore Dusza Nerwem wzrokowym czuiąc poznaie.

II. Język *Lingua* ieſt to ten duży kawał mięſa ruchomego w uſtach, pod Podniebieniem, a nayprzednieyſzym narzędziem do wymowy, i do ſmaku ſłużącym, ktorego poſtać przydłużſza, ſzyroka i kończyſta *Apex* tylna zaś część Oſadą lub Korzeniem nazwana gdzie ſię i dziura znayduie Slepą rzeczona *Foramen cæcum* Ta zaś kryſa ktora język wzdłuż na dwie części przedziela, nazywa ſię środkową *Linea media.* W tyle w Celuści ieſt przyroſły, nayprzod do Podniebienia, powture do Otchłani czyli gardziela, potrzecie do kości Języczney rużnemi Myszkami, iako tyż i Myſzkami

pięciu koſtek języcznych. Spodem znowu do dolney ſzczeki przyroſły ieſt języcznym więzem *Frænulum Linguæ*, i trzema parami językowych Myszek, oczym patrzay w Nauce o Myſzkach.

Z tych to teraz wzmiankowanych myszek, i wielu innych zawałkow, ſkłada ſię po większey części język. Zawałki przepuszczaią z ſiebie wilgoć przez opięte powirszchu ſiebie błonki, to ieſt pierwſzą Powłoczkę powſzechną *Tunica communis* przez szrednią błonkę *Tunica reticularis Malpighii* i przez trzecią Brodawkowato Nerwową *Tunica papillaris Nervosa.* Żyły pod językiem zoſtaiące nazywaią ſię żabiemi *Venæ raninæ.*

Język ſłuży do Wymowy, do Smaku, do połykania, iako tyż i do wypluwania.

Po języku naſtępuią inne części do Uwagi, to ieſt: Uſta *Os* ieſt to ſpodnia wydrożałość Głowy, przy ktorych Wargi dwie *Labia seu Labra* ktore otwieraią i zamykaią uſta, zewnątrz pokrytemi bywaią pospolitemi powłoczkami, wewnątrz zaś iedną tylko ſkurką, potrzeba ich ſię ukazuie w Mowieniu i odbieraniu iadła, dzielą ſię na dwie, na gurną,

ną, ktura do dziąseł przyrosłą będąc, ma środkiem Więz błonkowy, wędzidełkiem *Frenulum* nazwany, i na dolną, a ta iest powyż brody. Powirzchownie w gurney wardze pod nosem daie się widzieć rowek *Lacuna seu Philtrum* a ten pochodzi od wędzidełka, i staie się Ozdobą twarzy.

Dziąsła *Gingivæ* są rumianą, twardą, i błonkowatą istotą, ktora ogradza zęby, i one utwierdza.

Broda *Mentum* iest to ta część Twarzy, ktora pod spodnią wargą leży, poniżey ktorey ku gardłu znayduie się podbrodek, a daley ieszcze ku Krztoniowi bokami, i aż do Oboyczykow zalegaią Wola *Jugulum*.

Podniebienie *Palatum* To całe z iednakowey istoty utworzone, maiące mieyscami, a osobliwie w tyle ku gardłu wiela zawałek, ktore Celuść gardła odwilżaią, iako naprzykład: zawałki podniebienne *Glandulæ Palati* lipkiey wilgoci dla oslizńienia podniebienia potrzebney dostarczaią.

Zawałki lub Gruczoły *Tonsyllæ, Amygdalæ* są to dwie dosyć znaczne zawałki blisko gardła, te, także dostarczaią slisgiey wilgoci, rużnemi pod Oko pod-

podpadaiącemi dziurkami, na odwilżenie Celuści.

Języczek lub Czopek *Uvula* iest małym obdłużnim kawałkiem ciała w pośrodku między zawałkami wiszącym, do powściągania powietrza, i formowania głosu wiela przykładaiącym się, służącym wiela w połykaniu napoiow, gdyż tym ktorzy go stracili częstokroć nosem napoy, podczas picia wybiega, i świstać czyli gwizdać tacy niepotrafią.

Pod-uszne zawałki *Parotides* po obydwoch stronach zprzodu pod Uszami zalegaiące, te iako i inne zawałki dodaią obficie śliny ustom. Do nich należą cieki, czyli kanały slinne *Ductus salivales* maiące swoie Uyścia w gurney wardze i pod zębami.

Kość Językczna *Os Hyodes Lingvale* wzwyż iuż o kościach pisząc *in Ostealogia* i o niey się wzmiankowało, ale dla związku, ktory ma z Językiem, i pożytku ktory w nim sprawuie, warta iest, by o niey ieszcze się wspomniało.

Zawisła ona w Osadzie, czyli Korzeniu ięzycznym ato tak: że pomiędzy nim i pomiędzy Wiatrociągiem zalega, razem z ięzykiem rusza się, łączy i spa-

ia się znim za pomocą więzow, iako też z Wiatrociągiem, i z Pociągiem Rylcowatym w głowie będącym, a za pomocą Myszek, łączy się nayprzod z temiż iuż przerzeczonemi częściami, iako tyż z Szczęką, z Łopatkami z Oboyczykami i z Piersiową Kością, o ktorych to Myszkach, ktorych par 5. Patrzay w Nauce o Myszkach w Rozd: X. §. 10.

III. Nos *Nasus* Jest naczyniem zapachu, czyli powonienia, iest to ową wyniosłą częścią, do Troygraniastey Piramidy podobną, od Czoła na duł pomiędzy Oczy i iagody pozdłuż, aż do gurney wargi idącą, w gurże pod czołem iest twardym, a to zprzyczyny dwoch kości składaiących go *Ossa nasi* od spodu zaś iest giętkim, bo go Chrząstka zakończa, wewnątrz wydrożałym i pustym będąc, środkiem ma Sciankę, ktora iego czczość, na dwa przedziela Kanały, w ktorych nayprzednieyszą Sztuką iest, naczynie powonienia, Zewnętrznie będąc pospolitemi powłoczkami pokrytym. Daie się na nim widzieć.

1. Grzbiet Nosa *Dorsum* wyniosła część wzdłuż Nosa leżąca. Pospolicie

cie zaś Nosa grzbiet nazywa się garbem, ten gdy miernym, iest bywa ozdobą twarzy, i nazywa się Orlim Nosem, gdy zaś nazbyt do Ust spuszczonym bywa, a do tego wielkim, nazywa się Kluką.

2. Oścień Nosa *Spina* iest to sam szczyt garbu.

3. Piętka Nosa *Orbiculus* iest przednim końcem Nosa.

4. Boki Mozdrzow *Alæ, Pinnæ* są po bokach.

5. Nozdrza *Nares* są to obie dziurki, czyli Kanały w Nosie znayduiące się. Te zwykły włosy w sobie *Vibrissæ* miewać.

1. Wewnątrz w Nosie znayduią się rożne Kostki iako to: 2. Nosowe kości *Ossa Nasi* Sitowa Kość *Os Ethmoides* z dwiema iey gąbkowatemi pociągami *Ossa spongiosa superiora*, Kości Jagodne *Ossa Maxillaria* Kość Czelna *Os Frontale*, Kość Klinowata *Os Sphenoidos* Kości Podniebienne *Ossa palati*, Kość Lemieszowa *Vomer*. O czym więcey w Nauce o Kościach, w Rozd: II.

2. Pięć Osobnych Nerwowych Chrząstek.

3. Scianka w Nozdrzach *Septum Narium* ktorey tylna i gurna ſtrona Kościana, przednia zaś Chrząſtkowata, a wielą zawałkami nasadzona, ktoremi się wilgoć ſłużąca, do odwilżania Nosa odcedza.

4. Dziura w podniebieniu, ſłuży do przepuſzczania powietrza, i Lipkosci.

5. Zaklęśnień pięcioro w niektorych z przerzeczonych kości, ktore się do Noſa ściągaią, te ſą: *Sinus Sphenoideus* Zaklęśnina Klinowatey Kości, *Frontalis* Czelney Kości *Maxillaris* Szczekowey & *Cellæ Oſſis Cribriformis* i Sitowey kości.

6. Cienka błonka w ktorey się Nerwy powonienia kończą, pełna żyłek drobnych ieſt, ktora ſobą wewnętrzne zapadliny powłuczy, a do dotkliwości wiela się przyczynia, będąc Smarkocinową powłoczką *Tunica Mucosa* czyli plwocinową nazwana. Potrzeba włoſow w Nozdrzach roſnących ieſt ta:

By wſtrzymywały wyſuwaiące się, mimo wolą ludzką plugaſtwa z Noſa, i broniły Muchom wlatywania do niego.

Nos więc ſprawuie. 1. Ze powonieniem wſzelakie rzeczy rozeznawać możemy. 2. Ze wyraźniey mowić, i lepiey

piey dychać mogemy. 3. Ze ſmarkociny mogą być do niego ſprowadzanemi i wyrzucanemi. 4. Ze mocnemi a przenikliwo pachnącemi rzeczami, w gwałtowney potrzebie, Nerwy mogą być poſilonemi, czym Człowiek zoſtaiący w mdłościach, może być ocuconym i Otrzyźwionym.

IV. Uſzy *Aures* ſą to dwa naczynia ſłuchu, ktorych zewnętrzna część po obydwoch ſtronach głowy w puł zatoczoną, a oraz na rozmaity ſpoſob powydrażaną, nieco odſtaiącą od głowy, widzieć się daie. Sſkłada się z Chrząſtki, ktora poſpolitemi powłoczkami powlekczoną bywa, wirſzchnia iego część nazywa się Zatokiem *Ala seu Pinna* dolna zaś, u ſpodu wiſząca a mięka zowie się Zauſzem *Lobus*.

U zatoki Ucha, ieſt to uwagi godnego.

1. *Helix Capreolus* Zewnętrzny Zatok.
2. *Anthelix* Wewnętrzny Zatok.
3. *Tragus Hircus* Kozłek.
4. *Antytragus* Przeciw Kozłek.
5. *Cavitas innominata* Wydrożałość bezimienna, krora między Obiema Zatoki się znayduie.
6. *Scapha* Czołen.

7. *Concha* Skrzel.

Wewnątrz, gdzie inaczey, chyba gwałtem niemoże być zobaczono, Uwagi godnym iest Kanał słuchowy *Meatus Auditorius* ten Wężowo krętą, częścią chrząstkowatą, częścią kościaną rurką będąc, wiela włosow, i wiela małych żułtych zawałkow w sobie zachowuie, ktore smalec w Uchu znayduiący się oddzielaią, i z tey przyczyny część iego przednia zowie się Ulikiem *Alvearium* że w niey Smalec, ten żułty zalega.

Tułumbas, lub Bemben *Tympanum* iest obdłużniookrągławą zapadliną w skalistey kości, za Kanałem słuchowym leżącą, powirzch ktorey daie się widzieć rozpięta błonka, skurą Tułumbasową *Membrana tympani* nazwana, ktora na brzegu Kanału słuchowego przymocowaną bywa. Poprzecz ktorey przechodzi Nerw, ktory się stroną, lub cięciwą, Tułumbasu nazywa *Chorda tymphani* w tey to zapadlinie znayduią się słuchowe kości, to iest: 1. Młotek. 2. Kowadło, 3. Strzemię. 4. Okrągła kostka. Za niemi iaykowate Okienko *Fenestra Ovalis* ktore iest otworem do Przedkumorki *Vestibulum* na ktorey popręg spolega, Okrągłe zaś

zaś Okienko *Fenestra rotunda* ktore otworem bywa do Slimaka, błonką zaciągnione zostaie, iako też i Trąba *Tuba Eustachiana* częścią Kościaną, a po części Chrząstkowatą rurką będąc, w podniebieniu w tyle zawałek, swoim otworem zalega.

Błędnik *Labrinthus* iest to wewnętrzne pokrzywione wydrożenie, w Kości Skalistey *in Osse petroso* zostaiące do ktorego należą. 1. Wchod do Błędnika Przedkumorżem *Vestibulum* nazwany, mocno zpopręgiem, czyli Osadą Strzemiona *Basis Stapedis* złączony. 2. Slimaczy tok lub zakręt *Cochlea* ktory na przeciw położonym bywa. 3. Pułtrzeciakroć obwodowe kanały *Canales Semicirculares* ktore z Przedkumorzem stykaią się pięcioma ruznemi dziurami. 4. Kanał cieku wody *Aquae ductus Fallopii.*

Pożytek Ucha zewnętrznego pokazuie się z chwytania dzwięku w Naywiększey obfitości, dla Kanału słuchowego, ten powiększonym będąc, natychmiast od błonki Tułumbasowey, i Okienkiem Jaykowatym do Przedkumorza zasłanym, tenże dzwięk iuż powiększony, w błonce w ktorą się Nerw słuchowy prze-

przeiſtacza, i cały Błędnik ſobą powłocząc poruſzenie ſprawuie, przez co w Muzgu wyobrażenie wdzięcznego, lub niemiłego brzęku lub dźwięku wzbudza, i uczuć daie.

V. Naczynia dotykania *Tactus* ſkładaią ſię z plewkowatych brodaweczek, w ktorych ſię Nerwy ſkury zakończaią, i ktore prawie wſzędzie w ſkurze, i po pod ſkurą, czyli pierwſzą powłoczką, iednakże naybardziey wdłoniach, podeſzwach, a nadewszyſtko w brzuściach palcowych, gdzie uczucie naydotkliwiey daie ſię poznać, znayduią ſię. O czym w Rozd: III. wzmianka była.

Gdy tedy te Brodaweczki od rzeczy pod zmyſł dotykania podpadaiących, poruſzonemi zoſtaną, wznieca ſię w nas zmyſł dotykania, i czułe własności tego, co ieſt Chropowatego, co gładkiego, co twardego, Miękiego, co mokrego, lub ſuchego, co ciepłego lub zimnego i tam daley daią ſię poznawać.

Temu zmyſłowi Dotykania, naypodobnieyſzym bywa zmyſł ſmaku, czyli ukuſzenia, gdzie: gdy Nerwowe brodaweczki w ięzyku zaległe, od ukuſzoney iſtoty dotkniętemi zoſtaną, rozmaite ruzności ſmaku w nich wyſtawiaią ſię.

ſię. Tymże podobnie ſpoſobem Nerwy, ktore w ſmarkocinowey błonce Noſa rożnie rozrucone, zalegaią, gdy dotknięte cząſtkami paruiącey iakowey iſtoty zoſtaną, rozmaitość zapachu, lub ſmrodu uczuć daią. Z kąd ſię daie poznawać, że zmyſł dotykania prawie powſzechnym i Ogulnym, całemu ciału będąc, reſztę zmyſłow z ſiebie, niby wydaie.

ROZ-

ROZDZIAŁ VIII.

Nauka o żyłach *de Angiologia.*

Nauka o Krwawych naczyniach *Angiologia* ieſt to wiadomość, o Pulſowych, i Krwawych żyłach.

Zyła Pulſowa *Arteria* ieſt to Kanał biiący mocą ſpręży ſtą, maiący wiela odnog z ſiebie pochodzących, ktory pożywny Sok, czyli krew z Serca wynoſząc, po całym ią rozpuſzcza ciele, w całym bowiem ciele ludzkim, ſą tylko te dwie iſtoty, to ieſt: Płuca i wielka Pulſowa żyła, z ktorych wſzyſtkie inne żyły iako odnogi pochodzą. Są obdarzone ściągaiącą, czyli kurzyć ſię mogącą ſiłą, dla uczynienia odporu biciom ſerdecznym, złożonemi będąc z pięciu błonek *ex Tunica Vaſculoſa, Glandulosa, Tendinosa, Muſculoſa, & Nervea* wielą tu i owdzie Paſtkami *Valvulæ* opatrzone, dla powściągania biegu krwi powrotnego.

Płu-

Płucno Pulſowa żyła *Arteria Pulmonalis* bierze ſwoy początek czyli pochodzenie z prawey ſerca Kumorki, a na nieprzeliczone prawie po płucach rozchodzı ſię żyłki, u ktorey początku ſamego znayduie ſię Paſtek pułmieſiączkowatych trzy *Valvulæ ſemilunares.*

O Pułmieſiączkowych paſtkach, ktore powrotnego cieku krwi niedopuſzczaią. Patrz w Rozd: V.

Potrzeba tey żyły ieſt takowa, by zprawey ſerca kumorki krew do Płuc przenoſiła, a to: by tam świżym powietrzem orzeźwioną zoſtawszy do lewey ſerca kumorki, iuż niby świżſzą będąc wracać ſię mogła, zkąd potym po całym ciele rozznieſioną zoſtaie.

Zyła Pulſowa wielka *Arteria Magna ſeu Aorta* bierze ſwoy początek, w lewey Serca kumorce zkąd potym na niezliczone odnogi i odnożki, czyli drobne żyłki rozchodzı ſię, iak tylko z ſerca wychodzi, natychmiaſt ſię rozdziela (powyż pułmieſiączkowey Paſtki, ktora wychodzącey krwi z ſerca otwiera ſię, ale chcącey nazad powrocić zamkniętą zoſtaie) na dwie odnogi, to ieſt: na iednę w gurę wſtępuiącą, a na drugą nadoł z ſtępuiącą.

W gu-

W górę wstępuiąca Odnoga czyli Pień *Aortæ truncus ascendens* ma następuiące odnożki, czyli żyły pulsowe.

1. Wieńcowe żyły w sercu będące *Coronariæ.*
2. Skroniowe żyły *Carotis interna* te idą do Muzgu.
3. Zewnętrzne skroniowe żyły *Carotis externa* rozchodzą się po całey głowie, i idą aż do ięzyka.
4. Prawa i lewa Oboyczykowa żyła *Subclaviæ* zktorych znowu pochodzą,

a. Karkowe Pulsowe żyły *Cervicales, Musculares, Colli, Scapularis externa.*
b. Zyły gurnych Zebr *Intercostales Superiores, item mediastina & Diaphragmatica.*
c. Zyły Pulsowe do Piersi idące *Mammariæ internæ & Externæ.*
d. Zyły przez Ramiona, aż do Rąk i palcow idące *Axillares, Scapulares, Brachiales.*

Na dół z stępuiąca odnoga *Truncus Aortæ descendens* ktora swych odnog powiększey części dolnym ciała częściom udziela. takowe są:

1. Wia-

1. Wiatrociągowe żyły pulsowe, Płucne żyły pulsowe *Arteriæ Bronchiales* rozchodzą się swoiemi odnogami po Wiatrociągu, i Płucach, niosąc im z sobą zasilenie.
2. Dolne pomiędzy dolnemi żebrami, znayduiące się Pulsowe żyły *Intercostales, inferiores, Oesophagæ.*
3. Do przedziałowey błony idące żyły pulsowe *Phrenica, Diaphragmatica.*
4. Zołądkopulsowa żyła *Cœliaca* dzieli się na dwoie, na prawą, i na lewą. z Prawey żyły pochodzą.

a. *Gastrica sinistra* Zyła pulsowa idąca w lewą stronę żołądka.
b. *Epiploica dextra* idąca po prawey stronie siatki.
c. *Pancreatica* idąca do Kryskowey zawałki.
d. *Duodena* do Dwunastocalowki.
e. *Cistica* idąca do Pęcherzyka żułciowego.
f. *Hepatica* żyła Pulsowa idąca do Wątroby.

Z lewey żyły pochodzą.

g. *Gastrica sinistra* żyła Pulsowa idąca po lewey stronie żołądka.
h. *Epiploica sinistra* lewa Siatkowa żyła.
i. *Gastro Epiploica* Pulsowa żyła spulna żołądkowi i Siatce.

4. Splenica do Sledziony idąca żyła pulſowa.
5. Gurą leżąca wielka Kryſko-pulſowa żyła *Mesaraica superior.*
6. Dwie wyſyſaiące, czyli Nyrko-pulſowe żyły *Emulgentes, Renales, Atrabiliariæ, & adipoſæ.*
7. Naſiennopulſowe żyły *Spermaticæ.*
8. Lędźwiowe *Lumbares.*
9. Dołem leżące małe Kryſkopulſowe żyły *Mesaraicæ inferiores.*
10. Dwie żyły pulsowe, kiſzki krzywey *Jliacæ* a te do Nog idą, między ktoremi rozdział naſtępuie.
11. Kości świętey, czyli Kuprowey pulſowa żyła, *Arteria sacra* tu ſię ieſzcze raz dzielą na odnogi, do Obydwoch Nog idące, i nazywaią ſię.

a. Jliaca externa ktora do podbrzuſza idąc, w Członki czyli do płodzenia ſłużące części i przyległe im Myſzki rozchodzi ſię.

b. Jliaca interna Ta ſwych odnog udziela Brzuchowi, częściom Łonowym, Udom, Goleniom, Łytkom, i całey reszcie Nog.

Ta to wielka Pulſowa żyła *Arteria magna* rożnoſi ſwemi odnogami, w Sercu

iuż przygotowaną żywiącą krew, do wſzyſtkich części ciała, ſłużącą do iego wzroſtu, i utrzymywania go, a to za pomocą: bicia ſerdecznego, i odpieraiącey ſiły iego.

Żyły Krwiſtemi, lub krwawemi nazwane *Venæ* ſą to naczynia, ktore zbytnią krew, w żyłach pulſowych znayduiącą ſię, w ſiebie odbieraiąc, ze wſzech ſtron ciała do Serca ſprowadzaią, miewaią ony wewnątrz w ſobie rożne paſtki, ſame z cztyrech złożonemi będąc błonek *ex Tunica Membranosa, Vaſculosa, Glandulosa, & Muſculosa,* z nich co do liczby znacznieyſzych ieſt trzy: 1. Płucna żyła. 2. Wydęta żyła. 3. Wrotna żyła.

Płucna krwawa żyła *Vena pulm nalis* pochodzi zlewego uſzka ſerdecznego, podzieliwszy ſię nayprzod na Czworo, potym na niezliczone odnogi, po całych płucach wszędzie rozchodzące ſię rozdziela żyłki, ſprawuiąc to: że krew zpłuc do lewey ſerca kumorki ſprowadzaną będąc, znowu nazad do tychże płucno-krwawych żył, iuż wracać ſię niemoże, dla zaległych w Uyściu do Serca, czapeczkowatych paſtek *Valvulæ mitrales* ktore wſtecznego wychodu krwi z ſer-

z ſerca niedopuszczaią, na wchod tylko iey do niego otwieraią ſię.

Wielka wydęta Krwawa żyła *Vena Cava* właściwy ſwoy początek bierze po całym ciele, od ſchodzących ſię do niey zewszyſtkich części ciała żył i żyłek krwawych, ſama zaś wylewa krew dwiema grubemi odnogami, czyli rurkami wprawą ſerca kumorkę.

Lecz dla lepszego porządku, ma być wſtecznie uważaną. to ieſt: Podobnież ſię iako i *Aorta* na dwie duże Odnogi dzieli. Gdzie ſię—

1. *Venæ Coronariæ* Wieńcowe żyły krwawe wſercu zoſtaiące znayduią, te krew z ſerca myſzkowatych włukienek nazad ſprowadzaią.

Do gurney odnogi wielkiey wydętey żyły *Venæ cavæ truncus ſuperior* należą:

2. *Venæ Azygos ſeu ſine pari* Nieparzyſte żyły, ktore krew z żył pulſowych pomiędzy żebrami będących, nazad ſprowadzaią.
3. *Bronchiales* ktore krew nazad zpłuc ſprowadzaią.
4. *Subclaviæ* Podoboyczykowe krwawe żyły, po obydwoch ſtronach będące, w ktore w padaią.

a. *Jugularis interna* Wolawa żyła krwawa wewnętrzna idąca do Muzgu.
b. *Jugularis externa* Wolawa zewnętrzna ta zgłowy idzie.
c. *Vertebrales, Cervicales* Karkowe krwawe żyły.
d. *Intercoſtales ſupremæ* Żyły krwawe między żebrami naywyżſzemi.
e. *Mammariæ* Żyły krwawe od pierſi.
f. *Muſculares* żyły krwawe od Myſzek w ſzyi będących, i od Pierſi.
g. *Scapulares* Wewnętrzne i zewnętrzne Barkowe żyły.
h. *Axillaris* Łopatkową nazwana, przez ramię idąca, od tey znowu idące nazywaią ſię.

1. Gurna odnoga Głowną *Cephalica* nazwana, lecz wprawey ręce Wątrobną *Hepatica* rzeczona.
2. Dolna odnoga Wątrobną *Baſilica* lecz w lewey ręce Sledzionową *Splenica* nazwana.
3. *Medianna* Szrodkowa, ktora na ſamym ſkładzie łokciowym, obie przerzeczone łączy.
4. *Salvatella* Salwatelą nazywa ſię ta żyła, ktora grzbietem ręki, czyli po za łokieć idąc, między Obrączko-

kowym, i małym palcem się rozchodzi.

Do dulney odnogi Wielkiey wydętey żyły *ad Truncum inferiorem* spływaią.

1. Przedziałowobłonne żyły *Diaphragmaticæ, Phrenicæ superiores.*
2. Wątrobnokrwawe żyły *Hepaticæ.*
3. Żyły krwawe Przynyrkowe *Atrabiliariæ, Adiposæ.*
4. Prawo i Lewonyrkowe żyły *Emulgentes.*
5. Nasiennokrwawe żyły *Spermaticæ.*
6. Lędźwiowe krwawe żyły *Lumbares.*
7. Swiętokostne krwawe żyły *Sacræ.*
8. Lewa i prawa kiszki kosey żyła krwawa *Jliacæ* z tych każda dzieli się na:
   a. Zewnętrzną ktora z Brzucha i z Łona pochodzi to iest: *Epigastricæ, Pudendæ, Musculares.*
   b. Wewnętrzną, ktora z podbrzusza, z części do płodzenia należących, i z pośladka pochodzi *Hippocrasticæ, Hæmorrhoidales.*
9. Żyła krwawa Udźcowa *Cruralis* ta się składa —
   a. Z Kulszowey *Jschiatica.*
   b. Z Mięsistey *Muscularis.*

c.

   c. Z Kolankowey *Poplitea.*
   d. Z Łytkowey *Suralis.*
   e. Z Kostkowey *Saphena.*
   f. Z Głowney u palcow nożnych *Cephalica.*

Żyły te krwawe sprowadzaią swoiemi odnogami nadpotrzebę żywienia, zbywaiącą krew, nazad do serca prawey komorki — za pomocą:

1. W przyległości zostaiącey biiącey żyły pulsowey.
2. Zapomocą bicia w Kończynach żył pulsowych,
3. Zapomocą pastek, ktorych w sobie obfito maią.
4. Zapomocą własnego Robaczokrętego ruchu *Motu Peristaltico.*

Żyła Wrotna *Vena portæ* —

Jest to osobliwa żyła, ktora lubo iako i drugie z takowychże składa się błonek, ale żadnych niemaiąca w sobie pastek, iey łożysko szczegulne iest pomiędzy obiema błonkami kryształ, i to zarosłe, maiąca swoy początek między wszystkiemi wnętrznościami dolney części Kadłuba, co oczywiście widać (Podobnież iako i w Wielkiey wydętey żyle

K 2 się

się okazuie) iak wszędzie owe malinkie żyły, czyli odnożki coraz daley grubieią i znacznieysze ni stąią się odnogami, aż dopiero w iedno zszedłszy się łożysko, znowu na rużne zrazu drobne, a potym drobnieysze niby korzonki rozchodzi się odnożki, ktore po całey Wątrobie rozpirszchaią się, i postać całey żyły do drzewa zgałązkami i korzeniami będącego przyrownywaią, czyli raczey: że ta żyła z obydwoch końcow, będąc na doł ugiętą a samym środkiem w gurę pniem wypukłą, postać drzwi czyli Wrot formuie. Co się tycze podobieństwa do Drzewa — mogą być:

1. Korżenie *Radices* ktore się wszędzie po wątrobie rozpirszchaią.
2. Pień *Truncus* ktory się z wątrobą łączy, wygięciem swoim, i Imię Wrot bierze, przy ktorych znayduią się —

a. *Cysticæ gemellæ* Bliźniaczki, czyli żyłki dwie z żułciowego pęcherzyka idące.

b. *Gastrica dextra* Prawa żołądkowa krwawa.

c. *Duodea* Krwawa żyła z Dwunastocalowki, i dwie wielkie odnogi, to iest:

3.

3. Lewa odnoga *Ramus sinister Splenicus & Lunaris*, do ktorego należą:

d. *Hæmorrhoidales interna* Wewnętrzne złote żyłki Prostey kiszki, pospolicie między obiema zalegaiące odnogami.

e. *Gastrica sinistra* Lewa żołądkokrwawa żyła, czalem wieńcową żyłą rzeczona.

f. *Epiploica sinistra* Lewa siatkowa krwawa żyła.

g. *Gastro Epiploica sinistra* Lewa żołądkowa i oraz Siatkowa krwawa żyła.

h. *Pancreatica* Krwawa żyła Kryszkowey zawałki.

i. *Vasa brevia* Krutkie krwawe żyły, pomiędzy Śledzioną i żołądkiem.

4. Prawa Odnoga *Ramus dexter* przy ktorym znayduią się.

k. *Epiploica dextra* Prawa Siatkowa krwawa żyła.

l. *Gastro Epiploica dextra* Prawa żołądkowa i Siatkowa żyła krwawa.

m. *Mesaraicæ* Mnostwo Kryszkowych żył, ktore swoie początki w Wnętrznościach biorąc, między sobą nawzaiem ztykaią się, po rożnych mieysach wyłsepki *infulæ* formuiąc.

Zy-

Żyła ta Wrotna dwie powinności odbywa, bo gdy nadpotrzebę żywienia zbywaiącą krew, w częściach w brzuchu leżących nazad odnosi, mabyć miana za krwawą żyłę *Vena* gdy zaś też samą krew nie do serca, ale do wątroby, dla oddzielania z niey żułci wyliwa, odbywa powinność żyły pulsowey *Arteria* a że bicia w sobie niema, iak pulsowe żyły miewać powinny, ani tyż pastek w niey niewidać, iakie w krwawych żyłach ukazuią się, tym samym bieg, czyli krążenie krwi w niey nierownie tępiey odprawia się, zkąd też łatwo do rożnych chorob przyczyny wynikać mogą.

ROZDZIAŁ IX.

Nauka o właściwym, i ścisłym opisaniu Nerwow *Newrologia.*

Nerwy *Nervi* są to długie okrągłe białawe, a po większey części przędziwkowate, czyli raczey z bardzo wielu włukienek utkane wewnątrz wydrożone Cyweczki, czyli iako nayciekleyszą wilgocią *Liquido Nerveo* napełnione naczynia, te początkowo albo z Muzgu, czyli raczey Obdłużnego rdzenia w tyle głowy, albo też z Mlicza pacierzowego wyluwaią się, a rozsnowanemi będąc po całym ciele, by też naymnieyszą cząstkę iego, sobą napełniaią.

Dzielą się na dwoiste Nerwy, iedne Muzgowemi, a drugie Mliczowemi *vel Sensorii, vel Motorii* nazwane.

A. Muzgowych Nerwow, ktore od Obdłużniego Rdzenia pochodzą *Medulla oblonga* rachuie się par 10.

1. Nerwy Powonienia czyli zapachu *Olfactorii* te do Nosa przez Sitową kość przechodzą, i dosyć znacznemi bywaią, iednakże mnieyszemi, nizeli u Zwirząt widzieć się daią, ztąd też to niektore zwierzęta silnieyszym węchem obdarzonemi, niżeli ludzie bywaią. (Gdyżby prawdę mowiąc niebardzo i dobrze było, żeby Człowiek takowy węch czyli wiatr mieć miał, iaki ugończych psow postrzegamy, bo wictrąc to i owo przyczyniałby sobie utrapień. Służą tedy te Nerwy do powonienia, ale w tym mieysu gdzie są naygrubszemi, nazywaią się pociągami Brodawczanemi *Processus Papillares*.

2. Nerwy wzroku czyli widzenia *Optici* ktore od pociągow Obdłużn. go Rdzenia, przez klinowatą kość przechodzą, potym się przy Liyku do kupy z chodzą, i znowu rozdzielaią, w Oczy się wpaiaią, i Siatkowatą bioneczkę w Oczach z siebie formuią.)

3. Nerwy ruszaiące Oczami *Oculorum motorii* ktore przy Liyku pokazuią się, i Czyrema odnogami przez Klinowątą kość, do bionek i Myszek Ocznych przechodzą, do ktorych ruszania przeznaczonemi są.

4. Nerwy Namiętności *Pathetici* ktore niezmiernie subtelnemi bywaią, swoy początek przy posladku Obdłużniego rdzenia biorą, a kończą się w Myszce kręttowey *Musculus Trochlearis* czyli Windoweyktora okiem obraca, i podług rządzy porusza.

5. Nerwy ukuszenia czyli smaku *Gustatorii* ta para Nerwow wynika po bokach Obdłużniego Rdzenia, i tam iesszcze w pudle Muzgowym na trzy znaczne odnogi rozchodzi się, dla tego tyż Rozchodnemi *Divisum* nazwane, z tych zwirszchna i pierwsza zowie się Odnogą Oczną *Ophtalmicus* poniewaź rozne części Oka opatruie, iako to: Powiek, Czoła, i Nerwowych Myszek, niemniey Twarzy powłoczek.

Druga odnoga może być Szczękową nazwana, bowiem przez wszystkie części gurney szczeki, Warg, Nosa, Podniebienia, Języczka, Dziąseł, i zębow rozdzieloną bywa, oprocz tego przyczyą iesszcze z siebie iednę odnożkę do Ucha, ktora gdy się także z odnożką siudney pary

pary Nerwowey złącza, część iednę Tulumbasowey błonki formuią.

Oprocz tego ieszcze wypuszcza ona iednę czyli dwie odnożki z siebie w pudle Muzgowym, a te z Odnogą szustey pary złączone, początek czyli Osnowę między żebernego Nerwu formuią.

Trzecia Odnoga może być nazwaną Odnogą dolney szczeki, bowiem iey części, osobliwie ięzyk opatruią, ztąd tyż ta cała Para nazwisko Smakowey dostała.

6. Odwodząca para *Abducens* wypuszcza odnogę do sporządzania między żebrami leżącego Nerwu, a wszystka reszta pozostała obraca się do Obwodzącey Oczu Myszki, z tąd też *Oculos cingens* nazwaną bywa.

Ta zas pomiędzy żebrami leżąca ktora z Odnog dwoch wzyż pomienionych wynika, przechodzi kanałem skroniowym sen sprawuiących wewnętrznych z Pudła Muzgowego pochodzących, przebiega przy osmey parze przez Szyię, z tamtąd przez Piersi i Brzuch aż do Miednicy, tam wielorakim sposobem się pozakręcawszy, udziela na koniec wszystkim prawie w piersiach i w brzuchu znayduiącym się częściom wnętrznosci swoich odnog.

7.

7. Nerwy słuchu *Auditorii* wynikaią dwiema odnogami, z ktorych iedna miękka, druga twarda, na boku obdłużnego Rdzenia, tam gdzie się z Muszczgiem ztyka, potym idąc wraz zdrugiemi Nerwami przechodzą przez Skalistą kość do Uszu.

8. Nerwy błędliwe, czyli Obłąkane *Par Vagum* wynikaią cokolwiek niży od tamtych, przy pobocznych wydrożeniach, i Obłędliwie snuiąc się poniż głowy, przez Szyię, Piersi, aż do Brzucha, znacznie wprzod naokrążawszy Serce, Płuca, Przedziałową błonę, żołądek, i inne części nieiakowąś iedność *Consensus* i na wzaiem dążenie *Sympathia* między głową i brzuchem sprawuią.

9. Nerwy Język poruszaiące *Linguæ motorii* służą do ruszania nim, te się prawie tylko do Języka, i do Myszek kostki Języczney ściągaią.

10. Bezimienne *Innominati* ktore karkiem ruszaią *Cervicis motorii* wynikaią z końca obdłużniego Rdzenia, a rozdzielaią się w Myszkach karkowych, i z teyto przyczyny niektorzy, chcieli ie mieć za pierwszą parę Karkowych.

B.

B. Nerwy Mliczu pacierzowego nazywaią się te: ktore z tam tąd *de Meaulla Spinali* pochodzą takowych zas 30. par znayduie się.

1. Karkowych czyli Szyiowych 8. par, z ktorych niezliczone odnogi przez Myszki Głowy, Szyi, Łopatek, i Kamion rozpościeraiąc, idzie iedna odnoga od trzeciey pary do Ucha, tym podobnie wynika, z pomiędzy, trzeciey, i czwartey, i piątey pary nieiakowyś Międzynerw, ktory przez Szyię, i Piersi do Przedziałowey błony zstępuie. Szusta, zas, Siodma, Osma, i Pierwsza grzbietowa para, składaią Sześć mocnych Barkowych Nerwow: te Łopatkami, Ramionami, Rękami, i Palcami zawiaduią, ieszcze się do tych powinna liczyć dziewiąta para Nerwow Szyiowych, to iest krzyżowy Nerw Willizego, ktory wyniknąwszy z Mlieza, przy trzeciey parze karkowey w Krzyżach, przez dużą w tyle głowy zostaiącą dziurę, do pudła Mozgowego wstępuie, z tam tąd znowu, wraz z Obłąkanym Nerwem nazad aż do Kapturowey Myszki, w Łopatce będącey, spuszcza się.

2. Grzbietowych 12. par, te idą oprocz odnog ktorych Kamionom udzielaią, obok żebr, w ich bruzdy, i rozpościeraią się po podżeberney błonie, po piersiach, i innych częściach piersiowych, iako tyż, i po Myszkach między piersiami i Brzuchem leżących swoiemi odnogami.

3. Lędźwiowych 5. par, te nie tylko się po Lędźwiach, obtaczaiącey błonie, i Myszkach brzuchowych rozchodzą, ale też ieszcze ich para pierwsza po oboch stronach Przedziałowey błony, wraz z niemi swoie rozpuszcza odnogi.

Druga zaś Para złączywszy się z pierwszą, trzecią i czwartą parą, składaią razem Goleniowy Nerw, ktory po przedniey stronie goleni rozszedłszy się, potym z trzeciey i z czwartey pary Nerwami składa się i czyni, niby iednę odnogę, tą dziurą dużą kości Łonowey do Moszen zstępuiąc, tam i wprzyległych im częściach, zalega.

Czwarta i Piąta para, składaią wpierwszey, drugiey, trzeciey, i czwartey parze kości Kuprowey Swiętą rzeczoney, tylny goleniowy Nerw, ktory naywiększym, w całym ciele będąc wynika zpomiędzy pośladkowych Myszek z Miednicy, a zstępuiąc tylną stroną biodr aż do goleni po całey Nodze, i palcach

roz-

rozpierſzcha ſię, lecz nim ieſzcze z Miednicy wyſtąpi, puszcza od ſiebie odnogę, do Pęcherza, do Członkow przyrodzonych, i do bliſko im przyległey Myszki.

4. Kuprowey Kości Swiętą rzeczoney 5. par Nerwow, te przechodzą na drugą ſtronę przez nię, ieyże dziurami, z ktorych gurne Nerwy Kulſzowy ſkładaią. Reſzta zaś ieszcze pozoſtała, częściom w Miednicy zaległym, Proſteykiſzce, Pęcherzowi, Członkom do płodzenia ſłużącym, i innym wbliſkości nich zoſtaiącym, udziela ſię.

Pozytek z Nerwow ten wynika: że Sok Nerwowy, czyli Ową duchami Ożywiaiącemi napełnioną wilgoć, ktora ſię w Muzgu i w Pacierzach odcedza, do wſzyſtkich części i kończyn ciała roznoſzą, aby tym lepiey dotykanie, poruch, i wzroſt, w ciele ludzkim ſprawowane być mogło.

ROZ-

ROZDZIAŁ X.

Nauka o Myſzkach w powſzechności *Myologia seu de Musculis in genere.*

Myologia ieſt Nauka o Myſzkach, daiąca poznawać ich własność, początek, ſiedliſko, położenie, i pożytek czyli potrzebę.

2. Myſzka *Musculus* ieſt rumianym, a miękawym kawałem ciała, ſkładaiącym ſię z ſamych żyłkowych i Nerwowych włukienek, wſpoſob tkany utworzonym, oſobną będący błonką powleczonym ſzczegulnie, do poruchu poświęconym, czyli Narzędziem poruſzaiącym.

Myszka takowa ma ſwoie podziały na Głowę, Brzuch i Ogon.

Głowa *Caput* ieſt iey początkiem, czyli raczey nieruchomą częścią *Punctum fixum* albo niewzruſzonym końcem doſtałey części przymocowanym.

Brzu-

Brzuchem *Venter* iey część mięśnia nazywa się, ktora to w czasie poruszania części sobie należącey, napina się, kurczy, i znowu rozpuszcza.

Ogon *Cauda* iest końcem iey spoionym z Członkiem tym, do ktorego poruszania, ku głowie swoiey ciągnąć, go przeznaczoną iest.

3. Myszki poruch tak się dzieie: Że kurczeniem się iey brzucha, Ogon oneyże z częściami poruchliwemi, ku głowie swoiey, i ku stałym częściom, ciągniętym bywa, takowym bowiem sposobem, obydwa końce zbliżaią się ku sobie.

4. U niektorych atoli myszek, częstokroć obydwa końce poruszaiącemi się staią.

5. Myszki niektore także nawzaiem ku sobie ciągną, a gdy ich moc poruszaiąca na wzaiem poruwnawszy się z sobą stawa, w tedy Członek, lub część od nich ciągniona tężeie.

6. Jeszcze się i to myszkom przytrafia często, że koniec ten, ktory wprzod poruszaiącym był, teraz stałym i nieporuszonym, a zaś ten, co przedtym był stałym, teraz opacznie poruszaiącym się stawa.

7.

7. I owszem niektore myszki, są same ruszaiące się i do kupy kurczące, a u nich: ni głowy, ani tyż ogona niewidać. Takowemi zaś tylko bywaią okrągłe Myszki.

8. Uwagi i to godne iest: że pomiędzy mięśnemi włakienkami w nich, oraz delikatne Cieńciwki, czyli żyłki suche znayduią się, początek i koniec z siebie składaiące.

9. Włukienka takowe bywać zwykły, to prostemi, to kosemi, to poprzecznemi, to okrągłemi, to krzywemi, to ruznie pokręconemi.

10. Myszki odbieraią swe poruszenie, częścią od kształtu lub postaci, a częścią od czynności ktore sprawuią, częścią od swey wielkości, a częścią tyż od Łoża swego czyli położenia.

11. Myszki takowe, ktorych czynności na wzaiem przeciw sobie się maią walczącemi *Antagonistæ* nazywaią się, Poiedyncze *Simplices* Prostemi, a zkilku złożone składaiącemi *Compositæ* mianuią się.

12. Liczba Myszek, tak ściśle okryśloną być niemoże, albowiem czasami myszka iedna, na kilka mnieyszych

podzieloną być może, a do tego, że ieszcze prawie wszystkie dostatecznie powynaydowanemi niezostały. Jednakże ich iuż temi czasy na 500. i zgurą rachować się może, o ktorych teraz: zwłaszcza oznaiomszych, po imieniu ie nazywaiąc, mowić się będzie.

o Myszkach w szczegulności:
de Musculis in specie.

§. I. Skura na pudle głowy *Cutis Cranii* ma w osobie Myszek cztyry.

1. Czelna *Frontalis* w skurze na Czole zostaiąca nad kością Czelną, ta ma obydwa końce do poruszania sposobne, iey żyły suche rozpościeraią ią po ciemieniu, i łączą się z kończynami Myszek w tyle głowy będącemi, ktore stałemi są, za ktorych pomocą, można skurą po całey głowie ruszać, ale osobliwie na Czele będącą, iako twz i brwi do gury podnosić. Tych przerzeczonych myszek są walczącemi Myszkami *Antagonistæ* Okrągłe. O ktorych patrzay pod Myszkami brwi.

2. Tylnogłowne Myszki *Occipitales* te są bardzo cienkie. G. kość w tyle głowy, K. oboie skronie, zachodzą obydwie

dwie za siebie, i łączą swe Waleczniki *Aponevroses* to iest końce Myszek Walczącemi nazwane z Czelnemi Myszkami, i wspomagaią one w czynnościach ich.

Przez literę G. oznaczać się zawdy będzie Głowa, czyli początek lub wynikanie Myszek, przez literę K. Oznaczać się będzie tychże myszek koniec, a przez literę M. Myszka się oznaczać będzie.

§. 2. Brwiowa *Superciliorum* iest iedna.

1. *Corrugator vel Depressor* Marszcząca, albo spychaiąca myszka, ktorey G. iest korzeń nosa, K. w Obydwoch Brwiach, ktora ie do kupy ściąga, i oraz o tenże sam czas, niemi rusza. Myszki czelne przeciwnie zaś podnoszą ie i zdawaią się być niby iakowąś częścią taintych.

§. 3. Powiek *Palpebrarum* iest ich trzy 1. *Orbicularis*, *Constrictor* Okrągła czyli ściągaiąca M. ktorey G. z gurnego pociągu Szczekowego, przy dużym Koniku Ocznym, ta zaymuie obydwie powieki, Okrągłemi włukienkami, by ie zamykać mogła.

2. *Elevator proprius palpebræ superioris* własna podnosząca M. gurney powieki G. wspodzie iey K. w brzegu przy chrząstce gurney powieki.

3. *Depressor palpebræ inferioris* zpychaiąca. M. dolney powieki, iest to rząd mięsistych włukienek, ktore raz grubszemi, a drugi cieńszemi bywaią G. z skury na policzkach będącey, czasami tyż z Jarzmowey kości, K. w dolnym brzegu niszszey Myszki, ktorym dolna powieka na duł z ciąganą bywa, gdy się Oczy maią otwierać.

§. 4. Oczu, czyli samego Oka *Oculorum* iest ich 6. to iest: 4 prostych, a 2. krzywych.

a. Proste *Recti* ktorych G. przy Okręgu dziury patrzącego nerwa w dole powiek, K. *Sclerotica* pierwszey Oczney błonki twardą rzeczoney, niedaleko od błonki regowey, z tych:

1. Gurna *Attollens, Superbus* podnosząca czyli wyniosła.

2. Dolna *Deprimens, Humilis* zpychaiąca na doł, czyli unizona.

3. Zewnętrzna *Abducens, indignatorius* odwodząca, czyli niechętna.

4.

4. Wewnętrzna *Adducens, Bibitorius* Naprowadzaiąca, albo Napoiowa Myszka.

Gdy te obydwie myszki o ieden czas są w czynności, ukośne, czyli zyzowate czynią porusżenie.

b. Kose albo krzywe *Obliqui, Rotatores* są następuiące.

1. *Obliquus, major, superior, Trochlearis* wielka, czyli kosa, lub Windowa, M. początek swoy bierze przy poprzedzaiącey, ale przechodzi przez osobną Chrząstkowatą windę, przy duzym Oka koncïku, tylney części iego, a to nieco nachylono, przeto też oko całe, niby zukosa przygniecionym się zdaie cokolwiek, i niby trochy w gurę zadarte.

2. *Obliquus minor seu inferior* Mała, czyli dolna kosa M. ktorey G. z przedniey, i tylney części powieki, prawie przy kanale Nosowym z Ukosa otacza spodnią stronę Oka. K. w teyże, zewnętrzney i tylney części, i dla tego rusza Okiem koso ku gurze, te obie Ostatnie, Milosnemi nazywane bywaią.

§. 5. Ucha zewnętrzne *Auris externæ* tych iest, trzy, lubo zbyt małych, a po większey części, wyglądaią tylko iakby rozpinaiące czoło, i tył głowy M.

1.

1. *Anterior* Przednia Uszu M. ktorey G. ze fkroniowey fkury M. zaś K. w gurney części przodku Ucha.

2. *Superior* Gurna ufzna M. ktorey G. ze fkury na głowie będącey. K. wgurney części ucha.

3. *Pofterior* Tylna Uszu M. tych czasami po iedney, a u niektorych i po dwie bywa, a niekiedy i potroyne daią fię widzieć. G. zwymionowatego pociągu. K. w tylney części Slimaka.

§. 6. Wewnętrzne Uszu *Auris internæ* Tych ieft także trzy, lecz wfzyftkie zbyt małe, z ktorych dwie do Młotka, a iedna do Strzemiona należy.

1. *Mallei externus* Młotkowa zewnętrzna M. ktorey G. z zewnętrzney ftrony Kościanego kanału idąca, aż do Tułumbasu K. w Rawianiego pociągu, ktorego błonkę obwifłą czyni.

2. *Internus* Wewnętrzna Młotkowa M. bywa w Kanale w gurze przechodu Euftachiego żyłkami fuchemi zamknięta G. w Jaykowato okrągłym okienku. K. w tylney części Młotka, ktory ona w tył naciąga, a tym błonkę Tułumbafową napina.

3. *Stapedis* Strzemienia. G. z Kanału fkalifłey kości, maiąca gruby brzuch, ale daley cieńczeiąc K. głowa Strzemionowa, ten rozpina iego przyprawną błonkę.

§. 7. Wargowych *Labiorum* ieft 14.

Jedna para ściągaiąca do kupy — Rozwodzących, czyli rozciągaiących. 2. pary, podnoszących 1. para. właśnych. 2. pary, przycifkaiących 3. pary.

a. 1. *Orbicularis Conftrictor* Okrągła, czyli do kupy ściągaiąca M. ktora brzegi Uft czyli Warg formuie, i onę do kupy fznuruie, a ta ieft poiedyńcza.

b. *Abductores* Odwodzące, Rozwodzące, czyli rozciągaiące, a tych ieft 2. par.

2. *Buccinator* Okrągła Policzkowa, czy-
3. li Trąbkowa M. ktorey G. częścią z Wieńcowego pociągu fzczeki dolney, częścią gdzie fię działa zębow trzonowych przy fzczece kończą, Okrągłym kontem, potrzebnemi fą te myfzki do żucia iedząc co, do śmiechu, iako tyż i Trębaczom do trąbienia.

4 *Zygomaticus*, *Diſtortor Oris* Jarzmo-
5 wa M. ktorey G. Jarzmowa kość K. okrągły Kont, albo złożenie obydwoch Warg, pociąga Uſta ku Uſzom, i do wielkiego otwierania gęby pomaga.

c. Elevatores Podnoszące, tych para 1.

6. *Caninus* Kłowa M. ktorey G. bywa
7. Zapadlina pod Jarzmową koścą, w Kości ſzczekowey K. Kont warg— Obydwie wargi podnoſi do gury.

d. Proprii Właſnych par 2.

8. 9. *Incisorius*, *Attollens* rozciągaiąca,
10. 11. podnosząca M. ktorey G. kość w Szczece pod Okotworami, albo powiekami K. przy przednich zębach, albo wgurney wardze na boku, ta podnoſi, gurną wargę.

e. Depreſſores Spychaiących 3.

12. *Quadratus* Czworograniaſta, ma ſiatkowate włukienka G. na Oboyczyku i Pierſiach K. na Brodzie, Wardze i Noſie, pociąga Wargę, i nosem nabok.

13. *Deprimens* z Trącaiąca. G. na brzegu dolney ſzczeki K. gdzie ſię obydwie wargi zchodzą — Obie pociąga na duł.

14

14. *Mentalis* Brody M. ktorey K. w gurze u dolpey wargi G. zprzodu na ſzczece dolney, zciąga wargę dolną na duł.

§. 8. Noſa *Naſi* ieſt 5. po obydwoch ſtronach.

a. Dilatores rozprzeſtrzeniaiące, i oraz podnoſzące. *a.* 1. zciągaiąca do kupy.

1. 2. *Pyramidales* 2. Piramidalnych, G. z korzenia Noſowego, wiſzą mocno ſpoione z Marſzczkami brwiowemi razem. K. w gurney Noſowey chrząſtce.

3. 4. *Myrthiformes* Dwie Mirtowe G. przy Myszkach przednich zębow. K. w dolney noſa chrząſtce.

5. *Conſtrictor*, *Depreſſor*, *Orbicularis* do kupy ściągaiąca, czyli Okrągła na duł ſpychaiąca M. tak tu, iako też i u zwierząt znaczną czyli okazałą niebywa, lecz tak malinką tylko, że ią zaledwo rozeznać można. G. z korzeni przednich zębow, pod ſamym Noſem. K. w bokach Nozdrzowych, ale tey wiela dopomaga Okrągła Wargowa.

§. 9. Dolney ſzczeki *Maxillæ inferioris* ieſt ich dziewięć. to ieſt:

a.

a. Na doł spychaiących M. *Depressorum* 2. pary.

1. *Glarysma Myodes* Szyroko-mięsna. G. przy Oboyczyku z Piersiowey, i do Troygrańca podobney Myszki K. w dolney szczece.

2. *Biventer, Digastricus*, Dwoy-brzuszna G. w Zaciosie między Wymionowatym pociągiem, K. wewnętrzne Chrząstkowate spoienie brody suchożylne, i przechodzi przez Rylcowo ięzykowatą myszkę, a częstokroć przez błonkowate kułko, ktore z kostką ięzyka złączonym bywaiąc niby iakowąś Windę wyobraża.

b. Podnoszących M. *Elevatorum* 4. Pary.

3. *Temporalis, Crotaphites* Skroniowa M. tey G. cała przyległość skroni. K. Pociąg kończysty Szczekowy.

4. *Masseter* Zuchchwowa M. ktorey G. spodnia strona Jarzmowey kości K. zewnętrzna płaszczyzna Szczekowego konta.

5. *Pterygoides internus* Wewnętrzna Skrzydłowata M. — G. zapadlina skrzydłowatego, czyli skrzydlastego pociągu K. wewnętrzna płaszczyzna szczekowego Konta.

6.

6. *Pterygoides externus* Zewnętrzna Skrzydłowata M. G. zwirszchna część pomienionego pociągu, K. powirszch pierwszey zasadzony — te podnoszą Szczekę do gury.

§. 10. Kostki Jezykowey *Ossis Hyoidis* 5. par.

1. *Mylo-Hyoides* Zewnętrzna Szczekoięzykowa M. ktorey G. wspodzie dolney szczeki K. spod kostki ięzykowey.

2. *Coraco-Hyoides* Kruczodziubową M. G. przy dziubowatym pociągu, naywyższego żebra Łopatczanego. K. wieyże spodzie.

3. *Genio-Hyoides* Wewnętrzna Szczekoięzykowa M. ktorey G. w pośrodku Szczeki z Chrząstkowego spoienia. K. w końcu kostki ięzyczney.

4. *Sterno-Hyoides* Piersiowey kości, Języczney kostki M. G. z Mostkowey kości i Oboyczyka K. w spodzie kostki ięzyczney, ta iest zpoprzedzaiącą w walczeniu *Antagonista.*

5. *Stylo-Hyoides* Rylcowey i Języczney kostki M. G. Rylcowy pociąg K. Rog. i Spod, częstokroć bywa

wa od Dwubrzuszney przebodywaną.

§. 11. Języka *Linguæ* Trzy pary.

1. *Genio-glossus* Szczeko-Języczna M. ktorey G. pod brodą, i pod Językowey kostki Myszką, oruchywa ięzykiem kiedy chce.

2. *Cerato glossus* Języko-rogowa M. ktorey G. ze spodu Rogu ięzykowey kostki, iest z poprzedzaiącą walcząca.

3. *Stylo-glossus* Rylcowo-ięzyczna M. ktorey G. z Rylcowatego pociągu, rusza ięzykiem w boki, i w tył.

NB. *Bassio glossus* Osado-ięzyczna M. iest częscią Języko-rogowey *Cerato-glosso*. *Mylo glossus* zaś należy do *Genio-Hypideo externo*.

§. 12. Wiatrociągowych *Laryngis* 7. par.

a. Pospolitych dwie pary.

1. *Sterno-Thyroidei* Tarczowato piersiowey Kosci, pociągaią Wiatrociąg ku dołowi, i rozszyrzaią wieczko pastki Krztoniowey.

2. *Hyo Thyroidei* Tarczowato-ięzyczney kostki, pociągaią Wiatrociągiem ku gurze, i zwężaią wieczko pastki krztoniowey.

b. Własne.

3. *Cyrco-Thyroidei* Okrągło Tarczowate, rozprzestrzeniaią Wiatrociąg.

4. 5. *Cyrco-Arythenoides*. *Posteriores*, *Laterales* Okrągło-Naliwkowate, zpoprzedzaiącemi iednaka ich powinność.

6. *Arytenoidei* Naliwkowate.

7. *Thyro Arytenoidei* Tarczowo Naliwkowate zpoprzedzaiącemi ściągaią Wiatrociąg do kupy.

§. 13. Otchłaniowych *Pharyngis* Sześć par rozszerzaiących, a iedna para ściągaiących.

1. *Stylo Pharyngæi* Rylcowo Otchłaniowa para. G. Rylcowaty pociąg. K. bok Otchłani.

2. *Cephalo-Pharyngæ* Otchłaniowey głowy para iedna. G zdolney części Muzgowego pudła.

3. *Pterygo pharyngæum* Otchłaniowego Skrzydła para. G. znastępuiącey.

4. *Salpingo-pharyngæum* Trombkowo-Otchłaniowa para. G. z Eustachie-Kanała.

5. *Mylo-pharyngaeum* Szczeko - Otchłaniowa para z końca samego szczeki wychodzi, przy ostatnim prawie zębie Trzonowym, i do naybliższey idzie zawałki.

6. *Glosso-pharyngaeum* Języczno Otchłaniowa para, G. z Języka.

NB. Wszystkie te myszki zbiegaią się do tylney części języka, gdzie często kroć białą krysę widać.

7. *Oesophagus Spincter* Sciągaiąca do kupy M. Krztoniowa. G. po obydwoch stronach ięzykowey kostki, Tarczowey, i Okrągley Chrząstki, Wiatrociąga; Otacza krztoń, i zamyka Otchłań.

§. 14. Języczkowe *Uvulae* tych par 4. lecz bardzo małych.

1. *Glosso-Staphylinus* Językoięzyczkowa para G. po obydwoch stronach korżenia ięzycznego K. na boku ięzyczka.

2. *Pharyngo-Staphylinus* Gardzielo-ięzyczkowa M. ktorey G. po obydwoch stronach Otchłani K. iak u pierwszych.

3 *Pterygo - Staphylinus internus, Spheno-staphylinus* Wewnętrzna skrzydłowatego pociągu ięzyczkowa, czyli

li drobnokościo ięzyczkowa M. ktorey G. u gorney części Skrzydłowatego pociągu z Klinowatey kości, K. w gurze i spodzie ięzyczka, pociąga ięzyczkiem ku przodu.

4. *Pterygo Staphylinus* Zewnętrzna skrzydłowato ięzyczkowa M. ktorey G. przy zewnętrzney stronie poprzedzaiącey, K. idzie pomiędzy obydwie plewki skrzydłowatego pociągu, na duł ku przedniey stronie ięzyczka służy do poruszania go, i pociąga go ku dołowi.

NB. Jeżeli się weźmie sam ięzyczek za parę Myszek, i to uyść może.

§. 15. Głowy *Capitis* 10. Par.

1. *Mastoideus* Zuchsowa M ktorey G. z piersi i Oboyczyka, K. na samey zewnętrzniey stronie. *Processus Mastoidei.*

2. *Rectus major Anticus* Prosta lub Ruwna przednia wielka M. G. z pięciu poprzecznych pociągow dolnych karkowych pacierzy K. przed skrzydłowatemi pociągami tyłu głowy.

3. *Rectus minor anticus, seu Annuens Cowperi* mała prosta przednia M. G. prze-

przednia ſtrona Unoszącego pacierza *Atlantis* K. tył głowy iako i tamtey.

NB. Te zginaią głowę ku przodkowi.

4. *Splenius* Sledzionowata G. z oſtatnich 3. Karkowych pacierzy, i z piątego gurnego grzbietowego K. pod Wymionowatym pociągiem.

5. *Complexus* Zawiła. G. gurne 3 grzbietowe, i dolnych 6. Karkowych pacierzy. leży pod poprzedzaiącemi, i zasadzoną bywa w tyle głowy przy drugich.

6. *Rectus major poſticus* Tylna wielka ruwna M. G. Oscieniowata wyſtoparczyſtość, Unoszącego pacierza. K. tył głowy.

7. *Rectus minor poſticus* Tylna mała rowna M. G. iako i u poprzedzaiącey, K. między tamtemi.

8. *Obliquus minor* Mała ukosna, G. poprzeczny pociąg, drugiego pacierza *Epiſtrophæi* K. nad większą ruwną.

NB. Te zginaią głowę w tył, i zowią ſię rozdymaiącemi.

9. *Obliquus major* Wielka ukośna G. Oscieniowy pociąg drugiego pacierza

rza. K. w poprzecznym pociągu Unoszącego — Obraca głową.

10. *Rectus Lateralis* Bokowa ruwna M. ktorey G. gurna część poprzecznego pociągu Unoszącego pacierza. K. w tyle głowy przy zacioſie wymionowatego pociągu — Zgina głowę na bok.

§. 16. Szyi *Colli* 4. Pary.

1. *Scalenus* Nierowna trzegraniaſta M. ktorey G. z pierwszego 2 i 3. żebra K. poprzeczne pociągi Karkowych pacierzy.

2. *Longus* Długa ſzyiowa M. ktorey G. z miąszszości gurnych pięciu grzbietowych pacierzy, K. pacierze karkowe. Te dwie zginaią ſzyię ku przodowi.

3. *Transversalis* Poprzeczna.

4. *Spinatus* Ościeniowa M. należą obydwie do myſzki grzbietowey naydłuzſzey, rozdymaią obydwie ſzyię, i znowu ią zciągaią.

§. 17. Łopatczanych *Scapulæ* tych 5. Par.

1. *Musculus patientiæ, Elevator* Cierpiętliwa G. zpoprzecznych pociągow pierwſzego 2. i 4. Karkowogo pa-

cierza, w gurnym kącie Łopatki — Podnosi Łopatkę do gury.

2. *Trapetius Cularis* Kapturowata G. tył głowy, Ościeniowate pociągi karkowe i 7. lub 8. grzbietowych K. Ość Łopatki *Acronium* czyli ſpiczaſtość i Oboyczyk.

Dla rozmaitego biegu i Czynności ſwych włukienek, potrafi Łopatkę podnosić, ſpuszczać czyli przyciſkać, i nią wykręcać.

3. *Rhomboides* do Ruty podobna, czyli Ruciana. G. pięć pod Ościeniowych pociągow karkowych a 3 gurnych grzbietowych, pod poprzedzaiącą, pod ktorą koso podchodzi. K. w całym ſpodzie Łopatki, ktorą ona w tył rusza.

4. *Serratus, Dentatus anticus minor, Pectoralis minor* Przednia mała piłeczkowata G. z drugiego 3. 4. i 5. prawdziwego żebra, pod wielką piersiową M. w Zembatych początkach, czyli głowie K. Dziubowaty pociąg Łopatki — Wciąga Łopatki ku piersiom.

5. *Serratus, Dentatus major Anticus* Duża przednia piłeczkowata M. ktorey G. ze wſzyſtkich prawdziwych i ze

i ze dwu gurnych fałſzywych żebr. K. wſpodzie Łopatki, te dwie ruſzaią łopatką wprzod i wzad, bywaią nawet od wielu, między podnoszące M. żebr policzone.

§. 18. Oddechu *Respirationis* ktore piersi rozpościeraią, alboli ie też ztulaią, a tych będzie na iakie 100. i więcey.

A. Rozpoſcieraiącemi ſą.

1. *Pectorales* czyli dwie duże Pierſiowe M. z ktorych po każdey ſtronie po iedney leży pod pierſią iedną i drugą, i ſięgaią one ku Ramionom.

2. *Diaphragmatis* Przedziałobłonne, ktorych także dwie ieſt.

a. *Superior* gurna, ta prawie okrągło wygląda, będąc płaſką i cienką. G. z fałſzywych żebr i kości Moſtkowey. Ta to Myſzka ſwą Cięciwą *Tendine* czyli końcem *Aponevroſi* ſprawuie i oraz oznacza Nerwowy pośrodek Przedziałowey błony.

b. Dolna *Inferior* wynika z obydwoch ſtron Lędźwiowych pacierzy, będąc prawie we środku pierwszego zaſadzoną.

Werheyn dzieli te M. na kilka mnieyszych, i nazywa ie *Sterno Costales* Piersiożebernemi Myszkami.

3. *Infra Costales* Podżeberne, ktore dopiero po obdarciu Podżeberney skury, widzieć można po każdey stronie po 6. 7. 8. lub 9. G. niedaleko głowek żebernych, te idą koso ku gorze. K. w gornym nayblizszym, a czasem i drugim żebrze.

4. *Sacro Lumbaris* Swięto Lędźwiowa M. ktorey G. z Kuprowey kości czyli Swiętych, i Lędzwiowych papacierzy — K. w rożnych żebrach.

Te wszystkie ściągaią piersi do kupy.

§. 19. Grzbietu i Lędzwi *Dorsi & Lumborum* iest 4. pary. Par 3. wyciągaiących — a 1. zginaiących.

1. *Sacer* Swiętokostna M. ktorey G. Kuprowa kość, i tylny Oścień bezimiennęy kości K. w żebrach.

2. *Longissimus Dorsi* Naydłuższa grzbietowa M. ktorey G przy kuprowey i bezimienney kości K. we wszystkich pacierzach grzbietowych.

3. *Semispinosus* Pułościeniowata, czyli kolczysta G. w Kuprowey kości i lę-

dźwiowych pacierzach K. na gurnych, czyli Mostkowych pacięrzach.

Te uginaią grzbietem ku tyłowi, i wyciągaiąc prostuią go.

4. *Quadratus* Czworograniasta Lędźwiowa M. ktorey G. w tylnych i przednich pociągach bezimienney kości. K. w Ukosnych, czyli raczey poprzecznych pociągach Lędźwiowych pacierzy, i w Ostatnim fałszywym żebrze, wygina grzbiet podnosi Biodra, i do chodu się wiela przykłada.

§. 20. *Ossis Coccygis* Kupra samego 1. Para.

1. *Ossis Coccygis* Kuprowa M. G. z tylnego spiczastego pociągu Biodrowey kości K. w kuprze samym, ktory go ku przodowi naciąga.

§. 21. Dolney części Kadłuba *Abdominis* Par 5.

1. *Rectum* Ruwna para G. z kości sromoty, czyli Łonowey. K. w Piersiowey kości, i w wielu żebrach, a osobliwie w Mieczykowatey Chrząstce, w ktorey od Suchożylnych rozruża się.

2.

2. *Obliquè descendens* Koso zstępuiąca para G. z wielu żebr, z Lędźwiowych pacierzy, z bezimienney, i Łonowey kości. K. w białey krysie.

3. *Oblique ascendens* Koso wstępuiąca para G. z grzbietu bezimienney, i Lędźwiowych pacierzy, K. w dolnym brzegu fałszywych żebr w białey krysie.

4. *Transversale* Poprzeczna G. na boku Lędźwiowych pacierzy. K. Biała krysa.

5. *Pyramidale* Sztoszkowata, lecz bardzo mała. G. wspoieniu Łonowych kości K. w białey krysce pod Pępkiem. Czasami niewidać iey, czasami tylko Myszkę widać iednę w teyże to krysie, czasami ukazuią się obydwie. One obeymuią spinaiąc brzuch, wytłaczaią wyrzuty żołądkowe, i przykładaią się do oddechu.

§. 22. Jąder *Testiculorum* 1. Para.

1. *Cremaster Elevator* podnosząca M. iest raczey cienkim rzędem mięsistych włukienek G. od zukosa wstępuiącey M. brzuchowey, w teyże samey stronie, w ktorey ona od Nasiennych naczyń przebodzioną bywa, spu-

szcza się z otaczaiącą błoną cienką.

§. 23. Korzenia *Penis* par dwie.

1. *Erectores* Naprężaiące G. Biodrowa kość K. wydrożała istota po obydwoch stronach.

2. *Acceleratores* Przyśpieszaiące G. od sznuruiącey Myszki posladkowey, te obeymuią tylną część Moczowych kanałow, i ściągaią one do kupy K. wydrożałe istoty *Cava corpora.*

§. 24. Pęcherzowe *Vesicæ urinariæ* tych dwie.

1. *Spincter Vesicæ* Sznuruiąca M. ta szyię pęcherza niby Obręcz otacza i do kupy sznuruiąc ściąga, u Męszczyn trzymaią się prostey kiszki, u Kobit przy włukienkach Macicznego Pokrowca.

2. *Detrusor urinæ* Wytłaczaiąca mocz, ta nie iest nic inszego, iak Myszkami przetkana błona Pęcherzowa, z Nią Myszka sznuruiąca iest walcząca.

§. 25. Kanału Moczowego *Urethræ* 2 Pary.

1. *Transversales* Poprzeczne G. przy wzgurkach biodrowey kości. K. w tyle

tyle okrągłey części Kanałow Moczowych.

2. *Dilator posticus* Tylna rozszerżaiąca G. zprzedniey części sznuruiącey Myszki pośladkowey. K. w tyle grubey części Kanałow Moczowych, Te ie rozprzestrzeniaią.

3. *Acceleratores urinæ* Przyśpieszaiące, G. zgurney strony kanałow Moczowych K. błona mocna otaczaiąca te istoty *Corpora*.

§. 26. Pośladkowe *Ani* tych iest 3.

1. *Spincter ani* Sciągaiąca, czyli sznuruiąca pośladek M. ktora się z obrączkowatych włukienek składa, na dwa, lub na trzy blisko palce szyroką, Obtacza sam zapał, czyli Dziurnik, broniąc niechcącego wychodu wyrzutow.

2. *Elevatores duo* Roztwieraiących dwie dosyć obszyrnych. G. z Łonowey, Kulszowey, Swięteykości, i z Kupra K. Sznuruiąca M.

§. 27. Myszki Kpa *Clitoridis* tych iest 2. *Erectores duo* Naprężaiące dwie M. iako i w Męskim korzeniu. G. z Kulszy K. Wydrożonę istoty.

§. 28. Pokrowca, lub Pochwy Maciczney *Vaginæ uteri*.

1. *Spincter* Sznuruiąca M. iest to rząd myszkowatych włukienek, ktore około Uścia Pochwy Maciczney snuią się w raz ze kpem flakowato obwisaią przy Sromotney czyli Łonowey kości, ktora Uście iey w obcowaniu zwęża, a członek Męski zwolna obciska.

§. 29. Ramion i Barkow *Brachiorum* 9. par.

a. Podnoszące.

1. *Deltoides* Troygraniasta G. z Oboyczyka, zprzedniey kończystości, i Oscienia Łopatczanego K. na czrtery palce pod Barkami.

2. *Supra spinatus* Nad Ościeniowa G. wydrożałość nad Ościeniem Łopatczanym, K. Szyia kości Barkowey.

3. *Coracoideus Brachialis* Kruczodziubowa M. ktorey G. kruczy dziub Łopatczany, K. środek ramienia.

b. Spychaiące, czyli Przytłaczaiące.

4. *Infra scapularis, subscapularis* Okrążona, czyli pod Łopadkowa. G. cała wewnętrzna strona Łopatki K. wewnętrzna Część głowy Ramieniowego piszczela.

5. *Rotundus Major* Wielka okrągła. G. zdolnego kąta Łopatki. K. na 3. palce pod kapturkiem Ramieniowego piszczela.
6. *Latissimus Dorsi, ani scalptor* Szyroka grzbietowa, czyli Zadodrap. G. Oscieniowate pociągi Lędźwiowych kosci, i 3. dolne pacierze grzbietowe, ktore wiąże żyła sucha z pierwszemi, i natymże samym mieyscu, zasadza się.

c. Ksobna *Adductor unus* czyli Dosiebna.

7. *Pectoralis major* Wielka Piersiowa M. ktorey G. Oboyczyk, Mostek, i wszystkie prawdziwe zebra, K. na cztery palce pod Kapturkiem Piszczela Barkowego. Pociąga ramieniem ku piersiom.

d. Dwie odwodzące, czyli Odsiebne.

8. *Infra spinatus* Podoscieniowata. G. wydrozałość pomiędzy Ościeniem Łopatczanym. K. przy Szyi Barkowego piszczela.
9. *Rotundus minor* Mnieysza okrągła M. ktorey G. naynizsze żebro pod Łopatką. K. w Szyi Ramionowego piszczela, czyli tylney części głowki Barkowego piszczela. Te odwo-

wodzą Ramiona nazad, i właśnie z siebie, iak iednę tylko składaią Myszkę, i iednę także cięciwę czyli suchą żyłę.

§. 30. Łokciowe *Cubiti* tych 6. Par.

1. *Biceps* Dwoygłowna, ktora iedną głową z Dziubowatego pociągu, drugą zaś z Kapturka Łopatczanego wynika. K. w garbiku czyli wzgurku Prętowym, zaraz pod iegoż gurnym kapturkiem.
2. *Brachialis internus* Wewnętrzno-Ramienna M. ktorey G. zaraz pod Troygraniastą K. w garbiku Ramiennego piszczela, pod iego gurną głowką. Te dwie zginaią Łokciem.
3. *Extensor cubiti longus* Długa łokieć wyciągaiąca. G. znaynizszego żebra, czyli z Szyi Łopatczaney.
4. *Extensor cubiti brevis* takoważ krutsza, ktorey G. z wnętrznego Oscienia Łopatczanego.
5. *Brachialis externus* Zewnętrzna Ramienna M. ktorey G. zdolnego Oscienia Łopatczanego.

NB. Te trzy Myszki złączaią żyły Suche do kupy, i formuią niby Troygłowną iednę, ta w ostatniey części zewnętrznego Ramiennego pocią-

ciągu zasadzoną będąc, może się wybornie, Troygłowną Ramienną M. nazywać.

6. *Anconæus* Ramienna M. ktorey G. zewnętrzny guz Barkowego piſzczela. K. tuż pod poprzedzaiącym. Te cztyry Oſtatnie wyciągaią Ramię.

§. 31. Cienkiego Piſzczela Łokciowego, czyli Pręta *Radii* cztyry.

1. *Pronatar Rotundus* Okrągła M. G. zwewnętrznego guza, Ramiennego piſzczela, K. prawie wpośrodku pręta.

2. *Quadratus* Czworograniaſta G dolna ſtrona Ramiennego piſzczela. K. naprzeciwko w dolney części pręta. Te dwie wykręcaią łokciem ku ſobie.

3. *Supinator longus* Długa G. zewnętrzny Oścień Ramiennego Piſzczela. K. dolny kapturek Pręta.

4. *Brevis* Krutka G. z gurney części grubego piſzczela. K. w gurney ſtronie pręta.

Te kręcą łokciem do ſiebie.

§. 32. Przedniey części Ręki, czyli Korżenia palcow, *Carpi* ieſt 4.

1. *Radius internus* Wewnętrzna Piſzczelowata M. ktorey G. Wewnętrznym ka-

kapturku Barkowym K. w koſtce przodku ręki przy dużym palcu.

2. *Ulnaris internus Cubitæus* Wewnętrzna Łokciowa M. ktorey G. iako i w tamtey. K. w Wewnętrznych koſtkach przodku ręki. Te zginaią Rękę.

3. *Radiæus externus, Bicornis* Zewnętrzna Piſzczelowata, albo Dwoyrożna M. tey G. zewnątrz Kapturka Barkowego piſzczela K. pierwsza i druga koſtka środka ręki.

4. *Ulnaris cubitæus externus* Zewnętrzna Łokciowa M. ktorey G. iak poprzedzaiącey K. w koſtce średniey części ręki, ktora mały palec unoſi. Te dwie Oſtatnie wyciągaią Rękę.

§. 33. Dłoni *Palmæ* ieſt Dwie.

1. *Palmaris longus* Dłoniowa długa M. ktorey G. wewnętrzny Kapturek Barkowego, czyli Ramiennego Piſzczela. K. w dłoni z napiętą cięciwą, wydroża Rękę, i ściſka ią w kupę.

2. *Palmaris brevis, Cara quadrata* krutka a płaſka Ręczna M. zawisa na Suchożylney iſtocie poprzedzaiącey M.

M. i wſpomaga zginaiącą Myſzkę, przodku ręki.

§. 34. Palcow *Digitorum* tych ieſt 10. i te albo pospolite, to ieſt: zginaiące, roztwieraiące ku ſobie ciągnące, od ſiebie oddalaiące, albo tyż iey własne.

1. *Lumbricales* Robacze, tych ieſt 4. G. z Cięciwy głębokiey M. ktorey K. w boku pierwſzego palca członka, ktory ieſt przydużym palcu.

2. *Sublimis, Perforatus* Wyſoka lub Przebodziona. G. Wewnętrzny Kapturek Barkowey kośki, i Łokciowy Pręt, na 4. Cięciwy ſię dzieli, ktore w drugi Członek cztyrech palcow wſzczepionemi zoſtaią.

3. *Profundus Perforans* Głęboka przebobywaiąca. G gurna, i średnia Część Ramiennego Piſzczela, podzielona, na 4. Cięciwy, przebiia żyły ſuche poprzedzaiącey, a kończy ſię w początku trzeciego Członka 4. palcow. Te palce uginaią.

4. *Extensor communis* Poſpolita rozpościeraiąca M. we wſzyſtkich Członkach palcow. G. zewnętrzny Kapturek Barkowey Kości, i tylna ſtrona oboch Łokciowych piſzczelow

low, ta ſię potym na 4. żyły ſuche rozdziela, ktore pod więz przodka Ręki przechodzą. K. tylna ſtrona, czyli grzbiet, we wſzyſtkich członkach palcowych. Ta palce wyciąga.

5. *Interoſsei interni* Wewnętrzne między koſtne, a tych ieſt 3. G. z Koſtek średka ręki K. w zewnętrzney ſtronie pierwſzego palca członka. Te ściſkaią palce do kupy.

6. *Interoſſei externi* Międzykoſtne zewnętrzne 3. M. ktorych G. z koſtek środka ręki, K. w wewnętrzney ſtronie pierwſzego palca Członka. Te palce roztwieraią ſzyroko.

§. 35. Własne Palca dużego *Pollicis proprii* tych 5.

1. *Flexor* Zginaiąca, G. wpośrodku Pręta K. trzeci Członek tegoż Palca. Zgina palec.

2. *Extensor* Wyciągaiąca, G. W tylnych i średnich częściach, Łokciowych piſzczelow K. w pierwſzym, drugim, i trzecim członku tegoż Palca. Wyciąga palec.

3. *Thenar Abductor* Odwodząca G. poprzeczny więz, ktory Koſtki przod-

7. *Fascia lata, Membranosus* Szyroko powiiaczowa, binda Nałęczowata, czyli Błonkowatą Myszką nazwana. G. w przednim gurnym Ościeniu kości Biodrowey, z początku mięsisto wygląda, potym błonczasto. K. w gurney części golenia.

8. *Quadratus* Czworograniasta G. Kulszowa garbacizna. K. między obiema skrętami.

9. *Pyramidalis* Stoszkowata. G. wewnętrzna strona Kości Swiętey, gdzie się z Lędźwiową kością złącza.

10. 11. *Gemini duo* Bliźniakowych dwie, gurna i dolna, tamtey G. przedni i zadni Oścień Lędźwiowey Kości, druga zaś wynika zewzgurka Biodrowego piszczela. K. tych wszystkich trzech, w zapadlinie większego skrętu.

12. *Adductor Triceps* Przyciągaiąca Troygłowna, ktorey pierwsza i druga głowa, przy Chrząstkowatym spoieniu kości Łonowych, trzecia zguza Biodrowey kości wynika, K. cały Oścień teyże kości.

13. *Rogatores, Obturatores* Skrętne, albo tyż

14.

14. Zatykaiące, a tych iest 2.

Internus Wewnętrzna G. wewnętrzny Otwor sromotney kości, w chodzi w zacios Kości Biodrowey. K. zapadlina przy większym skręcie, *Externus* zewnętrzna G. przy zewnętrznym obwodzie pomienioney dziury. K. w tymże mieyscu, co i pierwszey. Te Myszki wspieraią także odwodzące myszki.

§. 39. Goleni *Tibiae* tych par 11.

a. Rozpościeraiących. 5. Par.

1. *Fascia lata, sive Musculus Membranosus* Szyroka binda, G. z przedniego gurnego Ościenia ostatniego bezimienney kości. K. w gurney części goleniowego piszczela, tuż przy kapturku cienkiego piszczela, czyli Sprychy.

2. *Rectus* Prosta G. zprzedniego i dolnego Ościenia Bezimienney kości.

3. *Cruralis* Goleniowa M. leży pod pierwszą. G. cała przednia strona Uda.

4. *Vastus externus* Wielka zewnętrzna. G cała zewnętrzna strona Lędzwi.

Te cztyry składaią do kupy, iednę mocną Cięciwe, z ktorey Czaszka, czy-

8. *Peronæus posticus* Tylno-łytkowa. M. ktorey G. wirszchnia część Sprychy, i oneyże Cięciwa. K. kość środka nogi.

§. 41. Palcowych *Digitorum* pospolitych iest 16.

a. Rozpościeraiących iest 2.

1. *Longus* Długa. G. gurna część Więzu zostaiącego pomiędzy Sprychową, i goleniową Kością, ta się na 5. Cięciwek dzieli, z ktorych 4. zgury rachuiąc do 4 Członkow palcowych, piąta zaś, do Wirszchowey kostki, wśrodku Nogi będącey, powrastałemi są.

2. *Brevis* krotka G. gurna przednia strona pięty na 3. Cięciwki rozdziela się we trzech palcach. K. nayblizey wielkiego palca.

b. Zginaiącemi są Trzy.

3. 4. 5. 6. *Lumbricales* Robakowatych, czyli Glistowatych. 4. G. żyła sucha przebiiaiącey M. i wewnętrzna strona pięty. K. pierwszy Członek palcowy.

7. *Perforatus* Przekłuta. G. dolna przednia strona pięty, na 4. przekłute cię-

cięciwki podzielona, a w kostkach Członkow palcowych czyli raczey Więzi *Phalangæ* kończą się.

8. *Perforans* Przekłuwaiąca G. tylna gurna, i srednia część goleni, i ta na 4. Cięciwki dzieli się, ktore poprzedzaiące przekłuwaią, a w trzecim się Członku kończą.

c. Przyciągaiące.

9. 10. 11. 12. *Interossei interni* Cztyry wewnętrzne między kostne, wewszystkim są podobnemi tamtym w Ręku będącym.

13. 14. 15. 16. *Interossei Externi* Cztyry zewnętrzne między-kostne, i te są we wszystkim tamtym podobne.

§. 42. Palca dużego *Pollicis* własnych iest 8.

1. *Extensor longus* Długa rozpościeraiąca G. wprzodzie we środku więzu pomiędzy kosnego i Sprychy, K. pierwszy i drugi Członek.

2. *Extensor brevis* krutka rozpościeraiąca. G. gurna przednia cześć pięty K. tamże gdzie i tamtey.

3.

3. *Flexor longus* Długa zginaiąca. G. tylna ſtrona Sprychy. K. ſpodek Członka oſtatniego.

4. *Flexor brevis* Krutka zginaiąca. G. średnia klinowata Kość. K. dwie Międzyſtawowe koſtki dużego palca, ktore do pierwſzego Członka więzami przymocowane bywaią.

5. *Abductor, Thenar* Odwodząca M. ktorey G. wewnętrzna ſtrona pięty, i Czołenkowata Kość, K. wewnętrzna ſtrona dużego palca, w wewnętrzney międzyſtawowey koſtce.

6. *Adductores* Przyciągaiące, to ieſt: do drugich palcow.

7. *Antithenar* Palcowa M. ktorey G. trzecia klinowata koſtka, K. zewnętrzna międzyſtawowa koſtka.

8. *Transversalis* Poprzeczna, G. tam gdzie i tamtey. Ta M. zdaie ſię także palce u Nog wkupie utrzymywać.

§. 43. Naymnieyszego palca *Digiti minimi, Abductor proprius* Własna odwodząca M. ktorey G. zewnętrzna ſtrona pięty, i piąta koſtka środka nogi, ktora mały palec unoſi,

ſi,

ſi, K. zewnętrzna ſtrona pierwſzego Członka—

Ale że ten palec niemoże być od drugich odwiedzonym, raczey ſłuży mu do zginania go.

ROZ-

ROZDZIAŁ XI.

o Nauce poznawania zawałkow, czyli Gruczołow *Adenologia.*

Adenologia ieſt Nauką o Zawałkach, od Łacinnikow *Glandulæ* nazwanych, a to z tąd: że ſą poniekąd do żołędzi podobnemi.

Glandula Zawałka ieſt miękka i gąbkowata, iſtota, w błonce ſwey obciśniona, utkaną będąc z Nerwow, i ſuptelnych żyłek, za ktorych ſprawą wilgoć ze krwi, oddzielaną, i kanalikiem *Ductus excretorius* odcedzaną bywa.

Tych ieſt Gatunkow dwa.

1. *Conglobatæ* Poiedyncze zawałki, iakowe w Języku, Uſtach, i Wnętrznosciach ſię znayduią.

2. *Conglomeratæ* Skupione, ktore ſię z wielu Zawałek ſkładaią, iako to Kryſkowa *Pancreas* Łzowe i tym podobne,

Tak poiedyncze, iako tyż i ſkupione po rużnych częściach ciała daią ſię widzieć.

I. W głowie te ſię okazuią.

1. Malinkie zawałki w zaklęśninach twardey błony Muzgowey, ktore *Pacchioni* opisał.

2. *Glandula Pinealis* zawałka w Pośladku nad Muzgiem oſadzona, o ktorey niektorzy mieli to mniemanie, zwłaszcza *Kartezyusz*, iakoby ona miała być ſiedliſkiem Duſzy, ale to ſię okazało być falſzem, bowiem u wielu ludzi, niemożna iey było wynaleść, i niemieli iey w cale, a przecież dosyć długo żyli, i zupełnego używali rozumu.

3. *Glandula pituitaria* Zawałka Plwocinowa przy kości Sitowey *Ethmoideo* ku Nosowi, ktora to kość dziurkowatą będąc, pomienione plwociny z niey Noſem przepuszcza.

II. W głowie zewnętrznie te ſię znayduią:

1. *Parotides* Zauszami leżące, a te ſą nayznacznieyszemi pomiędzy Slinnemi Zawałkami.

2. *Maxillares* Szczekowe, tych kanały ciągną ſię do gęby, pod Język, około oſtatnich zębow.

3. *Sublingvales* Pod Językiem zostaiące, albo Podięzyczne, a te Uſta odwilżaią.

4. *Lingvales* Językowe.

5. *Labiales* Wargowe.

6. *Palatinæ* Podniebienne, te śliſką lipkość, do odwilżania Podniebienia odcedzaią.

7. *Buccales* Policzkowe, ktore prawie wſzędzie pod ſkurą całey Gęby ſą rozpruſzone.

8. *Glandula Lacrymalis* Łzowa zawałka, albo *Innominata* Bezimienna w kącikach Oczu w Okotworze, ktorędy ſię wilgoć, na odwilżanie Oczu błonek odcedza — z tego ſię potym łzy robią.

9. *Ceraceæ & Sebaceæ* Woſkowe i Łoiowe, nazwane.

10. *Amygdalæ, Tonſillæ* Zawałki w Celuściech.

11. *Glandulæ Mucosæ* Smarkocinowe w Plwocinowey Noſa błonce.

12. *Ceruminose* Smalcowe w Kanale ſłuchowym.

III. w Szyi.

1. *Glandula Thyroidea* Duża Wiatrociągowa z Szyiowych nayznacznieysza, lecz na dnie czyli ſpodzie głowy Wiatrociągowey, ieſt tylko poiedyńczą, podobną do Dwurożnego Mieſiąca — Oprocz tey zawałki, daią ſię czasami po między Myſzkami wprożnych mieyscach, i między Bilem, tak co do poſtaci, iako też i wielkości, rozmaite, a niemaiące, liczby pewney, ani tyż oznaczonego mieyſca, w Szyi tu i owdzie widywać, naprzykład, *Laryngis, Tracheæ, Jugulares,* i tam daley.

2. *Glandulæ Occipitale. & Cervicales* Tyłu głowy i karku.

3. *Oesophagi* Otchłani zwłaszcza w gurze, gdzie ich czasami wiela widywać ſię daie.

IV. w Pierſiach.

1. *Glandula Thymus* Pierſiowa Zawałka.

2. *Glandulæ Bronchiales* Wiatrociągowych Odnog w Płucach, ate dosyć znaczne, ktore w wielkim rozdziele Wiatrociągowych Odnog *Trachæ* i ichże odnożek zalegaią.

V. w Grzbiecie.

Glandulæ Dorsales Grzbietowe Zawałki, tych pod czas bywa po dwie, po śpolicie zaś tylko po iedney, a to rożney wielkości, w niektorych wielka, a u innych mała ukazuie śię, Nayczęściey bywa wielkości Migdała zawisa przy piątym grzbietowym pacierzu, naprzeciw dolney części Otchłani, będąc poświęconą, na odcedzanie Wilgoci, do strawności potrzebney.

VI. w Brzuchu.

1. *Pancreas* Kryśkowa Zawałka.

2. *Glandulæ Renales*, *Capsulæ Atrabiliares* Nyrkowe, lub Przynyrkowe Zawałki.

3. *Mesaraicæ* Kryśkowe.

4. *Intestinales* Wnętrzności lub Kiszek, zapomocą ktorych Kliykowatość ze krwi podczas zażywania na Laxowanie, kiszkom dostarczaną, i wyprowadzaną bywa.

5. *Ventriculi* Zołądkowe, ktore śię w żołądku, pod kośmatą Szkałupiną *Crusta* czyli Miękiszem znayduią, i z żołądko pulsowych żył, Sok żołądkowy odcedzaią.

6. *Lumbares Sacræ & Illiacæ* Lędźwiowe, Kuprowey kości, i bez Jmienney,

ney, do ktorych śię wodne Naczynia obfito ściągaią, te śię z tamtąd potym w skład Mliczny wypruźniaią.

7 *Hepaticæ* Wątrobne, *Cisticæ* Zulciowe, *Venæ Portæ* Wrotney żyły, *Lienares*, *Splenicæ* Sledzionowe *Omentales* Siatkowe — i tam daley —

Te wszystkie zdaią śię być Wodnym naczyniom ku wygodzie.

8. *Prostatarum* Zastępow.

9. *Vesicæ & Uretherum* Pęcherza, i Kanałow Moczowych.

VII. W członkach Męskich do płodzenia służących.

1. *Glandulæ Cowperi.* 2. *Littri.* 3. *Odoriferæ.* 4. *Prostatarum.* 5. *Vesicularum Sbminalium.*

VIII. W członkach Kobicych do Płodzenia służących.

1. *In Nymphis.* 2. *Urethra.* 3. *Circa Urethræ Orificium.*

IX. W gurnych, i dolnych Członkach.

1. *Axillares* Pod pachami Bilem obwinięte.

2. *Ingvinales* Po obydwoch stronach w pachwinach będące.

3. *Mucilaginosæ* Białkowate, a te w Stawach między kościami, zwłaszcza Udowe-

wego piſzczela, gdzie ſię w Kolanie z goleniowym ſpaiaiąc doſtatecznie widzieć daią. Lubo i w innych Stawach także takoweż ſię znayduią, ale nierownie mnieysze.

Zawałki te ſą między wſzyſtkiemi naymnieysze ba i naymiękſze, oddzielaiąc Ciągłą lipkość ze krwi, iakową widziemy w Sawach, a to dla oſliźnienia końcow kości w ſtawach ſię z ſobą zchodzących, by czynności onych, leko i wolno odprawiać ſię mogły, iako tyż: by z ſobą te kości oſchnąwſzy w ſtawach niepozraſtały ſię.

X. Oprocz tych znayduią ſię ieſzcze przy Łopatkach, w Zgięcinie łokcia, Ręki, Kolana, Nogi, i po inſzych mieyſcach: pomiędzy Myſzkami, tu, i owdzie rozmaite zawałki, o ktorych tutay chcąc z oſobna mowić, mniey ſię zdaie potrzebno.

XI. O Zawałkach zaſkurnych *de Glandulis ſubcutaneis* to ſię ieſzcze powie: Żeby miała pod każdą potną, czyli Przeduchową, lub paruiącą *Pori* dziurką zawałka znaydować ſię, to nie ieſt w ſamey rzeczy, lecz: żeby ſię w ſamey ſkurze, czyli iey powirſzchowności, pod powłoczką czyli ſkurką, po rużnych mieyſcach ciała Ludzkiego, okrągłe iakoweś iſtoty, wraz z ich Kanalikami widzieć niedawały przeczyć temu niemożna, ktore zwłaſzcza w Powiekach, w Noſie, w Toczkach pierſiowych, pod Pachami, w ſkurze Członka Męſkiego i Moſznach, około Pośladka, i u Kobiecey ſromoty, iako też i gdzie indziey obficie widzieć ſię daią, ależ to iednak nie zbyt wiela, i to malinkich, zkąd wielu powątpiewa, czyli te wſzyſtkie gruczołki (ktore częſtokroć więkſzemi nad Proso niebywaią, ztąd też *Miliares* nazwane) prawdziwemi Zawałkami ſą, albo nie.

REGESTR

Znaczniey∫zych ∫łow w Anatomii.

B.

Ca-

REGESTR.

C.

D.

F.

G.

Gło-

H.

J.

K.

Sle-

K

L

Ł

M

Paię-

N

O

O.

P.

Uſz.

Szy-

Wro-

Pier-

Koniec Regestru.

R E G E S T R.

Tychże słow Łacińs.ki.

A

Co-

Pa Du-

E

F

G

H

J

L

REGESTR.

R

San-

S

Talus

U

V

Billa-